

INTERAKTÍVNY ÚVOD DO FILOZOFIE
PRE TEOLÓGOV

PAVEL HANES

BANSKÁ BYSTRICA 2007

OBSAH

0. ÚVODNÉ POZNÁMKY	5
0.1 CIEĽ	5
0.2 FORMA UČEBNÉHO TEXTU	5
0.3 POŽIADAVKY NA VYUČUJÚCEHO	6
0.4 POŽIADAVKY NA ŠTUDENTA	6
1. ŠTUDENT TEOLÓGIE A FILOZOFIA	7
1.1 NÁBOŽENSKÁ VIERA A POUŽÍVANIE ROZUMU	7
1.2 NIEKOĽKO DÔVODOV ZA A PROTI ŠTÚDIU FILOZOFIE	7
1.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	8
2. SILA MYŠLIENOK	9
2.1 VÝZNAM A VPLYV MYSLENIA	9
2.2 NIEKTORÉ VPLYVNÉ MYŠLIENKY V DEJINÁCH ĽUDSTVA	9
2.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	11
3. KTORÉ MYŠLIENKY SÚ FILOZOFICKÉ?	12
3.1 VPLYVNÉ "NEFILOZOFICKÉ" MYŠLIENKY	12
3.2 VRÁŤME SA K FILOZOFICKÉMU MYSLENIU	13
3.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	15
4. PREČO ĽUDIA FILOZOFUJÚ	16
4.1 JE KAŽDÝ ČLOVEK FILOZOFOM?	16
4.2 ZDROJE FILOZOFICKÉHO (ZA)MYSLENIA	16
4.3 VÝSLEDKY FILOZOFICKÉHO SKÚMANIA	21
4.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	21
5. PROBLÉMY, KTORÝMI SA ZAOBERÁ FILOZOFIA	22
5.1 ROZDELENIE FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOV	22
5.2 PRÍKLADY Z DIEL FILOZOFOV	23
5.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	26
6. FILOZOFICKÉ METÓDY	27
6.1 METÓDA A "IZMY" FILOZOFIE	27
6.2 FILOZOFICKÁ METÓDA AKO PROBLÉM FILOZOFIE	27
6.3 FILOZOFICKÁ METÓDA AKO CESTA K PRAVDE	28
6.4 FILOZOFICKÁ METÓDA PRE KAŽDÉHO	32
6.5 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	32
7. DEJINNÉ OBDOBIA FILOZOFIE	33
7.1 DEJINY FILOZOFIE AKO ÚVOD DO FILOZOFIE	33
7.2 DEJINY FILOZOFIE AKO FILOZOFICKÝ PROBLÉM	34
7.3 SCHÉMA DEJÍN FILOZOFIE	34

7.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	38
8. AJ FILOZOFI SÚ ĽUDIA	39
8.1 VŠESTRANNÝ TALES	39
8.2 STATOČNÝ SOKRATES	39
8.3 ZBOŽNÝ TOMÁŠ	40
8.4 SKEPTICKÝ HUME	40
8.5 SENZITÍVNY ROUSSEAU	41
8.6 DISCIPLINOVANÝ KANT	41
8.7 MELANCHOLICKÝ KIERKEGAARD	41
8.8 BOHOROVNÝ MARX	42
8.9 ROZPORUPLNÝ HEIDEGGER	42
8.10 DÔSLEDNÝ WITTGENSTEIN	42
8.11 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	42
9. FILOZOFIA A TEOLÓGIA	43
9.1 TEOLÓGOVIA O FILOZOFII	43
9.2 TEOLÓGIA VO FILOZOFII	45
9.3 FILOZOFIA V TEOLÓGII	48
9.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	51
10. FILOZOFIA A SPOLOČNOSŤ	52
10.1 FILOZOFIA A POCHOPENIE DEJÍN	52
10.2 FILOZOFIA A STAV SPOLOČNOSTI	55
10.3 FILOZOFIA A UMENIE	58
10.4 APLIKOVANÁ FILOZOFIA	58
10.5 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	59
11. FILOZOFIA TAKMER SÚČASNÁ	60
11.1 NOVÉ NÁVRHY	60
11.2 FILOZOFICKÉ "IZMY" SÚČASNOSTI	62
11.3 PROBLÉMY S PREŽITÍM SVETA	63
11.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	65
12. FILOZOFIA A KREŠŤAN	66
12.1 MÔŽE BYŤ FILOZOF KREŠŤANOM?	66
12.2 MÔŽE BYŤ KREŠŤAN FILOZOFOM?	67
12.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM	68
13. (VEĽMI) STRUČNÝ PREHĽAD FILOZOFICKÝCH TEÓRIÍ	70
14. LITERATÚRA	71
14.1 ODPORÚČANÁ LITERATÚRA	71
14.2 POUŽITÁ LITERATÚRA	71

0. ÚVODNÉ POZNÁMKY

0.1 CIEĽ

Štúdium teológie je v niektorých oblastiach úzko spojené s filozofiou. Pre študenta teológie to môže byť dosť nepríjemným prekvapením, obzvlášť ak v teológii hľadá útočisko pred filozofiou (podobne ako ho našiel vo viere pred nevierou). Učebnica si kladie za cieľ pripraviť pre študenta teológie *skúsenosť s rôznymi stránkami filozofického myslenia* a takto *vybudovať postoj*, ktorý nebude ani únikový ani servilný, ale *kriticky partnerský*. Teológ sa v učebnici zoznamuje s filozofickými otázkami a na úryvkoch "z prvej ruky" získava predstavu o prameňoch, metódach a možnostiach filozofického myslenia ako aj o jeho hraniciach a rizikách. Cieľom týchto kontaktov s filozofickou problematikou teda nie je budovať systematické poznanie dejín alebo problémov filozofie. Dôraz je kladený na *zážitok z filozofického myslenia* na základe rôznych druhov filozofických (a teologických) výpovedí. Tento zážitok by mal v teológovi vytvoriť záujem a odvahu pustiť sa do ďalšieho štúdia a využívania filozofie tam, kde to práca teológa vyžaduje. Jeho ďalšie štúdium by malo smerovať k *dejinnému úvodu do filozofie* (napr. v piatom ročníku na KETM), ktorý doplní to, čo pri interaktívnom spracovaní nevyhnutne chýba - analýzu historického vývoja filozofie a súvislosti s dejinami kresťanstva a so všeobecnými dejinami ľudstva.

0.2 FORMA UČEBNÉHO TEXTU

Učebnica je zostavená vo forme niekoľkých "stretnutí s filozofiou" v rôznych oblastiach poznania (filozofické otázky, dejiny filozofie, osobnosť filozofa, využitie filozofie pri kritike spoločnosti ap.) Tieto stretnutia sú zoradené od uvedenia významu myslenia až po použitie filozofie v kresťanskej apologetike. Text nie je uzavretý a väčšinou neponúka odpovede, ktoré by študent mohol jednoducho memorovať. Využíva predovšetkým úryvky z diel filozofov, na základe ktorých si študent vytvára vlastný názor, ktorý má zdôvodniť. Je pravdepodobné, že niektoré texty budú bez predchádzajúceho štúdia filozofie na plné pochopenie príliš náročné. Treba zdôrazniť, že učebnica nechce viesť ku kognitívne vyčerpávajúcemu pochopeniu týchto textov, ale k "naštartovaniu" filozofického zamyslenia. Prípadné nepochopenie sa má stať predmetom riadenej diskusie medzi študentmi. (Okrem toho *zážitok nezrozumiteľnosti* filozofického textu je v niektorých prípadoch nevyhnutnou súčasťou štúdia filozofie, keďže "nikto nevie", čo filozof chcel presne povedať.)

Odkazy na použitú literatúru (prípadne Internet) sú súčasťou učebného textu a majú študentovi umožniť bezprostredný vizuálny kontakt s menom autora a názvom citovaného diela (bez hľadania pod čiarou alebo na konci učebnice). Tam, kde sa neudáva presná adresa internetovej stránky, ide o diela všeobecne známe a ľahko vyhľadateľné pomocou niektorého z vyhľadávačov ("engines" Google, AltaVista ap.) Podobne aj základné údaje o autorovi uvedené hneď pri citátoch majú nahradiť nutnosť hľadať v slovníku, ak študent o ňom nepozná ani najzákladnejšie informácie. Autori úryvkov sú vybraní tak, aby sa študent v učebnici zoznámil čo s najväčším počtom významných filozofov.

Každá kapitola končí krátkym zoznamom literatúry pre ďalšie štúdium. Knihy uvedené v týchto zoznamoch nie sú vždy písané z hľadiska teológie, a nie sú odporúčané ako nejaké "pravoverné" pojednania na danú tému. Majú len ukázať, ktorým smerom je možné v štúdiu pokračovať.

Úsmevné poznámky na adresu filozofie alebo filozofov na konci každej kapitoly majú celú vec odľahčiť a urobiť tieto stretnutia príjemnejšími.

Zoznam použitej literatúry má byť predovšetkým nasmerovaním k ďalšiemu štúdiu. Neobsahuje odkazy na Internet, keďže internetové stránky rýchlo "zomierajú" a texty je možné hľadať podľa ich (anglického) názvu.

0.3 POŽIADAVKY NA VYUČUJÚCEHO

Krátke úryvky z diel filozofov, ktoré sú najdôležitejšou časťou tejto učebnice, nemôžu poskytnúť ucelený obraz žiadneho z filozofických systémov. Od vyučujúceho sa preto čaká, že z iných zdrojov bude pripravený každú citovanú filozofiu predstaviť ako celok a odpovedať na otázky, ktoré text vyvolá. Je na rozhodnutí vyučujúceho v akom rozsahu otázky zodpovie, alebo či ich čiastočne zadá ako seminárnu prácu. Ak sa učebnica stane podkladom pre riadenú diskusiu, splnila svoj cieľ. Je snáď nadbytočné zdôrazňovať, že otázky nemajú jednoznačné odpovede, a že k učebnici filozofie sa nedajú vypracovať riešenia ako k nejakej zbierke matematických príkladov.

0.4 POŽIADAVKY NA ŠTUDENTA

Učebnica predpokladá, že študent bude používať aj ďalšiu literatúru. V prvom rade bude potrebovať filozofický slovník (zostavený po r. 1989 - ak ide o východoeurópsku publikáciu) a štandardnú vysokoškolskú učebnicu dejín filozofie. Okrem toho by mal mať k dispozícii slovník cudzích slov a nejakú všeobecnú encyklopédiu. Niektoré úlohy predpokladajú prístup na Internet a znalosti anglického (v niektorých prípadoch nemeckého) jazyka. Požiadavky na znalosti angličtiny by mali spĺňať aspoň niekoľkí študenti v skupine, ktorí môžu ostatným slúžiť ako tlmočníci. Úlohy sú zadávané s tým, že sa vypracujú písomne, v skupine sa porovnajú a vyučujúci k téme vedie riadenú diskusiu. Celý proces by mal viesť k oslobodeniu od snahy *zopakovať, čo si myslí učiteľ* a k formovaniu odvahy formulovať a zdôvodňovať svoj vlastný názor.

1. ŠTUDENT TEOLÓGIE A FILOZOFIA

Zdá sa, že vzťah teológa k filozofii je možné vyjadriť známym: "s ňou je zle a bez nej horšie". Teológ chce rozmýšľať pod vplyvom viery, ale k podstate filozofie patrí klásť ťažké otázky a všetko spochybňovať. Teológ sa chce venovať jedinej knihe - Biblii, ale filozofia vyžaduje čítanie ďalších, ťažko zrozumiteľných filozofických diel. Teológ chce zvestovať jednoduché Evanjelium, ale filozofia mu z jednoduchého Evanjelia robí neprehľadné množstvo protichodných interpretácií Evanjelia. Kto by sa divil, že filozofia je u neho v nemilosti?

Naozaj je bez filozofie teológovi horšie? Skúsme si predstaviť teológa, ktorý si nekladie ťažké otázky. Vieru isteže mať môže (dokonca ľahšie), ale je to naozaj teológ? Ak teológ študuje výlučne Bibliu, zdá sa, že ho môžeme len pochváliť (je to *homo unius libri*), problém bude mať však s "prekladom" Biblie do bežnej reči a ľahko sa stane obeťou "kanaánčiny". Určite to môže byť dobrý veriaci - ale spĺňa nároky na našu predstavu o teológovi?

☝ Formulujte svoju predstavu ("definíciu") o tom, kto je to teológ. Ak vaša predstava zatiaľ nehovorila nič o jeho vzťahu k filozofii, pokúste sa tento vzťah sformulovať teraz.

1.1 NÁBOŽENSKÁ VIERA A POUŽÍVANIE ROZUMU

Značne rozšírený názor, že náboženská viera vyžaduje obmedzenie slobodného myslenia, sa prejavuje aj v nedôverčivom vzťahu nábožných ľudí k teologickému, a ešte viac, filozofickému mysleniu.

☝ Niekoľkými vetami napíšte svoju reakciu na tvrdenia 1-3 (s krátkym zdôvodnením). Porovnajte s názormi ostatných študentov v skupine a diskutujte.

1. Väčšina ľudí, ktorí majú náboženskú vieru, sa uspokojí so slepou vierou. Necítia žiadnu povinnosť rozumieť, čomu veria. Dokonca si niekedy želajú, aby vo svojej viere neboli vyrušovaní myslením. Ale ak Boh, v ktorého veria, ich stvoril s intelektuálnymi a racionálnymi schopnosťami, tieto im ukladajú povinnosť pokúsiť sa rozumieť vyznaniu svojho náboženstva. Neurobiť tak znamená žiť na pokraji poverčivosti. (ADLER, M. *A Philosopher's Religious Faith* s. 207.)

2. Viera, ktorá ničí rozum, ničí seba a človečenstvo človeka. Lebo jedine bytie, ktoré má štruktúru rozumu, je schopné starať sa o najvyššie veci (*to be ultimately concerned*), rozlišovať medzi cieľovými (*ultimate*) a predbežnými záujmami, chápať bezpodmienečné príkazy etického imperatívu a uvedomovať si prítomnosť svätého. (TILLICH, P. *Dynamics of Faith*, s. 75-76)

3. Prv, ako prideme k viere a k poznaniu Boha, náš rozum je zatemnený. Vo veriacich je však veľmi užitočným nástrojom... Rozum u zbožných ľudí je niečo iné, pretože nebojuje proti viere, ale pomáha jej. (LUTHER, M. *Tischreden* 3,2938; In: ALTHAUS, P. *Theology of Martin Luther*, s. 71)

1.2 NIEKOĽKO DÔVODOV ZA A PROTI ŠTÚDIU FILOZOFIE

Keďže systematické teologické myslenie je sčasti motivované snahou odpovedať na filozofické otázky, tento odpor k pojmovo presnej teológii sa u veriacich prenáša aj na filozofiu.

Štúdium filozofie vyžaduje dôkladné poznanie teologických základov náboženskej viery. V opačnom prípade je štúdium dvojnásobným utrpením - núti nielen premyslieť racionálne základy vlastnej viery, ale zaoberať sa aj názormi, ktoré sú proti nej. Obzvlášť evanjelikálni kresťania mávajú podozrievavý, až odmietavý postoj k štúdiu filozofie. Niektoré z bežných námietok proti filozofii sú uvedené v nasledovnej tabuľke v ľavom stĺpci. V pravom stĺpci je uvedená krátka odpoveď.

☝ Prečítajte si nasledujúce argumenty proti a za štúdium filozofie na teológii, vyjadrite svoj názor a komentujte.

PREČO NIE	PREČO ÁNO
<ul style="list-style-type: none"> • V kresťanstve som spoznal pravdu - filozofia mi nemôže nič dať. 	<ul style="list-style-type: none"> • Teológ musí študovať kresťanské zjavenie v kontexte všeobecne ľudského hľadania pravdy.
<ul style="list-style-type: none"> • Nemám čas zaoberať sa filozofickými omylmi - štúdium teológie ma plne zamestnáva. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoci filozofia neposkytuje konečné odpovede, je schopná klásť veľmi dôležité kritické otázky, ktoré by si každý teológ mal zodpovedať.
<ul style="list-style-type: none"> • Filozofia ma ohrozuje - jej argumenty spochybňujú moju vieru. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viera teológa nemôže byť založená na nevedomosti.
<ul style="list-style-type: none"> • Filozofia je príliš náročná špekulácia - evanjelium je jednoduché. 	<ul style="list-style-type: none"> • Odborne študovaná filozofia je naozaj náročná, ale o teológovi sa predpokladá, že je schopný rozumieť svetonázoru sekulárneho človeka.
<ul style="list-style-type: none"> • Biblia ma pred filozofiou výslovne varuje (Kol 2:8). 	<ul style="list-style-type: none"> • Biblia varuje pred zvodmi filozofie, ale neodporúča jej neznalosť, ktorá je väčším ohrozením ako preskúmané nebezpečenstvo.

4. Teologické myslenie je filozofiou obohatené až po dlhom štúdiu. Dostatočne dlhé štúdium filozofie je ale v rámci štúdia teológie možné len výnimočne. Málokto študent sa filozofiou zaoberajú viac ako len celkom okrajovo. Nie je preto prekvapujúce, aké množstvo študentov je na začiatku teologických štúdií frustrovaných. Chýba im totiž jeden zo základných predpokladov takého štúdia. Vo chvíli, keď si študent potrebu filozofie pre svoje teologické štúdium uvedomí, siahne po jedinom zdroji, ktorý je k dispozícii - po prednáškach z filozofie, či knihe o dejinách filozofie, ktoré však nie sú pre neho určené. Niet sa preto čo diviť, že je taká populárna Tertuliánova rétorická otázka: Čo majú spoločného Atény s Jeruzalemom? Mnohí študenti totiž nezistia, že filozofia pomáha hlbšie pochopiť takmer všetky prvky kresťanského učenia ako aj všetkých veľkých teológov. Ich skúsenosti s filozofiou neprinášajú očakávanú pomoc, a tak sa vydajú vlastnou cestou... (ALLEN, D. *Filosofie jako brána k teologii*, s. ii)

☝ Z čoho vyplýva potreba štúdia filozofie u teológov podľa D. Allena? Je jeho argumentácia pre vás presvedčivá? Zdôvodnite svoju kladnú, či zápornú odpoveď.

☺ *Cielom filozofie je začať s niečím takým jednoduchým, že sa zdá zbytočné to vysloviť a skončiť s niečím tak paradoxným, že tomu nikto nevláda uveriť. (Bertrand Russell)*

1.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

SIRE, J. W. *Za novými svätými*. Praha : Návrat, 1993. ISBN 80-85495-17-1

ALLEN, D. *Filosofie jako brána k teologii*. Třebenice : Mlýn, 1999. ISBN 80-902296-3-8

STOTT, J. *Your Mind Matters*. Leicester : IVP, 1972. ISBN 0-87784-441-0

SPROUL, R. C. *Lifeyviews*. New Jersey : Fleming H. Revell, 1986. ISBN 0-8007-5357-7

2. SILA MYŠLIENOK

Prv, ako budeme venovať filozofii, zamyslíme sa nad vplyvom ľudského myslenia a nad silou jeho plodov: ideami. Myšlienky na prvý pohľad nemusia vyzerat' ako niečo významné a vplyvné, ale nie je potrebný dlhý výskum, aby sme dospeli k opačnému názoru.

2.1 VÝZNAM A VPLYV MYSLENIA

To, že ľudská bytosť nie je predstaviteľná bez schopnosti myslieť, vyjadril grécky filozof ARISTOTELES vo svojej charakteristike človeka. Podľa neho človek je živočích, čo má rozum (*animal rationale* - ζῶον λόγον ἔχων). Pre ARISTOTELE práve schopnosť myslieť odlišuje človeka od zvierat. (ARISTOTELES *Peri psychés*, 2.3)

ARISTOTELES (384-322 pr. Kr.) Najsystematickejší zo starovekých gréckych filozofov. Tvorca prvej logiky.

Pozorne si prečítajte nasledovné citáty (5-7). Ak s názormi v nich vyjadrenými nesúhlasíte, vysvetlite prečo. Ak s nimi súhlasíte, uveďte argumenty na ich podporu. Porovnajte ich s biblickými výrokmami o myslení a jeho význame pre človeka.

5. Myšlienky ovládajú svet alebo ho uvádzajú v chaos. (COMTE) (In: ZACHARIAS, R. *Can Man Live Without God?*, s. 45.)

Auguste COMTE (1798-1857) Francúzsky filozof, zakladateľ pozitivizmu a sociológie ako vedy o spoločnosti.

6. Som absolútne presvedčený, že plynové komory Osvienčimu, Treblinky a Maidanku v konečnom dôsledku neboli pripravené na nejakom ministerstve niekde v Berlíne, ale za písacím stolom a v prednáškovej sieni nihilistických vedcov a filozofov. (FRANKL) (In: ZACHARIAS, R. *Can Man Live Without God?*, s. 70.)

Viktor Emil FRANKL (1905-1997) Rakúsky psychológ a filozof, zakladateľ logoterapie a existenciálnej analýzy. Jeho koncepcia je založená na vôle k zmyslu.

7. Veľkí dobyvatelia od Alexandra Veľkého po Cézara a od Cézara po Napoleona hlboko ovplyvnili život nasledujúcich generácií. Ale celkový účinok tohto vplyvu sa scvrkáva na nepoznanie ak sa porovná s celkovou transformáciou ľudských zvykov a mentality vyprodukovanej dlhou radou ľudí myslenia - od Thaleta po dnešok, ľudí individuálne bezmocných, ale v konečnom dôsledku vládcov sveta. (WHITEHEAD In: STOTT, R. W. *Your Mind Matters*, s. 12, 13.)

Alfred North WHITEHEAD (1861-1947) Pôvodne matematik a fyzik. Tvorca metafyzického systému založeného na videní sveta ako procesu, tzv. "organizmickej filozofie"

2.2 NIEKTORÉ VPLYVNÉ MYŠLIENKY V DEJINÁCH ĽUDSTVA

Roku 1944 sa *Encyclopaedia Britannica, Inc.* rozhodla publikovať najvýznamnejšie knihy západnej civilizácie vybrané v spolupráci s americkým filozofom Mortimerom ADLEROM. Pod názvom *Great Books of the Western World* vyšlo 443 diel od 74 autorov. ADLER pracoval na indexe zvanom *syntopicon*, ktorý spracoval 102 hlavných myšlienok rozdelených na 2 987 tém so 163 000 odkazmi na pasáže v týchto dielach.

V zozname autorov "veľkých kníh" sa pokúste doplniť za každé meno "povolanie" (pomôžte si encyklopedickým slovníkom). Vypočítajte (v percentách), koľkí z týchto vplyvných ľudí boli filozofi a o výsledok komentujte. (S presnosťou si nelámete hlavu.) Doplnite mená, ktoré tu podľa vás určite chýbajú. (Ide o zoznam zostavený z americkej perspektívy.)

AUTORI "VELKÝCH KNÍH"

Homér	Vergilius	Cervantes	Hamilton
Aischylos	Plutarchos	Francis Bacon	Madison
Sofokles	Tacitus	Descartes	Jay
Euripides	Ptolemaios	Spinoza	J. S. Mill
Aristofanes	Kopernikus	Milton	Boswell
Hérodotos	Kepler	Pascal	Lavoisier
Thukydidés	Plotinos	Newton	Fourier
Platón	Augustinus	Huygens	Faraday
Aristoteles	Tomáš Akvinský	Locke	Hegel
Hippokrates	Dante	Berkeley	Goethe
Galenos	Chaucer	Hume	Melville
Euklides	Machiavelli	Swift	Darwin
Archimédes	Hobbes	Sterne	Marx
Apollonius	Rabelais	Fielding	Engels
Nikomachos	Montaigne	Montesquieu	Tolstoj
Lukrecius	Shakespeare	Rousseau	Dostojevskij
Epiktetos	Gilbert	Adam Smith	William James
Marcus Aurelius	Galileo	Gibbon	Freud
	Harvey	Kant	

Vami doplnené mená:

☞ V nasledujúcom zozname podčiarknite tie myšlienky, ktoré považujete za filozofické a vysvetlite prečo. (Úplne jednoznačné zaradenie je samozrejme nemožné!)

VÝZNAMNÉ MYŠLIENKY ZÁPADNEJ LITERATÚRY

anjel	evolúcia	metafyzika
argumentácia,	filozofia	monarchia
uvažovanie	forma	múdrosť
aristokracia	fyzika	mysel'
astronómia	hmota	náboženstvo
boh	hriech	náhoda
bohatstvo	hypotéza	názor
bytie	idea	nekonečno
cít	indukcia	nesmrteľnosť
cnosť a necnosť	jazyk	nevyhnutnosť a možnosť
definícia	jedno a mnohé	občan
dejiny	krása	odvaha
demokracia	kvalita	oligarchia
dialektika	kvantita	opozícia
dobro a zlo	láska	osud
duša	logika	otroctvo
čas	matematika	pamäť a imaginácia
česť	mechanika	pôžitok a bolesť
človek	medicína	poézia

pokrok
povinnosť
poznanie
práca
pravda
príčina
priestor
princíp
príroda
prorocstvo
prvok
rétorika
revolúcia
rodina
rozumnosť (prudence)
skúsenosť

sloboda
spravodlivosť
štát
šťastie
súd - úsudok
svet
teológia
totožnosť a inakosť
trest
tyrania
umenie
ústava
veda
večnosť
vláda
vôľa

vojna a mier
všeobecné a partikulárne
vzťah
vzdelanie
zákon
zdržanlivosť
zmena
zmysel
znamená a symbol
zvierá
zvyk
zvyk a konvencia
želanie
život a smrť

Vami doplnené pojmy:

☺ *Pochopiť život je možné len odzadu, ale život žiť je možné len odpredu. (Søren Kierkegaard)*

2.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

SHAW, M. *Deset významných idejí církevních dějin*. Brno : CDK, 2001. ISBN 80-85959-70-4

MCGRATH, A. (ed.) *Blackwellova encyklopédie moderního křesťanského myšlení*. Praha : Návrat, ISBN 80-7255-043-8

www.thegreatideas.org

3. KTORÉ MYŠLIENKY SÚ FILOZOFICKÉ?

V predchádzajúcej kapitole ste (pravdepodobne) zistili, že veľká časť vplyvných myšlienok v dejinách ľudstva sú myšlienky filozofické. V histórii však pôsobí aj značné množstvo vplyvných ideí, ktoré nemajú charakter kriticky premyslených filozofických argumentov. Vplyv alebo popularita nejakej myšlienky ju ešte nerobí súčasťou filozofie chápanej ako kriticky pestovaná veda. V spoločnosti majú často vplyv názory, ktoré nie sú ani nábožensky ani filozoficky primerane zdôvodnené. Svojím obsahom sa síce zaraďujú medzi náboženské alebo filozofické otázky, ale formou argumentácie sú naivné a nepodložené. Ďalekosiahly vplyv niektorých z nich ich zaraďuje do dejín ľudského myslenia, ale nie do dejín filozofie.

3.1 VPLYVNÉ "NEFILOZOFICKÉ" MYŠLIENKY

Vplyv náboženských myšlienok je najrozsiahlejší. Antropológovia neobjavili ani jeden primitívny kmeň, ktorý by nemal nejaké náboženské predstavy a zvyky.

8. Náboženstvo je viera a rituál zaoberajúci sa nadprirodzenými bytosťami, mocami a silami. ...Takto definované náboženstvo existuje vo všetkých ľudských spoločnostiach. Je to všeobecný jav kultúry ľudstva. (KOTTAK, C.F. *Cultural Anthropology*, s. 240)

Je pochopiteľné, že náboženské predstavy formovali a (napriek odvážnym tvrdeniam ateizmu v 20. st.) dodnes formujú dejiny ľudstva. Náboženské idey na rozdiel od filozofie sú založené na autorite tradície alebo nadprirodzeného zjavenia.

☞ Naštudujte v dostupnej literatúre a diskutujte o sile strachu z čarodejníctva a "hone na čarodejnice" v európskom novoveku. Pokúste sa analyzovať prameň sily tohoto strachu.

Vo vyspelých kultúrach sa náboženstvo vyjadruje pôsobivými umeleckými dielami, ktoré nadobúdajú akúsi "autonómiu" a ovplyvňujú ľudí aj mimo náboženskej viery, ktorá inšpirovala ich vznik. Napríklad západná civilizácia sa v renesancii vrátila k antickým literárnym a výtvarným dielam, ktoré inšpirovali umelcov a konzumentov umenia odlišného náboženského presvedčenia. Aj dnes, v čase dôslednej sekularizácie kultúry, ľudia sa stále nechávajú osloviť umeleckými dielami inšpirovanými kresťanstvom, hoci kresťanskú vieru nemajú. Umenie je teda samostatným šíriteľom ideí, ktoré presvedčajú iným spôsobom, ako je sila filozofického argumentu.

☞ Uved'te mená autorov a umelecké diela (rôznych umení), o ktorých viete, že vyvolali pohyb v dejinách. (Naštudujte a diskutujte napr. o samovraždách vyvolaných GOETHEHO románom *Utrpenie mladého Werthera*.)

Podobnú "náboženskú" silu nadobudla v posledných troch-štyroch storočiach prírodná (matematizovaná) veda. Viera v dokonalosť "vedeckej pravdy" bola príčinou vzniku mnohých pseudovedeckých teórií, ktoré napodobňovali metódy prírodných vied a dosahovali zaručené "vedecky zdôvodnené" výsledky.

☞ Naštudujte v dostupnej literatúre a diskutujte o "vedeckom" rasizme Hitlerovho nacizmu, "vedeckom" komunizme marxizmu-leninizmu, alebo o "vedeckom" vysvetlení viery v Boha u FREUDA. Prečo podľa vás ľudia boli (a sú) ochotní pripisovať neovereným teóriám status empirickej vedy?

Politika je ďalšia oblasť, kde sa prejavuje sila často nezdôvodnených, ba až naivných ideí. Politické myšlienky obyčajne sľubujú jasnú a priamu cestu k zlepšeniu pomerov v štáte alebo ľudskej spoločnosti ako celku. Túto cestu je tu schopná zabezpečiť nejaká strana alebo politický vodca.

☝ Porovnajte heslo "Sloboda, rovnosť, bratstvo!" s výsledkami Francúzskej revolúcie alebo heslo bolševikov "Všetku pôdu do rúk roľníkov!" s násilným zakladaním kolchozov za stalinizmu.

3.2 VRÁŤME SA K FILOZOFICKÉMU MYSLENIU

Vyššie sme predstavili niekoľko oblastí, ktoré "predávajú" vplyvné idey ľuďom. Nazvali sme ich "nefilozofickými", pretože spôsob ich zdôvodnenia bol iný, ako používa filozofia. Keď sa však chceme spýtať, ako to teda robí filozofia, zistíme, že odpoveď na túto otázku zďaleka nie je jednoduchá.

3.2.1 FILOZOFIA AKO FILOZOFICKÝ PROBLÉM

Filozofia (φιλοσοφία), ak to vezmeme cez etymológiu, znamená jednoducho "láska k múdrosti". To nám však príliš nepomôže, pretože ešte stále ostáva otázka "čo je múdrosť". Okrem toho obsah filozofie sa v dejinách menil a to, čo dnes nazývame "prírodné vedy" bolo voľakedy neodmysliteľnou súčasťou filozofie. S rozvojom špecifických metód jednotlivých vied filozofii postupne ostávali len najvšeobecnejšie otázky bytia, poznávania a hodnôt, ktoré sa dajú zároveň považovať za otázky náboženské.

Ak sa na otázku "čo je filozofia" pozrieme naozaj kriticky, dospejeme ku skeptickému názoru, že filozofia vlastne nevie o sebe povedať, či vôbec jestvuje (9, 10).

9. Kontroverzná otázka, či filozofia existuje, alebo má právo existovať, je takmer tak stará ako filozofia sama. (POPPER, K. *Logika vedeckého zkoumání*, s. 32)

Karl POPPER (1902-1994) Pochádzal z Rakúska. Tvorca kritického racionalizmu, filozof vedy a zástanca otvorenej spoločnosti..

10. Čo je filozofia a o čo v nej ide, je v celých dejinách tejto disciplíny sporné. Vo všeobecnom zmysle môžeme povedať: Filozofii ide o to, aby celú skutočnosť obsiahla v pojme. (In: WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*, s. 18)

Wilhelm WEISCHEDEL (1905-1975) Nemecký filozof snažiaci sa o budovanie filozofickej teológie a skeptickej etiky v dobe nihilizmu.

Každú ľudskú činnosť je nutné nejako klasifikovať a ani pri filozofii nie je možné ostať pri filozoficky zaujímavom, ale neplodnom postoji, ktorý odmietne filozofiu niekam zaradiť. Že to nie je ľahké, ilustruje nasledujúci úryvok.

☝ V úryvku 11 si dobre všimnite *proces pochopenia* filozofického systému. Čo sa dá vyvodiť z porovnania, ktoré RUSSELL použil na opis LEIBNIZOVEJ filozofie: (1) o jej vzniku, (2) o jej presvedčivosti, (3) o prístupe potrebnom na jej pochopenie?

11. Pred Veľkou nocou r. 1899 som prednášal na Trinity College v Cambridge o Leibnizovej filozofii. Pri príprave prednášok som po prečítaní väčšiny štandardných komentátorov a Leibnizových súvisiacich diel zistil, že som ešte stále v úplnej tme, pokiaľ ide o príčiny, ktoré ho viedli k mnohým z jeho názorov. ...Cítil som - tak ako mnohí iní - že *Monádológia* je akási fantastická rozprávka, možno koherentná, ale úplne arbitrárna. V tom bode som začal čítať *Discours de Metaphysique* a listy ARNAULDOVI. Zrazu do najskrytejších zákutí Leibnizovej filozofickej budovy zasvietila záplava svetla. Videl som, ako boli postavené jej základy a ako z nich vyrástla nadstavba. Ukázalo sa, že ten zdanlivo fantastický systém bolo možné odvodiť z niekoľkých jednoduchých premís, ktoré by boli uznali mnohí, ak nie väčšina filozofov, keby nebolo záverov, ktoré z nich Leibniz vyvodil. (RUSSELL, B. *A Critical Exposition of the Philosophy of Leibniz*, Preface, Z Internetu)

Bertrand RUSSELL (1872-1970) Anglický filozof a matematik, predstaviteľ logického atomizmu a vedúca osobnosť viacerých filozofických hnutí.

3.2.2 FILOZOFIA AKO HUMANITNÁ VEDA

Krátky slovník slovenského jazyka ponúka pod pojmom "filozofia" nasledovné definície:

12. (1) veda o najvšeobecnejších zákonoch bytia, myslenia a procesu poznania (2) názory na život a na svet (3) spoločenskovedný odbor štúdia na univerzite, najmä na filoz. fakulte (4) koncepcia, chápanie

Z týchto štyroch definícií si musíme všimnúť najmä prvé dve. Prvej by sme mohli vyčítať, že nekriticky používa pojem "veda", pretože veda musí mať primeranú metódu, kým pre filozofiu je samotná metóda (filozofickým!) problémom. V každom prípade sa z nej dozvedáme, že ide o nejaké usporiadané poznanie z vymenovaných oblastí poznávania. Druhá definícia upozorňuje na to, že každý (aj nepremyslený) svetonázor je filozofiou.

3.2.3 K DEFINÍCIÍ FILOZOFIE

Arno ANZENBACHER v kapitole *Príklady z dejín pojmu filozofie* uvádza názory na filozofiu rôznych filozofov (*Úvod do filozofie*, s. 35-39, odseky 13-17).

13. Filozofi sú tí, ktorí sú schopní pochopiť to, čo ostáva v tých istých vzťahoch vždy nemenné. Neustále túžia po poznaní, ktorým sa im môže zjaviť niečo z toho bytia, ktoré ostáva nedotknuté vznikáním a zanikáním. ...Muž skutočne dychtiaci po vedení sa prirodzene usiluje o poznanie súcna a nezostáva pri množstve jednotlivých javov pokladaných za jestvujúce, ale ide neochvejne svojou cestou a neuspokojí svoju lásku dovtedy, kým nedosiahne vlastnú podstatu každej veci tou časťou duše, ktorej prislúcha také čosi dosahovať. (PLATÓN)

PLATÓN (427-347 pr. Kr.) Grécky filozof, Sokratov žiak, zakladateľ po ňom pomenovaného filozofického smeru (platonizmu).

14. Konečne vedou, ktorá vládne na prvom mieste a vedou, ktorá vedie viac ako veda slúžiaca, je tá, ktorá poznáva, kvôli čomu máme všetko zariadovať a konať; je to dobro v jednotlivých prípadoch a vôbec potom to, čo je v celej prírode najlepšie. (ARISTOTELES)

15. Filozofia znamená snahu o múdrosť, a že múdrosťou sa nerozumie len obyčajná chytrosť, ale dokonalé poznanie o všetkých veciach, ktoré človek môže poznať, aby mal orientáciu pre svoj život, a aby si aj zachoval zdravie a vynachádzal všetky umenia. Vysvetlil som, že k dosiahnutiu takého vedenia je nutné, aby sme ho odvodzovali z prvých príčin. (DESCARTES)

René DESCARTES (1596-1650) Francúzsky matematik a filozof, považovaný za prvého z moderných filozofov, zakladateľ racionalizmu

16. Filozofia je idea dokonalej múdrosti, ktorá nám ukazuje posledné ciele ľudského rozumu. ...filozofia je v najposlednejšom význame veda o vzťahu celého poznania a používania rozumu k poslednému cieľu ľudského rozumu, ktorému sú ako najvyššiemu cieľu podriadené všetky ostatné ciele a musia sa v ňom zjednocovať v jednotu. Oblasť filozofie v tomto svetoobčianskom zmysle sa dá charakterizovať týmito otázkami: (1) Čo môžem vedieť? (2) Čo mám robiť? (3) V čo smiem dúfať? (4) Čo je človek? (KANT)

Immanuel KANT (1727-1804) Nemecký filozof, jedna z najvýznamnejších osobností filozofie všetkých čias. Zakladateľ kritického idealizmu

17. Úlohou filozofie je pochopiť, čo je, lebo to, čo je, je rozum. Pokiaľ ide o jednotlivca, aj tak je každý synom svojej doby - a tak je to aj s filozofiou *pochopenou v myšlienkach svojej doby*. Je práve také bláznivé myslieť si, že nejaká filozofia ide za hranice svojho prítomného sveta, ako že nejaký jednotlivec preskakuje svoju dobu. Ak jeho teória naozaj prekračuje hranice svojej doby, ak so buduje *aký má byť*, potom možno tento svet jestvuje, ale len v jeho mienke. (HEGEL)

Georg Friedrich HEGEL (1770-1831) Nemecký filozof, predstaviteľ absolútneho idealizmu, tvorca dialektickej logiky, ktorú marxizmus aplikoval na teóriu triedneho boja...

18. Cieľom filozofie je logické objasnenie myšlienok. Filozofia nie je teória, ale činnosť. Filozofické dielo v princípe pozostáva z vysvetlení. Výsledkom filozofie nie je nejaké množstvo "filozofických tvrdení", ale objasnenie takých tvrdení. Filozofia by mala objasniť a presne vymedziť myšlienky, ktoré sú inak akoby zatemnené a rozmazané. (WITTGENSTEIN, L. *Tractatus logico-philosophicus*, 4.112, Z Internetu)

Ludwig WITTGENSTEIN (1889-1951) Rakúsky filozof pôsobiaci Anglicku. Najprv zástanca logického atomizmu, neskôr tvorca teórie jazykových hier.

19. Filozofovať, keď to domyslíme do konca, znamená nekonečne sa pýtať (*unendliches Fragen*). Lebo v čom by toto pýtanie sa mohlo nájsť svoj koniec? Zrejme len v niečom, čo sa mu ponúka ako bezpochyby isté, vyzdvihnuté z každej ďalšej možnosti klásť otázky, čo by teda úspešne obstálo pred náporom pýtania sa. (WEISCHEDEL, W. *Der Gott der Philosophen*, s. 27)

☝ Čo majú "definície" filozofie (13-19) spoločné? Citujte a potom vyjadrite vlastnými slovami. Pokúste sa z odlišností medzi názormi citovaných filozofov určiť niektorý z ich filozofických názorov (napr. na "poznateľnosť pravdy"). Komentujte vývoj pohľadu na filozofiu a očakávania od nej.

Pozitívnejší názor na možnosti filozofie vyjadruje M. ADLER:

20. Podľa mňa filozofia poskytuje zvláštny druh poznania, ktoré má kvalitu múdrosti. Ponúka múdrosť o prirodzenosti človeka, sveta a Boha a múdrosť o dobrom živote a dobrej spoločnosti. Zaoberá sa so základnou otázkou o prirodzenosti vecí a cieľi života. Je preto teoreticky aj prakticky nadradená vede, ktorá sa zaoberá povrchnejšími a menej dôležitými vecami. (ADLER, M. *Great Idea from the Great Books*, s. 9)

Na základe WHITEHEADOVEJ definície filozofie

21. Špekulatívna filozofia je pokus vybudovať koherentný, logický, nutný systém všeobecných ideí, ktorými je možné vysvetliť každý prvok našej skúsenosti. (WHITEHEAD, A. N. *Process and Reality*, s. 3)

budeme v tejto učebnici pod filozofiou rozumieť, že

Filozofia je pojmovo a argumentatívne zdôvodnené myslenie, ktoré sa systematicky zaoberá najvšeobecnejšími otázkami poznania a bytia.

Vyhli sme sa pojmu *system*, pretože podľa GÖDELA taký systém nie je možné zostaviť:

22. Každý formálny systém s konečným počtom axióm, ktorý obsahuje aritmetiku prirodzených čísel, je neúplný. ...Do *aritmetiky* sa pritom započítavajú iba tie pojmy a vety, ktoré je možné vyjadriť len pomocou pojmov sčítanie a násobenie a logických spojok ("nie", "alebo", "a", "pre všetky", "existuje"), pričom "pre všetky" a "existuje" sa môžu vzťahovať len na prirodzené čísla. (GÖDEL, K. *Filosofické eseje*, s. 7)

Kurt GÖDEL (1906-1978) Rakúsky matematik a logik pôsobiaci v USA. Svoju slávnu vetu o neúplnosti formuloval roku 1931.

Dokazovanie, že každý formalizovaný systém je možné aritmetizovať (gödelizovať) vyžaduje znalosti z matematickej logiky. (Pozri GAHÉR, F. *Logika pre každého*, s. 259-264)

☺ *Prvý filozofický zákon znie: Ku každému filozofovi jestvuje rovnako dôležitý filozof s opačným názorom. Druhý filozofický zákon znie: Obaja sa mýlia.*

3.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

FÜRSTOVÁ M., TRINKS J. *Filozofia, náuka o spoločnosti*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. ISBN 80-08-00279-4

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-26038-1

GAHÉR, F. *Logika pre každého*. Bratislava : IRIS, (rok neudaný). ISBN 80-967013-9-8

4. PREČO ĽUDIA FILOZOFUJÚ

4.1 JE KAŽDÝ ČLOVEK FILOZOFOM?

- ☞ Pokúste sa vyvrátiť ADLEROVO tvrdenie (23), že byť človekom znamená mať sklon filozofovať. Ak sa toto tvrdenie nedá vyvrátiť, prečo? Vyjadrite sa kriticky na základe predchádzajúcich kapitol!

23. Nedá sa pričasto zdôrazniť, že filozofia je záležitosťou každého človeka. Býť ľudskou bytosťou znamená mať sklon filozofovať. Do určitej miery sa všetci aj vo všedný deň zaoberáme filozofickým myslením. (ADLER, M. www.thegreatideas.org/newgreatideathe.htm)

Mortimer ADLER (1902-2001) Americký filozof. Zakladateľ a riaditeľ inštitútu pre filozofický výskum. Šéfredaktor projektu *Veľké knihy Západu*.

- ☞ Karl Jaspers nachádza filozofiu v rôznych ľudských činnostiach (24). Uvedte príklady nejakého filozofického názoru v ľudovom prísloví, alebo v politickom slogane.

24. Keďže je filozofia pre človeka nevyhnutná, je prítomná vždy a všade na verejnosti, v tradičných prísloviach v bežných filozofických obratoch, v prevládajúcich presvedčeniach ako napr. v reči osvietenскеj vzdelanosti, v politických názoroch, predovšetkým však je tu od začiatku dejín v mýtoch. Filozofii nie je možné uniknúť. Dá sa len pýtať, či je to filozofia vedomá, alebo nevedomá, dobrá alebo zlá, zmätená alebo jasná. Kto filozofiu odmieta, už filozofuje, bez toho, aby si to uvedomoval. (JASPERS, K. *Úvod do filozofie*, s. 12)

Karl JASPERS (1883-1969) Nemecký filozof, predstaviteľ existencializmu. Zásťanča názoru, že filozofia má hľadať večnú pravdu.

- ☞ V úryvkoch 25, 27 a 30 nájdite rozdiel medzi filozofiou ako "vecou každého človeka" a filozofiou ako špecifickým "zamestnaním" alebo "povoláním" niektorých ľudí.

25. Keď som mal trinásť rokov, jedného dňa som bol v izbe svojho staršieho brata a na jeho stole ležala učebnica logiky od Whatelyho. Opýtal som sa brata, čo je to "logika", a keď mi odpovedal, ľahol som si ku knihe na koberec a za niekoľko dní som zvládol všetko, čo bolo vo Whatelyho knihe. Od tej chvíle až do mojej sedemdesiatky sa stalo mojou hlavnou vášňou skúmanie nie toho, čo sa odohráva v mojom organizme a v mojom vedomí, keď myslím, ale niečo, čo predchádza každému takému poznaniu, totiž ktoré sú zásadne odlišné spôsoby myslenia, aký stupeň istoty poskytujú a presne za akých podmienok a akými metódami je treba postupovať, aby sa dosiahlo také poznanie, aké je pre ľudské bytosti možné. Čím viac som tento predmet študoval, tým hlbšie a hlbšie som prežíval *šokujúcu ľahkomyselnosť a nepresnosť myslenia, s akým sa s týmito základnými otázkami zaochádzalo*. (PEIRCE, C. S. *The New Elements of Mathematics* 3:159. In: MUNITZ: *Contemporary Analytic Philosophy*)

Charles Sanders PEIRCE (1839-1914) Americký filozof a logik, zakladateľ pragmatizmu. Jeho práce majú vplyv na rôzne filozofické smery súčasnosti (napr. analytická alebo hermeneutická filozofia)

4.2 ZDROJE FILOZOFICKÉHO (ZA)MYSLENIA

4.2.1 OSOBNOSTNÉ SKLONY

Prameňom filozofického myslenia je človek. Biblia hovorí, že myšlienky a slová človeka sú prejavom jeho najhlbších túžob - prejavom jeho srdca. Filozof FICHTE vyjadril podobnú myšlienku nasledovným spôsobom:

26. Aký druh filozofie si kto zvolí závisí na tom, aký je kto človek. Lebo filozofický systém nie je mŕtve náradie, ktoré môžeme podľa ľubovôle použiť alebo odhodiť, ale je oživený dušou človeka, ktorý ho má. ...Filozofom sa musí človek narodiť, musí byť k nemu vychovávaný a vychovávať sám seba: ale žiadnym ľudským umením nemôže byť učinенý filozofom. Preto si táto veda sľubuje málo prozelytov medzi už hotovými mužmi. Pokiaľ vôbec smie dúfať, viac očakáva od mladého sveta, ktorého vrodená sila doposiaľ nezmárnivela ochablosťou doby. (FICHTE, J. G. *Prvý úvod do vedoslovia*, In: ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*, s. 37)

Johann Gottlieb FICHTE (1762-1814)
Nemecký filozof, predstaviteľ absolútneho idealizmu, ktorý za začiatok poznania považuje tvorčiu slobodu "ja".

4.2.2 SKÚSENOŠŤ

Pramene filozofického zamyslenia a skúmania nie je možné predložiť "pekne učesané" a presne zatriedené. Je však zrejme možné súhlasiť s tým, že každé filozofovanie vychádza zo skúsenosti. Zatriediť skúsenosť, ktorá vedie k filozofickému zamysleniu a analýze, je možné viacerými spôsobmi. Uvedieme niekoľko možných delení: *Encyklopedický atlas filozofie* (s. 10) menuje tieto zdroje filozofického myslenia: (1) údiv, (2) pochybnosť, (3) otázka na zmysel, (4) vedomie smrti, (5) redukcia inštinktov na racionalitu, (6) túžba po objasnení. JASPERS (*Úvod do filozofie*, s. 21) menuje body #1, #2 a #4, ale pridáva ešte (7) vôľu k autentickej komunikácii. Na základe biblického poznania človeka treba dodať, že pôvod filozofovania je často v (8) úteku pred nepríjemným poznáním skutočnosti. S týmto súvisí (9) túžba človeka po slobode od bezprostredného okolia.

☞ V úryvkoch 27-40 nájdite vyššie spomenuté pramene filozofického myslenia, prípadne pomenujte ďalšie, ktoré tam nie sú uvedené. V diskusii sa podelte o vlastnú skúsenosť prvého stretnutia s filozofickým zamyslením a porovnajte s niektorou zo zaznamenaných skúseností.

27. Dieťa sa čuduje: "Stále sa pokúšam myslieť, že som niekto iný, a predsa som to stále ja". Tento chlapec si uvedomuje sám seba a dotýka sa pôvodu každej istoty, vedomia bytia. Žasne nad hádankou bytia Ja, na tým, čo nie je možné pochopiť z ničoho iného. A tak stojí s otázkou pred touto medzou. Iné dieťa počúva príbeh o stvorení: na počiatku stvoril Boh nebo a zem... a ihneď sa pýta: "A čo bolo pred týmto začiatkom?" Tento chlapec prežíva skúsenosť toho, že otázky povstávajú do nekonečna, že porozumenie nie je možné zastaviť, že nie je tu možná žiadna posledná odpoveď. Iné dieťa si pri prechádzke na lesnej lúke dá rozprávať rozprávku o vílach, ktoré tu v noci chodia tancovať... "Ale víly predsa vôbec nie sú..." A tak mu hovoríme o skutočných veciach, pozorujúc pohyb Slnka, objasňujeme otázku, či sa pohybuje Slnko, či sa točí Zem a uvádzame dôvody pre to, že Zem je guľatá a jej pohyb okolo osi... "Ale to vôbec nie je pravda", hovorí dievčatko a dupne nohou, "Zem predsa stojí pevne. Verím len tomu, čo vidím." Vtedy odpovíme: "Takže neveríš v Pána Boha, pretože toho tak isto nemôžeš vidieť!" - Dievča sa zarazí a potom veľmi rozhodne vyhlási: "Keby nebol Boh, tak by sme tu vôbec neboli." Toto dieťa bolo premožené úžasom z púheho bytia: toto bytie tu nie je samo zo seba. A pochopilo, že je rozdiel, či sa otázka týka predmetu vo svete, alebo bytia a nášho bytia v celku. Iné dievčatko kráča po schodoch na návštevu. Je si vedomé toho, ako sa všetko neustále mení, uniká a míňa, akoby nikdy nebolo. "Ale predsa tu musí byť niečo trvalé... že teraz vyjdem po týchto schodoch k tete, to si chcem navždy zapamätať..." Údiv a hrôza zo všeobecného zániku a miznutia sa tu bezmocne snaží nájsť východisko. (JASPERS, K. *Úvod do filozofie*, s. 10-11)

☞ Ako by ste charakterizovali rozdiel medzi filozofickými otázkami detí a úvahami dospelých?

28. Dokonalé ticho noci bolo rozochvené ešte slávnostnejším mlčaním. Temnota obsahovala prítomnosť, ktorá bola ešte citeľnejšia, pretože bola neviditeľná. Nemohol som o nič viac pochybovať, že On bol tam, ako že som tam bol ja. V skutočnosti, ak by to bolo možné, ja som sa z nás dvoch zdal menej skutočný. "Vtedy sa zrodila moja najvyššia viera v Boha a najpravdivejšia predstava o ňom. Stál som na Hore videnia a cítil, že Večný je všade okolo mňa. Ale odvtedy nikdy viac som také pohnutie srdca neprežil. (JAMES, W. *Varieties of Religious Experience*, s. 66)

William JAMES (1842-1910) Americký filozof, predstaviteľ pragmatizmu. Snažil sa o prekonanie rozporu medzi empirickými vedami a slobodou ľudskej vôle.

29. Dve veci naplňajú myseľ vždy novým a vzrastajúcim obdivom a hlbokou úctou, čím častejšie a vytrvalejšie sa nimi myslenie zaoberá: *hviezdnaté nebo nado mnou a morálny zákon vo mne*. Ani jednu z nich nesmiem hľadať ako zahalenú v temnotách alebo presahujúcu za zmyslový svet, mimo môjho obzoru a len ich tušiť; vidím ich pred sebou a bezprostredne ich spájam s vedomím svojej existencie. Prvá sa začína miestom, ktoré zaberám vo vonkajšom zmyslovom svete a rozširuje spojenie, v ktorom sa nachádzam, do nedozernej veľkosti so svetmi nad svetmi a systémami systémov, navyše ešte do bezhraničných čias ich periodického pohybu, jeho začiatku a trvania. Druhá sa začína mojím neviditeľným Ja, mojou osobnosťou a ukazuje ma vo svete, ktorý je vskutku nekonečný, ale iba umom postihnuteľný a s ktorým (a tým zároveň aj so všetkými uvedenými viditeľnými svetmi), ako zisťujem, nie som spojený len náhodne ako v prvom prípade, ale všeobecne a nevyhnutne. Prvý pohľad na nespočetné množstvo svetov takmer ničí moju dôležitosť ako *zvieracieho tvora*, ktorý, súc na krátky čas obdarený (nevedno ako) životodarnou silou, musí materiu, z ktorej vznikol, vrátiť planéte (číremu bodu vo vesmíre). Naproti tomu druhý pohľad nekonečne zvyšuje moju hodnotu ako *inteligencie*, a to na základe mojej osobnosti, v ktorej mi morálny zákon zjavuje život nezávislý od zvierackosti, ba od celého zmyslového sveta, aspoň pokiaľ sa dá zistiť z účelného určenia môjho súcna týmto zákonom, určenia, ktoré nie je obmedzené podmienkami a hranicami tohto života, ale smeruje do nekonečna. (KANT, I. *Kritika praktického rozumu*, s. 180)

☞ Ako by ste charakterizovali podobnosti a rozdiely medzi poslednými úryvkami 28 a 29?

30. Počas nasledujúcich desiatich rokov som nerobil nič iné, ako putoval z jedného miesta na druhé, žejajúc si byť radšej divákom ako hercom v hrách uvádzaných na javisku sveta. Keďže som si dal za úlohu v každej veci sústrediť sa zvlášť na to, o čom by sa dalo opodstatnene pochybovať a dokázať, že ide o prameň omylu, postupne som zo svojej mysle vykorenil všetky omyly, ktoré sa doteraz do nej vlúdili. Niežebý som v tejto veci napodobňoval skeptikov, ktorí pochybujú len preto, aby mohli pochybovať a nehľadajú nič nad samotnú neistotu. Naopak, mojím cieľom bolo len nájsť základ istoty a odhodiť nesúdržnú zeminu a piesok tak, aby som dosiahol kameň alebo hlinu. V tomto, ako sa mi zdá, som bol dostatočne úspešný, lebo som sa nesnažil odhaliť lživosť alebo neistotu tvrdení, ktoré som skúmal, prostredníctvom domnienok, ale jasných a istých argumentácií. Prítom som sa nestretol s ničím natoľko pochybným, že by v tom nebolo možné dospieť k záveru primeranej istoty. (DESCARTES, R. *On Method*, časť 3, Z Internetu)

31. Je na svete nejaké poznanie, ktoré je tak isté, že o ňom žiadny rozumný človek nemôže pochybovať? Táto otázka, ktorá sa na prvý pohľad nemusí zdať ťažká, je v skutočnosti jednou z najťažších, aké je možné položiť. Keď sme si uvedomili prekážky na ceste k priamej a sebaistej odpovedi, budeme dobre pripravení na štúdium filozofie - pretože filozofia je jednoducho pokus odpovedať na takéto základné otázky, nie nedbalo a dogmaticky, ako to robíme v každodennom živote alebo dokonca aj vo vedách, ale kriticky a po preskúmaní všetkého, čo činí také otázky záhadnými, a keď si uvedomíme všetku tú neurčitost' a zmätok, ktorý je pri základoch nášho bežného života. (RUSSELL, B. *Problems of Philosophy*, ch. 1. Z Internetu)

☞ Ako odpovedá RUSSELLOVO vyhlásenie (31) na DESCARTOVO presvedčenie (30), že dosiahol istotu? Čo to svedčí o pokroku vo filozofickom myslení?

32. Lebo čo je čas? Kto to dokáže ľahko a krátko vysvetliť? Kto to dokáže dokonca aj v myšlienkach to pochopiť, tak aby mohol vysloviť o tom čo len slovo? Ale o čom sa v reči vyjadrujeme bežnejšie a s väčšou istotou ako o čase? A akiste tomu rozumieme, keď o tom hovoríme. Rozumieme aj vtedy, keď počujeme o tom hovoriť iných. Tak teda čo je to čas? Ak sa ma to nikto nespýta, viem to, ak sa to pokúsím vysvetliť niekomu, kto sa na to pýta, neviem to. (AUGUSTINUS *Confessions XI/14*, AGES Software)

Aurelius AUGUSTINUS (354-430) Teológ a filozof kresťanskej patristiky. Prameňom jeho myslenia je Božie zjavenie, ktoré vysvetľuje pomocou platónskej a novoplatónskej filozofie.

33. Keď kráľovnej Izabele Kastílskej darovali prvú španielsku, presnejšie kastílsku učebnicu gramatiky, zareagovala otázkou, načo je to dobré. Odpoveď zo strany gramatika vošla do dejín. Hovorilo sa v nej o jazyku ako o nástroji impéria - a to nás teraz nemusí zaujímať. To, čo nás naozaj zaujíma, je zmysel jej otázky, Pretože je samozrejme, že táto gramatika bola ľuďom hovoriacim plynulo kastílsčinou v istom zmysle naozaj nanič. V istom zmysle ju už poznali. Hovorili gramaticky správnu kastílsčinou, pretože

gramaticky správna kastíľčina jednoducho bola tým, čím hovorili. Táto učebnica nestanovila kritériá správnosti pre vety, ktoré vyslovovali. Naopak, vety, ktoré vyslovovali, určovali pravidlá správnosti pre učebnicu gramatiky. Hoci však v istom zmysle poznali gramatiku svojho jazyka, bol tu aj iný zmysel, zmysel, v ktorom ju nepoznali. Keby Izabelu požiadali, aby čo najsystematickejšie stanovila systém pravidiel alebo princípov, podľa ktorých by sa dalo o ľubovoľnej postupnosti kastíľskych slov rozhodnúť, či tvorí alebo netvorí gramaticky úplnú a správnu vetu, bola by v dokonalých rozpakoch. Jej prax a prax jej dvoranov pri tvorení viet v kastíľčine potvrdzovala, že sa v istom zmysle pridávajú takéhoto systému pravidiel či princípov. Jej a ich prax sa v istom zmysle riadila takýmito pravidlami alebo princípmi. Ale z toho, že ona a oni sa bez námahy pridžali týchto pravidiel, vôbec nevyplýva, že by mohli, či už ľahko alebo s námahou stanoviť tieto pravidlá, povedať, aké sú. Môžeme si z toho zobrať všeobecné ponaučenie, že byť schopný niečo robiť - v tomto prípade rozprávať gramaticky správne - je niečo úplne odlišné od schopnosti povedať, ako to robíme; že z prvého vôbec nevyplýva druhé. Dokonalé zvládnutie praxe neznamená explicitné zvládnutie (hoci niekedy môžeme pripustiť, že znamená zvládnutie implicitné) teórie tejto praxe. ... V istom zmysle dokonale dobre vieme, čo je to poznanie, a to oveľa skôr, než sa čosi dozvieme (ak sa vôbec dozvieme) o teórii poznania. V istom zmysle vieme, čo znamená hovoriť pravdu bez toho, aby sme čo len tušili, že existujú nejaké teórie pravdy. Učíme sa zaobchádzať so slovami "ten istý", "skutočný", "existuje" a zaobchádzať s nimi správne, bez toho, že by sme si boli vedomí filozofických problémov identity, reality a existencie. (STRAWSON, P. F. *Analýza a metafyzika*, s. 16-17)

Peter Frederick STRAWSON (1919-)
Britský filozof, predstaviteľ oxfordskej filozofie jazyka.

☞ Porovnajte AUGUSTINOVU úvahu o čase (32) so STRAWSONOVOU úvahou (33) o používaní gramatiky. Vyjadrite svoj názor na problém "poznania bez vysvetlenia" - mal by sa tým človek uspokojiť alebo nie? Zdôvodnite a uveďte príklad.

34. Veda so všetkými jej hlučnými úspechmi sa ešte stále musí uspokojiť s odpoveďou na "Čo?" ľudských pozorovaní. Len Boh dokáže odpovedať na otázku "Prečo?". (HAWKING, S. *A Brief History of Time* In: ZACHARIAS, R. *A Shattered Visage*, s. 13.)

Stephen HAWKING (1942-) Britský teoretický fyzik. Jeho kniha *Stručné dejiny času* bola štyri roky bestsellerom londýnskych Sunday Times.

35. Filozofia, ako všetko ostatné štúdium, smeruje predovšetkým k poznaniu pravdy. Poznanie, ku ktorému cieľi, je toho druhu, ktorý dodáva vedám architektonickú jednotu a sústavnosť, a ktorý pochádza z kritického skúmania základov našich presvedčení, predsudkov a vier. Nedá sa však tvrdiť, že by filozofia bola mala nejaký veľký úspech pri svojich pokusoch dať zavŕšené odpovede na svoje otázky. Ak sa opýtate matematika, mineralóga, dejepisca alebo ktoréhokoľvek iného učenca, aká trvalá zásoba právd bola vyskúmaná jeho vedou, bude jeho odpoveď trvať tak dlho, ako dlho ho budete chcieť počúvať. Ak však tú istú otázku položíte filozofovi, bude, ak má dostatok poctivosti v tele, nútený k doznaniu, že jeho štúdium nedosiahlo také kladné výsledky, ako boli dosiahnuté mnohými inými vedami... filozofia sa má študovať nie za účelom nejakých zavŕšených odpovedí na jej otázky, lebo definitívne odpovede na jej otázky sa spravidla nenájdu, ale skôr kvôli týmto otázkam samotným; lebo tieto otázky rozširujú naše pochopenie toho, čo je možné, obohacujú našu rozumovú obrazotvornosť a znižujú dogmatickú istotu, ktorá myseľ uzatvára pred špekuláciou; predovšetkým však preto, že veľkosťou vesmíru nazeraného filozofiou sa rozširuje aj myseľ a stáva sa schopná tohoto spojenia s vesmírom, ktoré je jej najvyšším statkom. (RUSSELL, B. *Problémy filozofie*, s. 100, 105)

36. V tom spočíva naša vlastná bieda a problém nás všetkých, kto nie sme filozofickými literátmi, ale - odchovaní pravými filozofmi veľkej minulosti - žijeme pre pravdu a len takto žijúc sme a chceme byť vo svojej vlastnej pravde. Ako filozofovia tejto súčasnosti sme sa však dostali do mučivého *existenciálneho rozporu*. Nemôžeme opustiť vieru v možnosť filozofie ako úlohy, teda v možnosť univerzálneho poznania. Vieme, že v tejto úlohe je naše poslanie zodpovedných filozofov. Ako si ale napriek tomu všetkému udržať vieru, ktorá má zmysel pre jediný, nám všetkým spoločný cieľ, pre filozofiu? (HUSSERL, E. *Križe evropských vied a transcendentálna fenomenológia*, s. 38-39)

Edmund HUSSERL (1859-1938) Nemecký filozof, pôvodne matematik. Zakladateľ fenomenológie, ktorá mala z filozofie urobiť "prisnu vedu".

☞ V predchádzajúcich troch úryvkoch (34-36) sa autori rôzne vyjadrujú k možnostiam a výsledkom filozofického myslenia. Ktorý postoj sa vám najviac pozdáva a prečo?

37. Ťažko môžem zakryť, že my psychoterapeuti by sme mali byť vlastne filozofmi alebo filozofickými lekármi alebo radšej nimi už sme, bez toho, aby sme to naozaj chceli, lebo sa tu ukazuje príliš krikľavý rozdiel medzi tým, čo vykonávame a tým, čo sa na vysokých školách učí ako filozofia. Mohli by sme to tiež označiť za *náboženstvo in statu nascendi* (v stave zrodu), lebo v tesnej blízkosti veľkého zmätku praživota neexistuje ešte žiadne rozlišovanie, ktoré by umožňovalo poznať rozdiel medzi filozofiou a náboženstvom. ...Je celkom prirodzené, že afektívne poruchy pacientov vzbudzujú zodpovedajúce nábožensko-filozofické faktory v terapeutovi. Uvedomovanie takých primitívnych obsahov je pre lekára často mučivé a nepríjemné, takže potom pochopiteľne radšej hľadá oporu a podporu vo filozofii alebo v náboženstve, ktoré bolo jeho vedomiu sprostredkované zvonku. ...Ak chce terapeut pacienta naďalej liečiť, musí sa s ním voľky-nevoľky dať bez predpokladov do hľadania, aby odhalil nábožensko-filozofické myšlienky zodpovedajúce emocionálnym stavom. Tieto myšlienky vystupujú v archetypickej podobe a vyklíčili nanovo z tej istej materskej pôdy, z ktorej kedysi vlastne vyrástli všetky nábožensko-filozofické systémy. (JUNG, C. G. *Psychoterapie a svätový názor*, Výbor z díla I., s. 68-69)

Carl Gustav JUNG (1875-1961)
Švajčiarsky psychológ, psychiater
a filozof. Tvorca analytickej psychológie,
ktorá na rozdiel od Freudovej
psychoanalýzy nezdôrazňuje sexualitu.

38. Primitív zakúša svet ako celkový jav len matne vo vnútri prúdu fantázie, ktorý ho naplňa, kde sa subjektívne a objektívne navzájom prenikajú bez rozlíšenia. ...nemôže tvrdiť, že myslí, ale "ono v ňom myslí". Spontánnosť aktu myslenia nezáleží kauzálne v jeho vedomí, ale v jeho nevedomí (emocionalite) Takisto nie je schopný vedomého úsilia, ale musí sa najprv dostať do "nálady chcenia" alebo sa nechať do nej dostať: k tomu má svoje rituály ... Jeho vedomie je ohrozované všemocným nevedomím (emocionalitou), odtiaľ strach pred magickými vplyvmi, ktoré mu môže kedykoľvek skrziť plány, a preto je tiež obklopený neznámymi mocnosťami, ktorým sa musí nejako prispôbiť. Pri chronickom šere v jeho vedomí je najčastejšie takmer nemožné zistiť, či sa mu niečo len snívalo, či to naozaj zažil. Sebamanifestácia nevedomia (emocionality) s jeho archetypmi presahuje všade do vedomia a mystický svet predkov ... má existenciu rovnakého druhu ako svet materiálnej prírody, ak nie prevažujúcu. Rozvíjanie vedomia je takmer neprirodené úsilie. To sa dá napríklad vypozerovať u primitívov, ktorí pri najmenšej námahe, či dokonca bez nej zrazu "nie sú duchom prítomní". Môžu jednoducho len tak hodiny sedieť a na otázku: "Čo myslíš?" sa cítia urazení, lebo zisťujú: "Len blázon myslí - má vo svojej hlave myšlienky. My nemyslíme." Keď vôbec myslia, uvedomujú si len emocionálne myšlienky. (JUNG, C. G. vybrané z viacerých prác, In: ROLLO, V. *Emocionalita racionalita*, s. 133)

☞ V dvoch pasážach od C. G. JUNGA (37,38) sa hovorí o filozofii a myslení v hraničných situáciách. Porozmýšľajte, či ste sa s podobnými skúsenosťami už stretli, ak áno, porovnajte.

39. Začiatok a koniec každej filozofie je - sloboda!
(SCHELLING, F. W. J. www.thur.de/philo/as221.htm)

Friedrich Wilhelm Joseph SCHELLING
(1775-1854). Nemecký filozof, jeden
z tvorcov absolútneho idealizmu.

40. Osvietenstvo je ukončením dobrovoľnej nedospelosti. Nedospelosť je neschopnosť používať svoje vlastné uvažovanie bez vedenia niekoho iného. Táto nedospelosť je samo-zapríčinená, ak jej dôvodom nie je nedostatok znalostí, ale nedostatok rozhodnosti a odvahy používať ich bez vedenia niekoho iného. Motto osvietenstva je *Sapere aude!* Odváž sa používať svoje vlastné rozmyšľanie! (KANT, I. *What is Enlightenment*, Z Internetu)

☞ Na základe toho, čo ste sa dočítali v tejto časti (4.2.2), napíšte krátku úvahu (okolo 200 slov) na tému "Človek - tvor filozofický".

4.3 VÝSLEDKY FILOZOFICKÉHO SKÚMANIA

Filozofia má veľké ciele - dať človeku zmysel života, vysvetliť svet ako celok, odhaliť čo je v poznaní isté a čo otázne. V súčasnosti sa asi dá konštatovať, že filozofi sa vzdali nádeje, že filozofia tieto ciele dokáže dosiahnuť.

☞ Presvedčia vás teraz výroky 41 a 42, že "filozofia je zbytočná"? Zdôvodnite kladnú aj zápornú odpoveď a použite pri tom vyššie uvedené slová filozofov.

41. Filozofické myslenie, na rozdiel od vedy, nemá charakter vzostupného procesu. Sme iste oveľa ďalej, ako bol grécky lekár Hippokratés, ale sotva môžeme povedať, že sme ďalej ako Platón. Len v obsahu vedeckých poznatkov, ktoré Platón používa, sme ďalej. V samotnom filozofovaní sme však sotva k nemu dospeli. (JASPERS, K. *Úvod do filozofie*, s. 9)

42. Značná časť prípravy študenta filozofie spočíva v štúdiu spisov významných filozofov minulosti - ako napr. Platón, Aristoteles, Descartes a Kant. Štúdium matematiky alebo fyziky však nespočíva v čítaní a hodnotení diela Archimedovho, Newtonovho, Faradayovho alebo Maxwellovho. Metódy a výsledky práce týchto veľkých ľudí, pokiaľ sa ukázali ako platné a užitočné, sú začlenené do vedy a teraz sa objavujú v zjednodušenej a vylepšenej forme v súčasných učebniciach. Ak sa pôvodne texty vôbec študujú, je to len z hľadiska historického záujmu ako míľniky na ceste matematického alebo fyzikálneho pokroku. Nepodporuje táto čudná metóda štúdia filozofie podozrenie, že tento predmet nie je odvetvím ľudského poznania, ale len zbierka *obiter dicta* vyobliekaných vo forme argumentov? (BROAD, C. D. *Philosophy*, In: *Inquiry I* (1958) s. 99-129. Z Internetu, www.ditext.com)

☺ *Descartes sedí v hostinci pri stole a dojedá obed. Čašník sa ho pýta: "Dáte si ešte niečo?" Descartes odpovie "Nemyslím", a rozplynie sa v ničote.*

4.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

KUNZMANN, P., BURKARD, F.-P., WIEDMANN, F. *Encyklopedický atlas filozofie*. Praha : Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-339-8

JASPERS, K. *Úvod do filozofie*. Praha : Oikúmené, 1996. ISBN 80-86005-05-4

5. PROBLÉMY, KTORÝMI SA ZAOBERÁ FILOZOFIA

Táto kapitola sa bude obsahom veľmi podobat' na predchádzajúcu, pretože príčiny, prečo ľudia filozofujú a problémy, ktorými sa zaoberá filozofia, sú vlastne totožné. Rozdiel je v tom, že (ako sme videli) prvé popudy, ktoré má človek k filozofickému zamysleniu, nie sú odlišiteľné od náboženských a citových zážitkov, kým "výpočet" *problémov filozofie* vyžaduje už systematické a argumentmi podložené rozdelenie.

5.1 ROZDELENIE FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOV

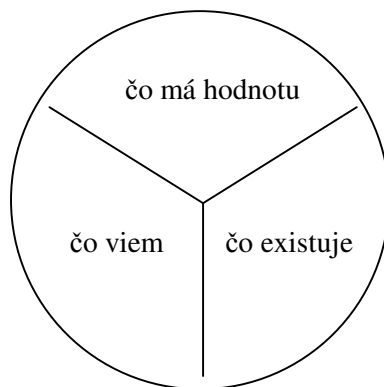
Všeobecne sa problémy filozofie dajú rozdeliť do troch základných oblastí:

1. Čo existuje? (metafyzika, ontológia)
2. Čo viem? (logika, metodológia, epistemológia)
3. Čo má hodnotu? (axiológia, etika, estetika, praxeológia)

(Okrem toho by sme mohli ešte mať *metafilozofiu*, ktorá sa zaoberá práve takýmito úvahami o filozofii - tú však nemožno zaradiť ako jednu z častí filozofie.)

☞ Pojmy v zátvorkách nájdite vo filozofickom slovníku. Každú definíciu porovnajte s problémami, ktoré podľa vás rieši teológia. Ktorá oblasť filozofického myslenia je k teológii najbližšie?

Schematicky môžeme delenie základných filozofických problémov znázorniť takto:

Existujú aj iné delenia filozofických problémov, ako napr. delenie KANTOVO ktoré sme uviedli v kapitole o prameňoch filozofického myslenia. V úvodoch do filozofie sa tieto základné otázky ešte rozdeľujú na časti obyčajne pomenované otázkami zo života.

☞ V odsekoch 43 a 44 priradte jednotlivé časti (otázky) do niektorej z troch vyššie uvedených oblastí filozofie, prípadne určite viaceré oblasti, ktorých sa dotýkajú. Svoje zaradenie zdôvodnite.

43. (1) Čo je filozofia?, (2) Som telo a myseľ? (3) Som slobodný alebo determinovaný? (4) Som smrteľný alebo nesmrteľný? (5) Aké mám dôvody, aby som veril v Boha? (6) Na základe akej zásady rozhodujem medzi dobrým a zlým? (7) Kedy mám poslúchať zákon? (8) Som súčasťou historického procesu? (9) Aké veci mám považovať za umenie? (10) Čo mám považovať za najzákladnejšiu realitu? (11) Kedy môžem vyhlásiť, že "viem"? (CASTELL, A. - BORCHERT, D. M. *An Introduction to Modern Philosophy*, s. vii-x)

44. (I.) Cena filozofie, (II.) Rozum a náboženstvo, (A) Boh a zlo, (B) Viera a subjektivita, (C) Evolúcia a stvorenie, (III.) Poznanie a realita, (A) Epistemológia, (B) Vnímanie, (C) Indukcia, príčinnosť

a vysvetlenie, (IV.) Mysel' a telo (A) Tradičný problém mysle a tela, (B) Mysle a stroje, (C) Osobná totožnosť, (D) Sloboda a determinizmus, (V.) Etika (A) Morálne problémy, (B) Morálne teórie, (C) Sproblematizovanie morálky, (VI.) Apórie a paradoxy. (PERRY, J. - BRATMAN, M. *Introduction to Philosophy*, s. xi-xvi)

☞ Na ktorú z vyššie uvedených otázok (ktorý problém) ste sa už niekedy počas svojho života pokúšali nájsť odpoveď? Popíšte svoj postup!

5.2 PRÍKLADY Z DIEL FILOZOFOV

☞ V textoch 45-58 nájdite a pomenujte "problémy filozofie".

45. Keby červenosť, kruhovosť a sladkosť neexistovali, nemohli by sme si ich predstaviť. Čo máš však na mysli pod slovami, "červenosť existuje"? Moje hodinky existujú, ak neboli rozbité na kúsky, ak neboli zničené. Čo by sme nazvali "zničením červenosti"? Samozrejme, mohli by sme mať na mysli zničenie všetkých červených predmetov; znemožnilo by to však predstaviť si nejaký červený predmet? Predpokladajme, že by na to niekto odpovedal: "Ale červené predmety predsa museli existovať a ty si ich musel vidieť, ak si schopný predstaviť si ich" Lenže ako vieš, že je to tak? Dajme tomu, že by som povedal: "Pôsobenie tlaku na tvoju očné guľu vyvoláva predstavu červenej". Nemohol by byť práve toto spôsob, akým si sa prvý raz oboznámil s červenou? A prečo by nemohol byť jednoducho taký, že si si predstavil červenú škvrnu? (Ťažkosť, ktoré tu možno tušíš, bude treba prebrať pri neskoršej príležitosti.) (WITTGENSTEIN, L. *Modrá a červená kniha*, s. 65, 66.)

46. Ak *byť súcno* a *existovať* je to isté, stáva sa pre nás záväzným príkazom vylúčiť z aktuálnej existencie všetko, čo nemá rýdze znaky súcna (bytia). Napríklad súcno je jedno, avšak zmyslový svet sa nám javí ako mnohosť. Sú v ňom rozličné prvky, z ktorých každý je totožný sám so sebou, nie je však totožný s ostatnými. Okrem toho tieto prvky nie sú len rôzne, niektoré z nich sú napríklad protikladné ako svetlo a tma, a predsa sa zdá, že koexistujú v tom istom svete, takže ak vyhlásime, že zmyslový svet je súcno, bude treba povedať, že súcno nie je ani jedno, ani rovnorodé, ani jednoduché - a to, ako vieme, je nemožné. A ďalej, jednotlivé veci sa stále objavujú a miznú; vidíme ich, ako začínajú byť, potom sa postupne menia, upadajú a zanikajú; mnohosť, rozdielnosť, premenlivosť, pominuteľnosť predstavuje rad charakteristických vlastností, ktoré nie je možné zlúčiť s naším predchádzajúcim opisom súcna. Ak teda je či existuje len to, čo zasluhuje názov *súcno*, potom o zmyslovom svete musíme povedať, že nie je. Je to podivuhodný a predsa nevyhnutný dôsledok, s ktorým sa aj dnes každý metafyzik musí konfrontovať. Ak realitou je to, čo je, potom reálne je len súcno a keďže nemáme žiadnu skúsenosť s niečím, čo je možné považovať za absolútne jedno, nevytvoriteľné a nezničiteľné, absolútne rovnorodé, spojené a bez akýchkoľvek zmien, z toho nutne vyplýva, že pravá realita je čistý objekt mysle. Aktuálna realita sa tak stáva výnimočnou výsadou takého objektu myslenia, ktorému ako jedinému naše chápanie môže pripísať všetky atribúty súcna. Nakoniec totiž o tomto nekonečne rozmanitom svete zmeny, vrátane nás, ktorí v ňom žijeme, nie je možné povedať, že je, je púhym zdaním, čírou ilúziou. (GILSON, E. *Bytí a niektorí filozofové*, s. 22)

Étienne GILSON (1884-1978). Francúzsky filozof, novoscholastik. Značný vplyv má jeho interpretácia tomizmu (Tomáša Akvinského).

Po sklamaní, ktoré filozofia vyvolala v Grécku v 6.-5. st. pr. Kr. svojou neschopnosťou dospieť k dohode v otázke podstaty sveta (milétska filozofia: voda, vzduch, neurčito; pytagorejci: čísla; atomisti: atómy), alebo základných vlastností bytia (spor HERAKLEITA s PARMENIDOM: všetko plynie alebo nič sa nehýbe?) použil SOKRATES nápis z delfskej veštiarne ("Poznaj seba!") za základ nového zmyslu filozofického podnikania. U SOKRATA ide predovšetkým o *dobrý život*, teda sokratovská filozofia má predovšetkým etické určenie, ale jeho žiak PLATÓN vidí v ľudskej duši aj účasť človeka na večných ideách, a teda v platonizme má človek jej prostredníctvom prístup k večnej pravde. Odpoveď na otázku "kto je človek?" sa stáva stálou súčasťou filozofie. PLATÓN vo svojich dialógoch často cituje SOKRATOVE reči, nie je však možné určiť, nakoľko ide o názory SOKRATOVE (ktorý - pokiaľ vieme - nič nenapísal) alebo PLATÓNOVE. Sokratova reč v jednom z PLATÓNOVÝCH dialógov:

47. ...pokiaľ máme telo a naša duša je s týmto zlom spojená, nikdy nedosiahneme v plnej miere to, po čom túžime; a hovoríme, že túžime po pravde. Telo nám totiž

SOKRATES (asi 469-399 pr. Kr.). Aténsky filozof. Rozpracoval dialogickú formu hľadania pravdy (dialektika). Za cieľ filozofie postavil etické hodnoty.

spôsobuje nekonečne veľa ťažkostí tým, že potrebuje potravu; ďalej ak sa k tomu pridajú ešte nejaké choroby, prekážajú nám v našej honbe za súcnom. Ale telo nás naplňa aj láskami a túžbami, strachmi, všelijakými ilúziami a mnohými malichernosťami, takže nám, ako sa správne hovorí, skutočne nikdy nepríde na um nijaká rozumná myšlienka. Ved' aj vojny, povstania a bitky nespôsobuje nič iné ako telo a jeho žiadostivosť. Všetky vojny totiž vznikajú kvôli získavaniu majetku a majetok si musíme získať pre telo, lebo sme otrokmi jeho potrieb; a preto zo všetkých týchto dôvodov nemáme už čas na filozofiu. Najhoršie však zo všetkého je to, že aj keď nám telo nechá nejaký čas a obrátíme sa k nejakému skúmaniu, tu nám zasa pri hľadaní vždy prekáža, mátie nás, poburuje a rozrušuje, takže preň nemôže zbadať pravdu. Skôr sa nám skutočne ukázalo, že ak chceme niekde o niečom dosiahnuť čisté poznanie, musíme sa od neho odpútať a jedine dušou musíme pozorovať veci osebe. A ako sa zdá, dostane sa nám to, po čom túžime a za čoho milovníkov sa vydávame, totiž múdrosti, vtedy, až zomrieme, ako ukazuje toto skúmanie, ale nie zaživa. Ak totiž nie je možné v spojení s telom niečo čisté poznať, tak ostáva len jedno z dvoch: alebo nemôžeme získať vedenie vôbec, alebo až po našej smrti. Vtedy totiž bude duša sama osebe a bez tela, skôr nie. A pokiaľ žijeme, priblížime sa k vedeniu zrejme najviac tak, keď sa čo najmenej budeme stýkať s telom a nebudeme s ním v nijakom spoločenstve, pokiaľ to nie je bezpodmienečne nevyhnutné, a nedáme sa nakaziť jeho prirodzenosťou, ale ostaneme od neho čisti, dokiaľ nás sám boh od neho neodpúta. A takto čisti a oslobodení od nerozumnosti tela budeme žiť, ako je pravdepodobné, medzi rovnakými podstatami a sami skrze seba poznáme celú čistú pravdu; a to je potom skutočne pravdivé; lebo nečistý sa asi nesmie dotýkať čistého. (PLATÓN *Faidon*. In: *Dialógy I*. s. 737-738)

48. To, čo filozofi nazvali "kladenie základov morálky" a pokúšali sa uskutočniť, videné v správnom svetle sa ukáže obyčajná učená forma dobrej VIERY v prevládajúcu morálku, nový prostriedok jej VYJADRENIA, a teda obyčajná samozrejmosť vo sfére určitej morálky. V jej poslednom motíve ide o istý druh popretia toho, že by bolo ZÁKONITÉ túto morálku vôbec spochybníť - v každom prípade je to opak skúmania, analyzovania, spochybnenia a vivisekcie práve tejto viery. Čujme, napríklad, ako nevinne - takmer chvályhodne - Schopenhauer predstavuje svoju vlastnú úlohu o vedeckosti "Vedy", ktorej posledný majster ešte stále hovorí ako deti a staré ženy: "Princíp", hovorí (*Grundprobleme der Ethik*), "axióma, na ktorej zmysle sa PRAKTICKY všetci moralisti zhodujú: *neminem laede, immo omnes quantum potes juva* (nikomu neublížuj, ale nakoľko môžeš, mu pomôž) je NAOZAJ veta, ktorú sa snažia všetci učiteľia morálky preukázať... NAOZAJSTNÝ základ etiky, ktorý sa storočia hľadal, ako kameň mudrcov." - Problém s opodstatnením spomínanej vety môže byť v skutočnosti veľký - je známe, že sám Schopenhauer nebol úspešný vo svojich snahách; a každý, kto dokonale uvedomil, aká absurdne falošná a sentimentálna je táto veta vo svete, ktorého podstatou je *Vôľa k moci*, si môže spomenúť, že Schopenhauer, hoci bol pesimistom, V SKUTOČNOSTI - hral podľa nôt ... môžeme sa o tom dočítať v jeho životopise. (NIETZSCHE, F. *Beyond Good and Evil* 5, Z Internetu)

Friedrich NIETZSCHE (1844-1900).
Nemecký filozof Rozvinul typ
voluntaristickej filozofie, ktorej centrálnou
myšlienkou je vôľa k moci a *nadžľovek*
schopný prekonať obmedzenie človeka.

☞ Vysvetlite, ako ovplyvňuje východiskový filozofický princíp tvrdenia PLATÓNOVE (SOKRATOVE) 47 a ako NIETZSCHEHO 48.

49. V prvej hline Zeme posledného zamiesili človeka
Siali tam aj žatvy semeno ostatnej
A hneď v prvé ráno stvorenie zapísalo
To, čo úsvit posledného súdu prečíta.
(Omar Chajjám, Z Internetu)

50. Ak chcú teoretici kresťanstva hovoriť zrozumiteľným jazykom, či ešte lepšie, jazykom presvedčivým pre našich súčasníkov, je predovšetkým nutné, aby pochopili, prijali a zamilovali si novú predstavu, ktorú veda donútila človeka si o sebe urobiť. Na počiatočnom stupni je to predstava ústrojnej a genetickej závislosti, ktorá bezprostredne spája Ľudstvo s ostatným Svetom. Človek sa rodí a rastie historicky, v závislosti na celej hmote a na celom živote. Človek sa rodí nielen ako individuum, ale ako *určitý druh*. Je teda nutné v ňom rozoznávať za cyklom individuá cyklus druhu. (TEILHARD DE CHARDIN, P. *Le Christ évoluteur*... In: RIDEAU, É. *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 72)

Pierre TEILHARD DE CHARDIN (1881-1955).
Francúzsky katolícky antropológ
a filozof. Vypracoval učenie o evolúcii
sveta smerom k bodu Ómega (Kristus)

☞ Domyslite úryvky (49, 50) do osobných dôsledkov. Čo pozitívneho a čo negatívneho pre vás znamenajú, ak ich prijmete ako pravdivé?

51. "Svet je moja predstava" - to je pravda, ktorá platí o každej živej a poznávajúcej bytosti, hoci jedine človek si ju môže reflexívne a abstraktne uvedomiť. Keď tak urobí, nastalo pri ňom filozofické premýšľanie. Potom mu bude jasné, že nepozná žiadne slnko, žiadnu zem, ale vždy len oko, ktoré vidí slnko, ruku, ktorá cíti zem, že svet, ktorý ho obklopuje, je tu len ako predstava, tj. len vo vzťahu k niečomu inému, čo si ho predstavuje - a to je on sám. Ak je možné nejakú pravdu vysloviť a priori, tak je to táto, lebo je vyjadrením formy každej možnej a mysliteľnej skúsenosti, ktorá je všeobecnejšia ako všetky ostatné, ako čas, priestor a kauzalita, pretože tieto všetky práve ju už predpokladajú. ... Žiadna pravda teda nie je istejšia, na všetkých ostatných nezávislejšia a menej potrebujúca dôkaz ako tá, že všetko, čo sa dá poznať, teda celý svet, je len objektom vo vzťahu k subjektu; názorom nazerajúceho, jedným slovom predstava."(SCHOPENHAUER, A. *Svet ako vôľa a predstava I.*, s. 20)

Arthur SCHOPENHAUER (1788-1860).
Nemecký filozof, predstaviteľ
iracionalistického voluntarizmu
a pesimizmu.

52. Ako vieme, že to, čo vidíme *vnútorným zrakom*, je zrkadlo ...? ...v gréčtine sa "vedomé stavy", či "stavy vedomia" - udalosti vnútorného života - nedajú oddeliť od udalostí "vonkajšieho" sveta... v gréčtine ani v rámci stredovekej tradície ...neexistovala žiadna koncepcia ľudskej mysle ako vnútorného priestoru, kde by bolesti i jasné a zreteľné idey defilovali pred jediným *vnútorným zrakom*. (RORTY, R. *Filozofia a zrkadlo prírody*, s. 40-43.)

Richard RORTY (1931-). Americký filozof,
spájajúci analytickú filozofiu
s pragmatizmom. Svoju filozofiu nazýva
aj ironizmus.

☞ Pokúste sa vlastnými slovami charakterizovať rozdiel medzi SCHOPENHAUEROVÝM (51) a RORTYHO (52) tvrdením. Ktoré z tvrdení je podľa vás bližšie k "zdravému sedliackemu rozumu"?

53. Nezabudnime si však všimnúť, že je rozdiel medzi argumentmi z prvých princípov a argumentmi, ktoré k prvým princípom smerujú. Lebo PLATÓN mal pravdu, keď nastolil túto otázku a pýtal sa, ako mal vo zvyku "Sme na ceste smerom od prvých princípov, alebo ideme k nim?" Je to taký rozdiel ako pri pretekoch, či bežíte smerom od rozhodcov, alebo sa k nim vraciate. Lebo hoci musíme začať tým, čo je známe, veci sú objektom poznania v dvoch zmysloch: niektoré sú známe (priamo) nám, niektoré (poznáme) bez vlastnej schopnosti. Zdá sa, že by sme mali začať tými, ktoré sú nám známe (priamo). (ARISTOTELES, *Nicomachean Ethics*, I/4. Z Internetu)

☞ Zamyslite sa nad "paradoxom klamára" (54). Vyjadrite svoj názor, či je správne sa ním vážne zaoberať, alebo je lepšie vôbec si ho nevšimáť. Uvedte argumenty. V odseku 55 nájdite, ktorá autorita je pre vás najdôležitejšia.

54. Dva základné princípy logiky sú: (1) princíp bezspornosti (non-kontradikcie), ktorý hovorí, že žiadny výrok nemôže byť zároveň pravdivý aj nepravdivý, (2) princíp vylúčenia tretieho, ktorý hovorí, že každý výrok je buď pravdivý alebo nepravdivý. Teraz uvažujte o výroku A: Výrok A je nepravdivý. Podľa princípu vylúčenia tretieho je buď pravdivý alebo nepravdivý. Ak je výrok A pravdivý, tak správne vyhlasuje, že A je nepravdivý. Podľa princípu bezspornosti však nemôže byť zároveň pravdivým aj nepravdivým. Takže predpoklad, že A je pravdivý výrok vedie k sporu a musí byť odmietnutý. Ak budeme predpokladať, že A je nepravdivý výrok, potom popiera platnosť A, takže A je pravda. Znovu však dochádzame k sporu s princípom bezspornosti, preto predpoklad, že výrok A je nepravdivý, musíme odmietnuť. (Podľa PERRY/BRATMAN *Intro to Philosophy*, s. 799)

55. Mohli by sme sa dostať do pokušenia tvrdiť, že vo filozofii nemá miesto žiadna autorita, ale toto nemôže byť celkom pravda. Nikto z nás nežije ani si netvorí názory a vieru bez značného spoliehania na autority rôzneho druhu. Preto je dôležité rozlišovať druh autority a ich funkcie: ...(1) autorita nariadená - zákonná, (2) autorita odborná - založená na poznaní, (3) autorita náboženská - založená na Božom určení. (HASKER, W. *Metaphysics*, s. 21.)

☝ Pokúste sa o teologickú (biblickú) kritiku ARISTOTELOVHO názoru na štát (56):

56. Keďže vidíme, že každý štát je istý druh spoločenstva, a že každé spoločenstvo sleduje určité dobro (lebo všetci ľudia robia všetko pre to, čo pokladajú za dobro), je zrejme, že všetky spoločenstvá smerujú k nejakému dobru, ale najväčšmi zo všetkých a k najvýznamnejšiemu dobru smeruje to spoločenstvo, ktoré je zo všetkých spoločenstiev najvýznamnejšie a zahŕňa všetko ostatné. To je takzvaný štát a štátne spoločenstvo... štát utvorený z viacerých obcí dosiahol už hranice dokonalej autarkie, a hoci vznikol predovšetkým na zachovanie života, trvá na dokonalý život. Preto má každý štát svoj prirodzený pôvod, ako to isté platí o prvých a pôvodných ľudských spoločenstvách. Štát je totiž ich konečným cieľom a konečný cieľ je práve prirodzený stav; totiž stav, v akom je každá jednotlivá vec na konci svojho vývoja, nazývame prirodzenosťou každej jednotlivéj veci... Z toho je teda zrejme, že štát patrí k prirodzeným útvarom, a že človek je od prírody štátotvorná bytosť; ten, kto na základe svojej prirodzenosti a nielen náhodou žije mimo štátu, je alebo menejcenný alebo je mocnejší ako človek... (ARISTOTELES *Politika*, s. 19, 21)

57. V prvom rade považujem za komické, že každý miluje a každý chce milovať bez toho, aby bol vôbec niekto schopný povedať, aké vlastnosti má to, čo je hodné lásky alebo, čo je vlastne objektom lásky. ... Každý zamilovaný je vždy presvedčený, že pokiaľ ide o neho, vie, čo je hodné lásky. Napriek tomu nedokáže to vysvetliť žiadnemu inému milujúcemu, a ten, kto počúva reč viacerých zamilovaných zistí, že ani dvaja z nich sa nikdy nezhodnú, hoci aj budú hovoriť o tej istej veci. ... milovať teda súvisí s tým, čo je hodné lásky, ale to, čo je hodné lásky, je nevysvetliteľné. Nuž, to je aspoň čosi, ale pochopiť sa to nedá, tak ako sa nedá pochopiť spôsob, akým láska chytá svoje obeť. Kto by neprepadol panike, keby ľudia znovu a znovu padali mŕtvi alebo mali kľče bez toho, aby to niekto dokázal vysvetliť? Ale presne takým spôsobom láska vtrhne do života, len s tým rozdielom, že nikto sa toho neľaká, pretože sami milujúci to považujú za svoje najväčšie šťastie. (KIERKEGAARD, S. *In vino veritas*, <http://www.ccel.org/k/kierkegaard/selections/veritas.htm>)

Sören KIERKEGAARD (1813-1855).
Dánsky filozof a teológ. Jeho filozofia je radikálne individualistická a subjektivistická, čím dal podnet pre vznik existencializmu.

58. Vyriešenie hádanky života a priestoru leží mimo priestoru a času. (WITTGENSTEIN, L. *Tractatus Logico-Philosophicus* 6.4312. Z Internetu)

☺ *Kde bolo, tam bolo, žil raz človek, ktorý si myslel, že je mŕtvy. Jeho ustarostená žena a priatelia ho poslali k psychiatrovi, ktorý ho mal presvedčiť, že žije. Psychiater sa rozhodol, že ako prostriedok liečenia použije prostú skutočnosť, že mŕtvi ľudia nekrvávajú. Dal pacientovi čítať lekárske knihy a nechal ho sledovať pŕtvu. Nakoniec ho presvedčil: "Máte pravdu - mŕtvi nekrvávajú". Potom psychiater vzal ihlu a pŕchol pacientovi do pŕsta. Objavila sa kvapka krvi. Človek sa pozrel na svoj pŕst, potom na psychiatera a v úžase vykrikol: "Dobrý Bože, tak mŕtvi predsa len krvávajú!"*

5.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

RUSSELL, Bertrand. *Problémy filozofie*. Bratislava : P and K, 1992. ISBN 80-85725-00-2
PALMQUIST, Stephen. *The Tree of Philosophy*. <http://www.hkbu.edu.hk/~ppp/top/>

6. FILOZOFICKÉ METÓDY

Keď sa povie slovo "filozofia", väčšinou si predstavíme nejaký svetonázor alebo súbor problémov (ako v predchádzajúcej kapitole), teda *obsah* filozofie. K odbornému a kritickému filozofickému mysleniu však neodlučiteľne patrí aj *spôsob* filozofickej práce, filozofická metóda - kriticky premyslený spôsob dosahovania cieľa. Metóda filozofickej práce musí odpovedať na otázky, ako sú napr.: "Čo je prameňom filozofického myslenia?", "Aké sú správne postupy filozofovania?", "Čo má byť výsledkom filozofického hľadania?"

6.1 METÓDA A "IZMY" FILOZOFIE

Pojem *metóda* je zložený z dvoch gréckych slov: $\mu\epsilon\tau\grave{\alpha}$ a $\acute{o}\delta\acute{o}\varsigma$ a označuje *cestu*, alebo *spôsob* ako dosiahnuť nejaký vopred stanovený cieľ. Zároveň to znamená, že tento cieľ sa dosahuje premyslene a systematicky podľa nejakého *modelu* (vzoru). Filozofická metóda je teda systematické a modelové hľadanie odpovedí na filozofické otázky.

59. ...všeobecné metódy sú napr. analógia, analýza, dedukcia, experiment, indukcia, pozorovanie, syntéza. (Kolektív *Filozofický slovník*, s. 267)

Filozofické "izmy" často (hoci nie vždy) používajú takú metódu (metódy), ktorá vyplýva z pojmu, ktorý sa nachádza v ich názve a označuje ich základné filozofické východisko. Napr. *racionalizmus* systematicky skúma rozum (*ratio*) a jeho zákonitosti (napr. vzťahy medzi ideami). *Empirizmus* sa pokúša nájsť odpovede na filozofické otázky odvolaním sa na zmyslovú skúsenosť ($\epsilon\mu\pi\epsilon\rho\rho\iota\alpha$). *Hedonizmus* sa pokúša všetky hodnoty vzťahovať na pôžitok ($\acute{\eta}\delta\omicron\nu\eta$) a povedzme *fideizmus* na začiatok každého uvažovania kladie vieru (*fides*). *Intuicionizmus* sa v kritických otázkach spolieha na intuíciu a *materializmus* dúfa, že sa všetko dá vysvetliť zákonmi platnými pre hmotu (*materia*). Metóda žiadneho "izmu" nie je celkom "čistá" a obyčajne má spoločné prvky s niektorými inými "izmami".

Možno treba pripomenúť, že nie všetky pomenovania filozofických smerov súvisia s metódou, ktorú používajú - niekedy s ňou vôbec nesúvisia, preto takéto úvahy majú hlavne mnemotechnický význam.

Vymenujte filozofické smery ("izmy"), ktorých názov je odvodený od ich východiskového kritéria alebo metódy, ktorú používajú. Každý názov vysvetlite.

6.2 FILOZOFICKÁ METÓDA AKO PROBLÉM FILOZOFIE

Podobne, ako pri otázke "čo je filozofia?", aj pri filozofickej metóde sa stretávame s "metaproblémom", pretože by sme mali filozofickou metódou skúmať, čo to filozofická metóda vlastne je!

Pozorne prečítajte úryvky 60-63 a sformulujte svojimi slovami "problém filozofickej metódy". Porovnajte s tým, čo viete o tomto probléme z Biblie a teológie.

60. Filozofia nemôže mať vopred danú metódu, ale metóda filozofie je sama problémom filozofie. (ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*, s. 20)

61. ...človek nemôže hľadať ani to, čo vie, ani to, čo nevie. To, čo vie, nebude chcieť hľadať - lebo to vie a také niečo netreba hľadať. Ale nebude hľadať ani to, čo nevie, lebo tu ani nevie, čo má hľadať. (PLATÓN Menón, *Dialógy I*, s. 500)

62. Od čias BACONA a DESCARTESA dominantná intelektuálna tradícia spojila pravdu s metódou. Stačí objaviť správnu metódu skúmania a pravda sa pred nami jasne objaví. ...Predpokladajme však, že metóda

nedokáže dosiahnuť pravdu, predpokladajme, že na jej odhalenie nepotrebujeme komplikované metódy, ale správny druh naivity. Predpokladajme, že potrebujeme v nejakom zmysle použiť to, čo už vieme. Predpokladajme, že ak je pravda ukrytá, nie je to preto, že vyžaduje výskum prostredníctvom nejakej metódy, ale pretože je tak jasne pred našimi očami v našich každodenných činnostiach a rozhovoroch, že ju nedokážeme vnímať. (MACINTYRE, A. *On Gadamer's Truth and Method*. In: SOLOMON, R.S. *Introducing Philosophy*, s. 229.)

63. Intelektuálny boj v ktoromkoľvek historickom období sa z hľadiska všeobecnosti sústreďuje hlavne na druhoradé otázky, ktoré skrývajú všeobecný súhlas s prvými. Tieto princípy sú príliš samozrejmé nato, aby potrebovali vyjadrenie a zároveň príliš všeobecné, aby ich bolo možné vyjadriť. V každej dobe je prítomná všeobecná forma foriem myslenia a je tak priesračná a bežná ako vzduch, ktorý dýchame a zdanlivo tak nevyhnutná, že si ju môžeme uvedomiť len pomocou mimoriadneho úsilia. (WHITEHEAD, A. N. *Dobrodružství ideí*, s. 21)

6.3 FILOZOFICKÁ METÓDA AKO CESTA K PRAVDE

Odseky 60-63 upozorňujú na pochybnosti filozofie spojené s jej vlastnou metódou. To však nemôže znamenať, že sa filozofia metódy jednoducho vzdá. Naopak, metóde musí venovať osobitnú pozornosť, pretože práve zvolená metóda (metódy) vyjadruje východiskovú pozíciu a názor na predmet, ktorý filozofia skúma.

☞ Každému z odsekov 64-75 dajte nadpis a jeho hlavnú myšlienku vyjadrite vlastnými slovami.

6.3.1 DIALEKTIKA

Dialektika v staroveku znamenala *umenie rozhovoru* (διαλεκτική τέχνη) a u SOKRATA a PLATÓNA sa stala nástrojom (metódou) na odhaľovanie nadzmyslovej skutočnosti.

64. Rozum silou dialektiky sa na svoje predpoklady nepozera ako na počiatky, ale ako na predpoklady v skutočnom zmysle, ako na výstupky a východiská, aby preniknúc až k tomu, čo je bez predpokladu, dostal sa k skutočnému počiatku všetkého, a keď sa ho dotkne, aby postupoval naspäť ku koncu, držiac sa všetkého, čo s tým súvisí, nepoužívajúc pri tom nič zmyslami vnímateľné, ale iba idey osebe podľa ich vlastného vnútorného vzťahu a aby v ideách aj skončil. ...Dialektická metóda je teda jediná, ktorá odstraňuje predpoklady a preniká k samému počiatku, aby ho upevnila; jemne ťahá duševný zrak z akéhosi barbarského bahna, v ktorom je doslova zaborený a vyvádza ho hore, pričom používa pomoc a spoluprácu spomenutých odborov... dialektika nám ako strecha korunuje celú stavbu náukovej sústavy, takže už nijakú inú náuku nemožno postaviť nad ňu, lebo sa tu už dosiahol vrchol všetkých náuk. (PLATÓN Štát, In: *Dialógy II*, 231, 254, 255)

6.3.2 LOGIKA

Logika "prišla na svet" ako návod na správne filozofické myslenie. ARISTOTELOVE práce na logike sú prvé systematické pojednania o zákonoch správnej argumentácie. Skúmal v nej zákonitosti tvorby pojmov, výrokov a úsudkov (sylogizmov).

65. ...správna metóda skúmania: Musíme začať pozorovaním podobných, tj. špecificky rovnakých jedincov a uvažovať, ktorý prvok majú spoločný. Potom musíme aplikovať ten istý postup na inú skupinu jedincov, ktoré patria k tomu istému druhu a sú druhovo ale nie špecificky rovnaké s prvou skupinou. Keď zistíme, ktorý prvok je spoločný pre všetkých členov tejto druhej skupiny a ďalších skupín, znovu musíme zväziť, či dosiahnuté výsledky majú nejakú identitu a pokračovať dovedy, kým nedosiahneme jediné pravidlo, pretože toto sa stane definíciou tej veci. (ARISTOTELES *Posterior Analytics*, II/13)

66. ...tvrdíme, že ak sa v každej časti filozofie má hľadať pravda, musíme predovšetkým mať spoľahlivé princípy a metódy na rozsúdenie pravdy. A práve logika je tá časť filozofie, ktorá obsahuje teóriu kritérií a dôkazov, takže práve tu musíme začať. (SEXTUS EMPIRICUS. In: COPI, I.M. *Introduction to Logic*, s. 3)

Sextus Empiricus (okolo 200 po Kr.)
Zástanca a propagátor pyrrhonovského
skepticizmu. Jeho spisy mali veľký vplyv
na moderný skepticizmus.

6.3.3 GEOMETRICKÁ METÓDA

Úspech matematiky (geometrie) v budovaní nespochybniteľného vedeckého systému (takým sa vtedy zdal byť) nadchol filozofov, takže sa ho pokúsili napodobniť vo filozofických úvahách.

67. GALILEOVA metóda konštruovať logicky jasné základné pojmy a odvodzovať z nich logické (matematické) dôsledky a kontrolovať ich podľa prírody, vzbudila v novej dobe nadšenie, takže sa čoskoro táto metóda stala základom filozofie, histórie, biológie, sociológie, etiky, psychológie, beletrie a tak ďalej. ...Všetci veľkí filozofi novej doby, obzvlášť DESCARTES, HOBBS, LOCKE, LEIBNIZ, HUME, KANT aj romantici sú za GALILEA. (RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*, s. 79)

Emanuel RÁDL (1873-1942) Český filozof, pôvodne biológ. Zaoberal sa filozofiou prírody a filozofiou náboženstva. Napísal dejiny filozofie.

Na tejto myšlienke je založené DESCARTESOVO *Pojednanie o metóde*.

68. Dlhá reťaz jednoduchých a ľahkých argumentácií, pomocou ktorých geometri zvyknú dosahovať závery svojich najzložitejších dôkazov, ma viedla k predstave, že všetky veci, ktoré človek je schopný poznať, sú podobne navzájom pospájané, a že niet ničoho, čo by bolo tak vzdialené a mimo náš dosah, alebo tak skryté, že by sme to nemohli objaviť, s podmienkou, že nebudeme ľživé považovať za pravdivé, a že si v myšlienkach vždy uchováme poriadok nutný pre dedukciu jednej pravdy z pravdy inej. (DESCARTES, R. *A Discourse on Method*, časť II.)

DESCARTES nakoniec dospel k týmto štyrom bodom svojej "geometrickej metódy": (1) Prijmi len to, čo je nespochybniteľné. (2) Rozdeľ každú otázku na menšie časti, ktoré dokážeš zvládnuť. (3) Začni od najjednoduchších otázok a pokračuj zložitejšími. (4) Často spätne kontroluj svoje argumenty tak, aby si celý argument vnímal naraz.

69. Tento poriadok (geometrický), najdokonalejší aký ľudia vytvorili, nespočíva v tom, že by všetko definoval alebo všetko dokazoval, ani v tom, že by nič nedefinoval a nič nedokazoval, ale v tom, že zostáva uprostred medzi nedefinovaním vecí, ktoré sú jasné a zrozumiteľné všetkým ľuďom a definovaním všetkých ostatných, a medzi nedokazovaním všetkých vecí, ktoré ľudia poznajú a dokazovaním všetkých ostatných. Proti tomuto poriadku sa prehrešujú rovnakým spôsobom tí, ktorí sa snažia všetko definovať a všetko dokazovať, ako aj tí, ktorí to zanedbávajú u tých vecí, ktoré nie sú zrejme samy osebe. To je to, čo dokonale učí geometria. Nedefinuje žiadnu z takých vecí, ako priestor, čas, pohyb, počet, rovnosť ani veci podobné, ktorých je veľký počet, pretože tieto pojmy označujú tak prirodzené veci, že dávajú na vedomie tým, ktorí rozumejú jazyku, že ďalšie ich objasňovanie, ktoré by si niekto prial, by viac zatemnilo, ako poučilo. (PASCAL, B. O geometrickém duchu, In: HORÁK, P. *Svět Blaise Pascala*, s. 238-239)

Blaise PASCAL (1623-1662). Francúzsky matematik, teológ a filozof. Zastával fideistický prístup k viere v Boha. Známa je tzv. *Pascalova stávka* zdôvodňujúca výhodosť viery v Boha.

👉 Ako odpovedá PASCALOVA úvaha (69) na DESCARTOVU dôveru v geometrickú metódu (68)?

6.3.4 EXPERIMENTÁLNA METÓDA

Proti metóde matematiky založenej na axiómach, definíciách a dôkazoch viet stojí metóda prírodných vied založená na experimentoch. Vo filozofii napodobnená empirizmom.

👉 Z častí 70 a 71 vypíšte formulácie, ktoré charakterizujú metódu skúsenosti vo filozofii. Vyjadrite svoj názor na presvedčivosť nadšenia, ktoré prejavuje HUME z uplatnenia tejto metódy. Pokúste sa uviesť protiargumenty na základe súčasných znalostí.

70. Naše poznanie substancií (podstaty vecí) nie je možné zväčšiť prostredníctvom úvahy o abstraktných ideách, ale jedine prostredníctvom skúsenosti. V našom hľadaní poznania substancií nedostatok ideí, ktoré sú vhodné na takýto postup nás vedie k celkom odlišnej metóde. Tu nepostupujeme vpred ako inde (kde sú naše abstraktné idey zároveň reálnymi aj nominálnymi esenciami) kontempláciou našich ideí a zvažovaním ich vzťahov a súvislostí. To nám tu len málo pomôže z dôvodov, ktoré sme zoširoka uviedli inde. Tak je myslím jasné, že substancie nám poskytujú veľmi málo všeobecných vedomostí a púha

kontemplácia ich abstraktných ideí nám prinesie len veľmi málo pri hľadaní pravdy a istoty. Čo teda máme robiť, aby sme zväčšili svoje poznanie substanciálneho bytia? Tu sa musíme vydať celkom opačnou cestou: nedostatok ideí o ich reálnych esenciách nás posielajú preč od našich myšlienok k veciam samým, tak ako existujú. Skúsenosť nás tu musí naučiť to, čo rozum nemôže: a jedine prostredníctvom pokusu môžeme zistiť, aké vlastnosti koexistujú v mojej zloženej idei... (LOCKE, J. *An Essay Concerning Human Understanding*, XII/9. Z Internetu)

John LOCKE (1632-1704). Anglický filozof a lekár, spolu s HOBBSOM a BACONOM označovaný ako zakladateľ empirizmu.. Známy aj svojou politickou filozofiou, v ktorej sa staval proti autoritárstvu.

71. Niet ničoho, čo by nebolo predmetom sporov, a o čom by učené ľudia nemali protichodné názory. Ani tá najtriviálnejšia otázka neunikne našej kontroverzii a ani v tej najzávažnejšej nie sme schopní podať rozhodnutie, ktoré by bolo isté. Dišputy sa množia akoby všetko bolo neisté a tieto dišputy sa vedú s najväčším možným zápalom, akoby všetko bolo isté. Uprostred všetkého toho huriavku nevíťazí rozum, ale výrečnosť a nikto sa nemusí báť o nasledovníkov ani tej najextravagantnejšej hypotézy, ak má dosť umenia predložiť ju v príťažlivých farbách. Víťazstvo sa nedosahuje prostredníctvom tých, čo sú ozbrojení, ktorí ovládajú kopiju a meč, ale tými, ktorí trúbia na trúby, bubnujú na bubny a ostatnými muzikantmi armády. ...Tu je teda jediný prostriedok, ktorým môžeme dúfať, že dosiahneme úspech na našich filozofických skúmaniach - že necháme nudnú a pomalú metódu, ktorú sme doteraz používali a namiesto občasného dobytia hradu alebo dediny na hraniciach vpochodujeme priamo do centra týchto vied, do samotnej ľudskej prirodzenosti, ktorú keď raz zvládneme, poskytne nám to nádej ľahkého víťazstva. Odtiaľto budeme podnikáť naše dobyvačné výpravy do všetkých vied, ktoré sa užšie dotýkajú ľudského života, a potom budeme môcť s ľahkosťou pokračovať v objavovaní tých, ktoré sú predmetom sústredenej zvedavosti. Niet žiadnej dôležitej otázky, ktorá by nebola obsiahnutá vo vede o človeku a niet žiadnej, ktorú by bolo možné s istotou rozhodnúť prv, ako sa oboznámime s touto vedou. Preto keď sa snažíme vysvetliť princípy ľudskej prirodzenosti, v skutočnosti navrhujeme úplný systém vied vybudovaný na základoch takmer úplne nových, na ktorých jedine môžeme bezpečne stáť. (HUME, D. *Treatise of Human Nature*, <http://www.class.uidaho.edu>)

David HUME (1711-1776). Škótsky filozof empirista. Dôsledná aplikácia empirickej metódy ho viedla k radikálnemu skepticizmu.

6.3.5 FENOMENOLÓGIA VS. PSYCHOLOGIZMUS

Ak úryvku z HUSSERLOVEJ prednášky (72) celkom neporozumiete, nedajte sa odradiť. Dôležité je, aby ste si všimli, akými slovami HUSSERL charakterizuje metódu fenomenológie, a ktorými psychologizmus. Zostavte jednoduchú dvojtípcovú porovnávaciu tabuľku.

72. Čistá fenomenológia sa musí ostro oddeliť od psychológie ako takej a špecificky od deskriptívnej psychológie, ktorá popisuje fenomény vedomia. Len takýmto oddelením dospeje stáročný konflikt o "psychologizme" ku konečnému záveru. V tomto konflikte nejde o nič menšie ako o pravú filozofickú metódu a základ akejkolvek filozofie ako prísnej vedy. Na začiatok dáme tvrdenie: čistá fenomenológia je veda o čistom vedomí. To znamená, že čistá fenomenológia čerpá výlučne z čistej reflexie a čistá reflexia vylučuje každý druh vonkajšej skúsenosti, a preto nepripúšťa spolupostavenie objektov, ktoré sú vedomiu cudzie. Psychológia, na druhej strane, je veda o psychickej prirodzenosti, a preto o vedomí ako prírode alebo ako reálnej udalosti v priestoročasovom svete. Psychológia čerpá z psychologického zážitku, ktorý spája imanentnú reflexiu s vonkajšou skúsenosťou [äusserer Erfahrung]. Naviac, v psychologickéj skúsenosti je psychično dané ako udalosť v súdržnosti prírody. Špecificky, psychológia ako prírodná veda o psychickom živote nazerá na procesy vedomia ako procesy živej bytosti, tj ako reálne príčinné doplnky živých organizmov. Psychológ sa musí utiecť k reflexii, aby mal procesy vedomia ako dané skúsenosťou. Táto reflexia sa však nadržuje čistej reflexie, pretože chápaná ako súčasť živého organizmu, reflexia je spojená so skúsenosťou vonkajšieho. Psychologická skúsenosť vedomia preto už nie je čistým vedomím. ...Fundamentálnou skutočnosťou je to, že jestvuje taký druh intuitívneho nazerania, ktoré v protiklade s psychologickou skúsenosťou ostáva vo vnútri čistej reflexie: čistá reflexia vylučuje všetko, čo je dané v prirodzenom postoji, a preto celú prírodu. (HUSSERL, E. *Inaugural Lecture at Freiburg*, 25, 26. Z Internetu)

6.3.6 METÓDA HISTORIZMU

Historizmus je filozofický názor, ktorý sa stavia proti neohraničenej viere v jedine platné vysvetlenie smerovania dejín a naproti tomu zdôrazňuje zvláštnosti jednotlivých udalostí. (Tento pojem treba odlišiť od pojmu *historicismus*, ktorý zaviedol K. POPPER a pomenoval ním "takú pozíciu v sociálnych vedách, podľa ktorej je ich hlavným cieľom *historická predpoveď*". (*Bída historicizmu*, s. 12)

73. To, čo sa vyvinulo v priebehu ľudských dejín, a čo bežné použitie označilo ako "vedy o človeku, o dejinách a o spoločnosti" predstavuje sféru mentálnych skutočností, ktorých sa nesnažíme *zmocniť*, ale v prvom rade im *porozumieť*. ...Vlastnosti poznania v humanitných vedách musia byť vysvetlené pozorovaním celého priebehu rozvoja človeka. Taká metóda stojí v protiklade k metóde tzv. pozitivistov, ktorí vysvetľujú ideu vedy z definície poznania vyplývajúceho z prevládajúceho záujmu o prírodné vedy. Na základe tejto idey určujú, ktoré intelektuálne činnosti si zasluhujú názov a status vedy. Takto na základe arbitrárnej idey poznania niektorí krátkozrakí a arogantne uprelí status vedy historickej spisbe ako vyšla z rúk veľkých majstrov a iní boli presvedčení, že je potrebné premeniť tie vedné disciplíny, ktoré sú založené na imperatívoch a nie na úsudkoch o realite, na kognitívne vedy o skutočnosti. (DILTHEY, W. *Introduction to the Human Sciences*, ch. 2. Z Internetu)

Wilhelm DILTHEY (1833-1911). Nemecký filozof a psychológ, predstaviteľ filozofie života..Odmietol používanie metód prírodných vied v tzv. "duchovedách" (humanitných vedách).

👉 Ako by ste na základe úryvku 73 charakterizovali DILTHEYOV pojem *porozumieť*?

6.3.7 INTUÍCIA

74. Intuícia nás vedie priamo do vnútra života. Pod intuíciou mám na mysli inštinkt, ktorý sa stal nestranným a seba-vedomým, schopným reflektovať svoj objekt a do neurčita ho zväčšovať. To, že takáto činnosť nie je nemožná, dokazujú estetické schopnosti človeka, ktoré jestvujú popri normálnom vnímaní. Naše oko vníma vlastnosti živých bytostí len ako nakopené, a nie ako organizované. Smerovanie života, jednoduchý pohyb, ktorý prebieha vnímanými líniami, ktorý ich spája dohromady, mu uniká. Toto smerovanie (intencia) je práve to, čo sa umelec pokúša zachytiť, keď sám seba umiestňuje do predmetu prostredníctvom istého druhu sympatie, keď úsilím intuície prelamuje bariéru, ktorú priestor vkladá medzi neho a jeho model. Je pravda, že táto estetická intuícia, ako vonkajšie vnímanie, dosahuje len k jednotlivcom. Ale dokážeme si predstaviť skúmanie nasmerované podobne ako umenie, ktoré si za predmet určí život v jeho všeobecnosti... (BERGSON, H. *Creative Evolution*, s. 177. Z Internetu)

Henri BERGSON (1859-1941). Francúzsky filozof, predstaviteľ vitalizmu. Za najvyššiu schopnosť človeka považoval intuíciu, ktorá je podľa neho schopná preniknúť k podstate skutočnosti.

👉 Prerozprávajte úryvok 74 vlastnými slovami.

6.3.8 HERMENEUTIKA

Hermeneutická filozofia sa snaží dospieť k porozumeniu, ktoré nie je "spôsobom poznania, ale spôsobom bytia, ktoré existuje v porozumení" (RICOEUR, P.: *Život, pravda, symbol*, s. 172). Predmetom štúdia hermeneutickej filozofie je reč, hoci nejde len o tradičné chápanie hermeneutiky ako výkladu textu, ale o "dialóg medzi ľuďmi nachádzajúcimi sa v spoločnej dejinnej situácii." (FÜRSTOVÁ - TRINKS *Filozofia*, s. 203)

75. ...univerzálnosť reči. Reč nie je nejaká uzavretá oblasť vysloviteľného, okolo čoho by boli iné oblasti nevýsloviteľného, ale reč zahrňuje všetko. Nie je nič, čo by sa zásadne dalo vyňať z možnosti vysloviť to, pokiaľ moje mienenie niečo mieni. Je to univerzalita rozumu, s ktorou vysloviteľnosť neúnavne drží krok. Podobne aj každý rozhovor má vnútorné nekonečno a nemá koniec. Môže byť prerušený, možno sa zdá, že sa už dosť povedalo, alebo že sa už nič nedá povedať, Ale každé

Hans-Georg GADAMER (1900-2002) Nemecký filozof, predstaviteľ hermeneutickej filozofie. Pokúsil sa dokázať, že pravda dejín a kultúry nie je prístupná vedeckému pozorovaniu.

také prerušenie má vnútorný vzťah k pokračovaniu v rozhovore. (GADAMER, H.-G. *Wahrheit und Methode II*, s. 152)

☝ Vyjadrite svoj súhlas alebo nesúhlas s GADAMEROVÝM tvrdením (75). Zdôvodnite.

6.4 FILOZOFICKÁ METÓDA PRE KAŽDÉHO

Vyššie uvedené metódy (časť 6.3) sú príkladom aké protichodné postupy môže filozofia používať. V bežnej praxi filozofického myslenia je treba zachovať kroky, ktoré navrhujú úvody do filozofie:

76.

(1) **Vyvolaj pochybnosť.** - Upozorni na pochybnosti, ktoré môžu existovať o význame alebo oprávnenosti niektorých každodenných názorov.

(2) **Sformuluj otázku a definuj problém.** - Postav otázku tak, aby vyjadrovala filozofický problém. Vysvetli čo najpresnejšie, v čom problém spočíva.

(3) **Navrhni riešenie.** - Odpoveď nech je vo forme filozofickej analýzy, alebo vysvetlenia

(4) **Zdôvodni riešenie.** - Uveď argumenty, ktoré tvoje riešenie podporujú.

(5) **Filozofická kritika.** - Dialektická časť. Uveď riešenia iných filozofov, kriticky ich preskúmaj a porovnaj so svojím vlastným.

(www.wikipedia.org)

77. Filozofické myslenie sa líši od bežného myslenia tým, že sa pokúša byť (1) **všeobecné** a **abstraktné**. Dôraz je na hlbšie ležiacich významoch a symbolických reprezentáciách... ..vyžaduje, aby sme boli čo najpresnejší pri (2) **definovaní** a používaní **slov**. ...vyznačuje sa potrebou (3) **zdôvodniť** každé tvrdenie a záver, ku ktorému sme dospeli. (HONER - HUNT - OKHOLM *Invitation to Philosophy*, s. 31, 32)

☝ Vyberte si nejaký filozofický názor a použite na jeho zdôvodnenie alebo vyvrátenie postupy opísané v odsekoch 76, 77.

😊 *Kolko filozofov je potrebné na výmenu žiarovky? Troch: jeden ju vymieňa a dvaja sa hádajú, či žiarovka existuje.*

6.5 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

JASPERS, Karl. *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2002. ISBN 80-7149-446-1

http://www.wikipedia.org/Philosophical_method.htm

7. DEJINNÉ OBDOBIA FILOZOFIE

Vráťme sa k úvahe z tretej kapitoly, kde sme rozlišovali medzi dejinami myslenia a dejinami filozofie. Dejiny myslenia sa zaoberajú všetkými vplyvnými myšlienkami a skúmajú ich, ako sú prepletené so všetkými ostatnými oblasťami ľudskej kultúry. Filozofické myšlienky však majú "bod syntetickej jednoty, ktorým sú vyňaté z toku ostatného diania" (BRUGGER, W. *Filozofický slovník*, s. 102). Dejiny filozofie je preto možné písať (takmer) nezávisle na kultúrnych a politických dejinách ľudstva. To síce neznamená, že sa navzájom neovplyvňujú a neobjasňujú, ale že dejiny filozofie je treba skúmať ako samostatný predmet.

7.1 DEJINY FILOZOFIE AKO ÚVOD DO FILOZOFIE

Možno ste si všimli, že v predchádzajúcej kapitole boli príklady na filozofickú metódu zoradené chronologicky (od PLATÓNA po GADAMERA). Dôvod je jednoduchý - hoci sa filozofia nevyvíja ako ostatné vedy, neznamená to, že mladšie filozofické systémy nepredpokladajú znalosť starších. Študent logického pozitivizmu z 20. storočia sa nijako nemôže zaoberať bez poznania aristotelovskej logiky, aj keď ju moderná filozofická logika považuje za prekonanú.

7.1.1 STÁROČNÝ DIALÓG

Dejiny filozofie si môžeme predstaviť ako dialóg (zatiaľ) bez konca, kde sa zhovárajú nielen filozofi v rámci jedného obdobia (súčasníci), ale novodobí filozofi odpovedajú na diela filozofov minulosti. V tomto zmysle A. N. WHITEHEAD vyhlásil:

78. Najbezpečnejšia všeobecná charakteristika európskej filozofickej tradície je, že pozostáva zo série podčiarových poznámok k Platónovi. (WHITEHEAD, A. N. *Process and Reality*, s. 39)

Filozofi občas svojich predchodcov chvália...

79. Hegel je na začiatku všetkého toho, čo bolo v poslednom storočí vo filozofii veľké - marxizmus, Nietzsche, fenomenológia a nemecký existencializmus, psychoanalýza; Hegel je na začiatku snahy o preskúmanie iracionálneho až po jeho integráciu do rozšíreného rozumu, čo je ešte stále úlohou tohto storočia...(MERLEAU-PONTY, Zmysel a nezmysel, In: DESCOMBES, *Stejně a jiné*, s. 22)

Maurice MERLEAU-PONTY (1908-1961)
Francúzsky filozof, predstaviteľ
fenomenológie. Subjektivitu chápal ako
prejav zmyslovosti

...alebo im nadávajú.

80. ...k najväčšej nehanebnosti v nastoľovaní holých nezmyslov a látaní bez-zmyselných, bláznivých slovných sietí tak, ako sa to doteraz odohrávalo len v blázincoch, došlo pri Hegelovi. Ten sa stal nástrojom najneohrabenejšej všeobecnej mystifikácie, ktorá nastala s takým úspechom, ktorý sa potomstvu bude zdať vybájeným a ostane pomníkom nemeckej hlúposti. (SCHOPENHAUER, A. *Svět jako vůle a představa I*, s. 338-339)

7.1.2 STÁROČNÉ HĽADANIE

Filozofi niekedy tvrdia, že dejiny filozofie majú jasné smerovanie...

81. Zdá sa, že Svetovému duchu sa konečne podarilo zbaviť sa cudzej objektívnej existencie a spoznať samého seba ako absolútneho Ducha tým, že zo seba rozvinul to, čo je pre neho objektívne a (podarilo sa mu) držať to vo vlastnej moci, ale pritom ostať v pokoji. Zápas konečného seba-vedomia s absolútnym seba-vedomím, ktoré sa zdalo ležať mimo seba, teraz dospel ku svojmu koncu. Konečné seba-vedomie prestalo byť konečným; a týmto spôsobom absolútne seba-vedomie dospel k realite, ktorej sa mu predtým nedostávalo. Toto sú celé dejiny sveta vo všeobecnosti až do dnešných dní a dejiny filozofie špecificky, jediná aktivita, ktorá tento zápas opisuje. Dnes sa naozaj zdá, že dospelá k svojmu cieľu, keď

toto absolútne seba-vedomie, ktoré sa tu predstavovalo, prestalo byť cudzím a keď sa duch realizoval ako duch. (HEGEL, G. W. F. *Lectures on the History of Philosophy*, Hegel-by-HyperText Home Page @ marxists.org)

...alebo tvrdia, že obdobia dejín myslenia je veľmi ťažké určiť:

82. Nie je ľahké stanoviť status diskontinuit pre všeobecné dejiny, no pre dejiny myslenia je to bezpochyby ešte ťažšie. Chceme načrtnúť rozdelenie? Je však možné, že každá hranica je iba svojvoľným prerušením neobmedzene pohyblivého celku. Chceme rozčleniť obdobie? Lenže čo nám dá právo stanoviť v dvoch časových bodoch symetrické zlomy a ukázať medzi nimi súvislý a jednotný systém? (FOUCAULT, M. *Slová a veci*, s. 65)

Michel FOUCAULT (1926-1984)
Francúzsky filozof, postštrukturalista a postmodernista. Venoval sa predovšetkým otázke vzťahu poznania a moci.

83. HISTORIOSOFIA / Údajná filozofia dejín, ktorá dokáže predvídať, akým smerom sa budú dejiny uberať. *Historiosofia* je povera preto, že v podstate nemáme žiadne podklady k tomu, aby sme mohli vytvárať dlhodobé prognózy: jednoducho nevieme, akým smerom sa všetko nakoniec zvrtné. (BOCHEŇSKI, J. M. *Slovník filozofických pověr*, s. 49)

Józef Maria BOCHEŇSKI (1902-1995)
Filozof a teológ poľského pôvodu, logik, novotomista, znalec a kritik marxizmu-leninizmu.

7.2 DEJINY FILOZOFIE AKO FILOZOFICKÝ PROBLÉM

Asi nás už neprekvapí, že pre filozofiu sú aj jej vlastné dejiny problémom (úryvky 81-83), a preto jestvuje filozofický odbor zvaný *dejiny filozofie*...

84. Dejiny filozofie - aká náuka? Patria vôbec do filozofie? Za akých podmienok? Je to časť všeobecných dejín, alebo časť filozofie? Je to náuka sociologicko-historická, či disciplína filozofická? Tieto otázky sa vynorili až v novej dobe. Jej patria pokusy urobiť dejiny filozofie náukou filozofickou, ako aj pokusy zaradiť ich do súvislostí historicko-spoločenských. (PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie*, s. 299)

Jan PATOČKA (1907-1977) Český filozof, predstaviteľ fenomenológie. Aktívny československý disident, signatár Charty 77.

85. Celé dvaapoltisícročné dejiny filozofie sú ako jeden veľký okamih sebauvedomenia človeka. Tento kamih je zároveň nekonečnou diskusiou, ukazuje sily, ktoré na seba narážajú, otázky, ktoré sa zdajú neriešiteľné, veľké diela aj zlyhania, hlbokú pravdu aj zmätok omylov... Zavádzajúce je hľadisko totálneho vývoja filozofie ako procesu pokroku. Dejiny filozofie sa podobajú dejinám umenia nenahraditeľnosťou a jedinečnosťou svojich najväčších diel. Dejinám vedy sa podobajú v tom, že množiade sa kategórie a metódy sú ich nástrojmi, ktoré sú používané stále uvedomelejšie. Dejinám náboženstva sa podobajú sledom pôvodných postojov viery, ktoré sa v nich myšlienkovito vyslovujú. (JASPERS, K. *Úvod do filosofie*, s. 91, 95)

Táto disciplína nielen študuje príbehy a názory jednotlivých filozofov v dejinách, ale aj im priraduje *dôležitosť* na nejakej pomyselnej stupnici, ktorá vyplýva z filozofického názoru skúmateľa (prípadného autora knihy) dejín filozofie. Každé dejiny filozofie sú preto zároveň *filozofiou* dejín filozofie (a znovu sme pri *metafilozofii*).

To, čo bude nasledovať ako prehľad dejín filozofie, sa v žiadnom prípade nesmie považovať za nejaký záväzný pohľad na dejiny filozofie. Ide o veľkú *simplifikáciu* (čo je vždy nebezpečné), ktorá ale môže byť dobrou mnemotechnickou pomôckou pri prvom stretnutí s dejinami filozofie.

7.3 SCHÉMA DEJÍN FILOZOFIE

Dejiny západnej filozofie sa väčšinou delia na (1) starovek, (2) stredovek, (3) novovek a (4) súčasnosť.

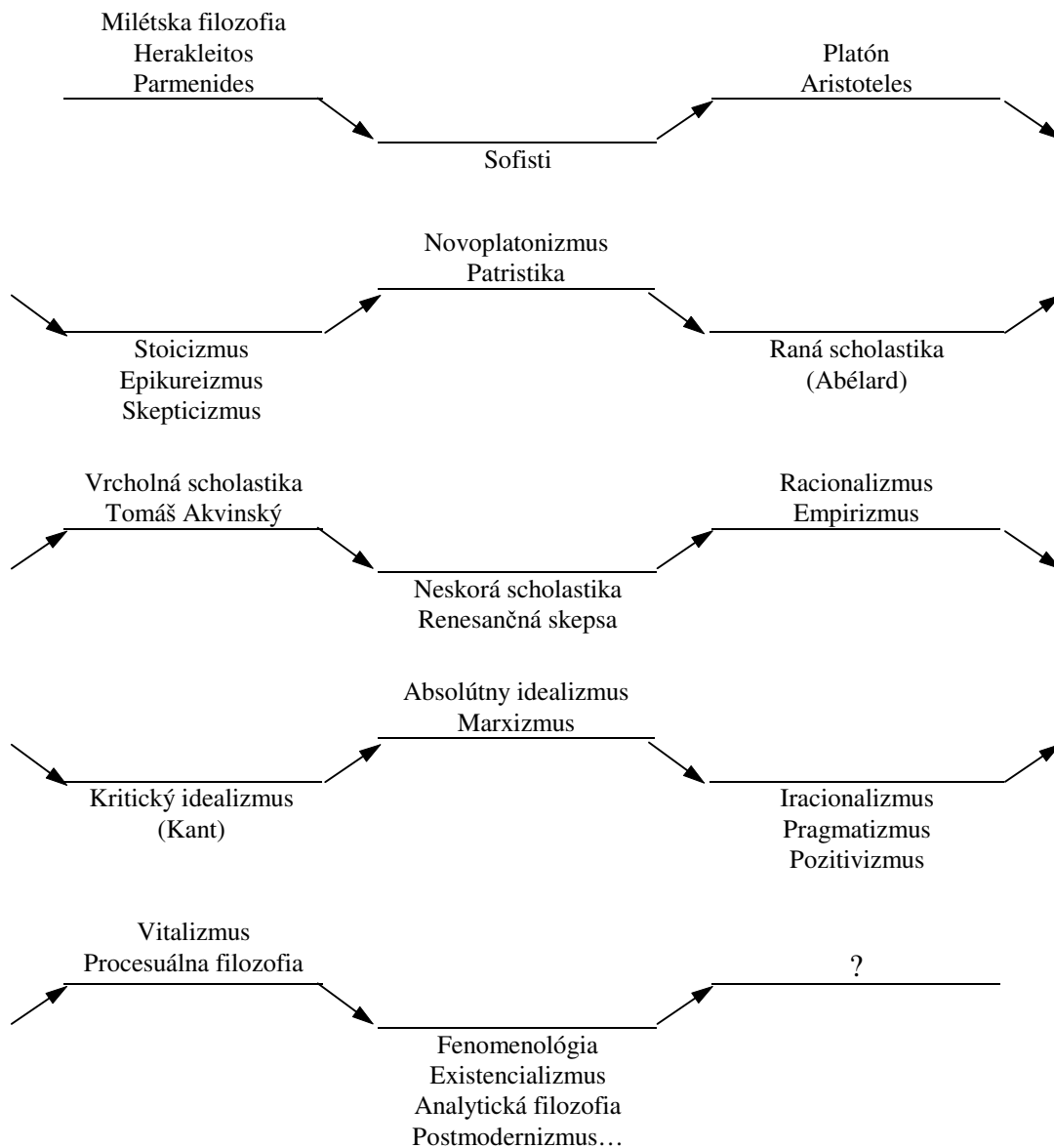
☞ Podľa filozofického slovníka k filozofickým smerom a menám (1-30) priradte definície (a-ff)

STAROVEK	Predsokratici	1. Milétska filozofia prírody 2. Pytagorejci 3. Parmenides, Eleati 4. Herakleitos, Pluralisti 5. Sofisti
	Klasická filozofia	6. Sokrates 7. Platón (platonizmus) 8. Aristoteles (aristotelizmus) 9. Stoicizmus 10. Epikureizmus 11. Skepticizmus
		12. Novoplatonizmus 13. Patristika
STREDOVEK	Scholastika	14. Raná scholastika 15. Vrcholná scholastika 16. Neskorá scholastika
NOVOVEK		17. Racionalizmus 18. Empirizmus 19. Kritický idealizmus 20. Absolútny idealizmus 21. Materializmus, marxizmus 22. Iracionalizmus 23. Pozitívizmus 24. Pragmatizmus 25. Vitalizmus 26. Fenomenológia 27. Existencializmus
SÚČASNOSŤ		28. Analytická filozofia 29. Procesuálna filozofia 30. Štrukturalizmus 31. Postmodernizmus 32. Hermeneutika

- Vysvetlenie života a evolúcie pôsobením "životnej sily".
- Filozofický smer zaoberajúci sa vnútornými vzťahmi v symbolických systémoch.
- Syntéza aristotelizmu s kresťanskou teológiou. Tomizmus.
- Dialogický smer filozofie sústreďujúci sa na štúdium človeka ("Poznaj seba!") a zdôrazňujúci nedostatočnosť ľudského poznania.
- Relativistická filozofia ("Mierou všetkých vecí je človek") v službách rétoriky.
- Tvrdenie, že poznanie bez pochybností sa nedá dosiahnuť, preto sa treba zdržať úsudku.
- Metafyzické vysvetľovanie univerza ako siete udalostí pospájaných imanentnou tvorivosťou.
- Štúdium autorít pomocou dialektickej ("otázkovej") metódy.
- Uznanie rozumu za zdroj poznania prostredníctvom vroděných ideí.
- Deterministická filozofia zdôrazňujúca etické cnosti.
- Náboženská filozofia založená na mystike čísiel.
- Určovanie pravdivosti a významu prostredníctvom životnej praxe.
- Filozofia odmietajúca metafyziku, ktorá má byť nahradená výsledkami (prírodných) vied.
- Súbor názorov a postojov odmietajúcich osvietenské jednotné vysvetľovanie sveta.
- Dualistické vysvetľovanie sveta ako pozostávajúceho z večných ideí a meniacich sa vecí.
- Kresťanská platonizujúca teológia a filozofia.
- Učenie, že bytie je absolútne *jedno*, ktoré je nemenné. Pohyb a zmena sú ilúzie.
- Filozofia ako náuka o spáse duše uskutočnenej návratom k Jednému, z ktorého vyšla.
- Odklon od štúdia autorít, oddelenie teológie od filozofie, príklon k štúdiu prírody.
- Hľadanie pralátky, ktorá vysvetlí všetky javy.

- u) Všetky javy je možné vysvetliť zákonmi platnými pre hmotu.
- v) "Kopernikovský obrat" vo filozofii - poznanie nevyplýva z predmetov, ale predmety z poznania.
- w) Podstata vecí spočíva v nich samých. Správne uvažovanie vo filozofii sa riadi logikou.
- x) Svet nie je riadený rozumnými zákonmi.
- y) Život je možné vysvetľovať podobnými metódami ako literárny text.
- z) Podstata bytia je pohyb. ("Nie je možné dvakrát vstúpiť do tej istej rieky.")
- aa) Filozofické skúmanie je treba obmedziť na javy vo vnútri vedomia.
- bb) Zmysel ľudského života je daný zvnútra aktom vôle a prevzatím zodpovednosti v absurdnej situácii.
- cc) Filozofiu je potrebné obmedziť na to, čo sa dá vysvetliť zmyslovými vnemami.
- dd) Dualizmus subjekt-objekt je prekonaný v sebauvedomovaní svetového ducha.
- ee) Cieľom života je pôžitok spočívajúci v duševných zážitkoch.
- ff) Zákonitosti bytia je možné študovať, alebo aspoň integrovať, prostredníctvom štúdia zákonitostí jazyka (logiky).

☞ K nasledujúcej zjednodušenej(!) "metafilozofickej" krivke nájdite a doplňte mená a časové údaje.

Takáto schéma je v istom zmysle zavádzajúca. Filozofie nenasledujú ako husi pekne v zástupe za sebou, ani nie je celkom dobre možné jednoznačne ich umiestniť "hore" alebo "dole". Napriek týmto výhradám považujem takéto schematické znázornenie za dôležité upozornenie na to, že filozofické myslenie môže vychádzať z dvoch odlišných motívov. Jeden motív je snaha "všetko vysvetliť", vybudovať úplný filozofický *system*, ktorý ponúka metódu ako nájsť odpovede aj na budúce možné otázky. Iný, k nemu protikladný motív je snaha "redukovať" poznanie na nejakú jeho časť, prípadne dokázať, že nič sa nedá s istotou vedieť.

☞ Podčiarknite slová, ktoré u ARISTOTELA (86) naznačujú, že múdrosť je poznanie filozofického systému. Ako toto tvrdenie popiera WITTGENSTEIN (87)?

86. Múdrosť je teda poznanie istých zákonitostí a príčin. Keďže sa snažíme získať toto poznanie, musíme preskúmať, akého druhu sú tieto príčiny a zákonitosti, ktorých poznanie je múdrosť. Ak si vezmeme na pomoc predstavu o múdrom človekovi, možno nám to pomôže ľahšie nahliadnuť odpoveď. Predpokladajme najprv, že tento múdry človek vie všetky veci do takej miery, ako je to len možné, hoci nie o každej veci vie všetky detaily. Po druhé, predpokladajme, že múdry je ten, kto sa dokáže naučiť veci, ktoré je človeku ťažké poznať (zmyslové poznanie je bežne prítomné u všetkých ľudí, preto je ľahké a nie je známkou múdrosti). Ďalej predpokladane, že ten, kto je presnejší a schopnejší učiť príčiny, je múdrejší v každom odbore poznania, a že poznanie tých vied, ktoré chceme poznať pre ne samotné, je bližšie k múdrosti, ako poznanie tých vied, ktoré chceme poznať kvôli ich výsledkom, a že vyššia veda je bližšia k múdrosti ako veda slúžiaca - pretože múdry človek nemá prijímať rozkazy, ale má rozkazovať a nemá poslúchať iného, ale ten, kto je menej múdry, má poslúchať jeho. (ARISTOTELES *Metafyzika*, 982a 1-15)

87. Filozofia je boj proti pobosorovaniu nášho rozumu prostriedkami nášho jazyka. ...Filozof sa zaoberá problémom ako lekár chorobou. (WITTGENSTEIN, L. *Filozofické skúmania* 109, 255, s. 73,123) Keď človek filozofuje, musí zostúpiť do starého chaosu a zabývať sa tam. (WITTGENSTEIN, L. *Rozličné poznámky*, s. 100)

Filozofi, ktorí sú "hore" nie sú "dobrí" a tí, čo sú "dole", nie sú preto "zlí" - s etickým hodnotením nechce mať teda metafyzická krivka nič spoločné. Ide tu len o vizuálne znázornenie historického striedania veľkých filozofických systémov s redukcionistickými filozofiami, ktoré chcú jednoducho dať životu zmysel bez toho, aby našli odpoveď na všetky otázky, ktoré si filozofia môže klásť. Treba tiež zdôrazniť, že smery, ktoré sú uvedené vedľa seba, môžu názorovo stáť vyhranene *proti* sebe, pre túto schému je dôležitá otázka, či sa pokúšajú vybudovať úplný metafyzický systém, alebo nie. "Vrcholy" sú obdobia budovania, syntézy, systémov, nadšenia a viery (napr. PLATÓN, AKVINSKÝ, HEGEL) a "údolia" sú obdobia búrania, pochybností a výsmechu (sofisti, skepticizmus, neskorá scholastika, postmodernizmus).

Podobné chápanie dejín filozofie ako krivky, hoci s inými normami určovania jej maxima a minima, mal BRENTANO:

88. Brentano sa díval na dejiny filozofie ako opakujúci sa cyklus so štyrmi fázami. Staroveké, stredoveké aj moderné obdobie predstavuje plný cyklus. Prvá zo štyroch fáz je vzostup a rozkvet. Po ňom nasleduje vyrovnanie, ktoré je charakteristické nezáujmom o vedecké otázky, rozšírením sterilných scholastických dišpút a povrchných populárnych filozofií. Po tom nasleduje štádium skeptické. Štvrté a posledné štádium predstavuje reakciu na tento skepticizmus: filozofia dege;neruje na arbitrárny, anti-skeptický dogmatizmus, ktorý sa niekedy dovoľáva špeciálneho prameňa poznania a dokonca sa niekedy utieka k mysticismu. Tento záverečný pád filozofie je v staroveku predstavovaný novopytagoreizmom a novoplatonizmom, v modernom svete je to Kant a post-kantovský idealizmus. (PLANTINGA, T. www.redeemer.on.ca/~tplanti/p/YAM.HTM)

Franz BRENTANO (1838-1917) Rakúsky filozof, predstaviteľ scientizmu. Metódu filozofie stotožňoval s metódou prírodných vied.

J. M. BOCHEŇSKI porovnáva dejiny formálnej logiky s vlnovkou, ktorá má tri vrcholy a dve nízke. Vrcholy sú nasledovné: (1) Antická logika v 4.-3. st. pr. Kr., (2) scholastická logika v 14.-15. st., (3) matematická logika v 19.-20. st.- medzi nimi sa podľa neho nenachádzajú žiadni významní logici. (Podľa: ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*, s.156)

☺ Jeden filozof mal sen, v ktorom sa mu zjavil Aristoteles. Filozof sa ho opýtal: "Dokázal by si mi dať pätnásťminútový kurz celej tvojej filozofie?" Na jeho prekvapenie Aristoteles súhlasí a dá mu vynikajúci výklad trvajúci presne pätnásť minút. No potom mu filozof predloží námietku, na ktorú Aristoteles nedokáže odpovedať a odchádza. Potom sa ukáže Platón, a príbeh sa opakuje. Ani Platón nedokáže na námietku dať odpoveď a odchádza. Postupne sa objavujú všetci slávni filozofi dejín, ale každý z nich je porazený tou istou námietkou, na ktorú nevie dať odpoveď. Keď posledný filozof mizne z dohľadu, snívajúci filozof si hovorí: "Oiem, že sa mi to všetko len sníva, a predsa som našiel vyvrátenie všetkých filozofických systémov v dejinách! Ak to do zajtra zabudnem, svet bude ochudobnený o obrovský objav!" Prinúti sa prebrať zo spánku, beží k písacímu stolu a zapíše si svoju univerzálnu námietku. Potom si ľahne a pokojne spí až do rána. Ráno príde k svojmu stolu a číta: "To hovoríš ty!" (*Raymond Smullyan, 5000 B.C. and Other Philosophical Fantasies*)

7.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie*. Praha : Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-195-4.

SOLOMON, R. C. *Vzostup a pád subjektu alebo od Rousseaua po Derridu*. Európska filozofia od r. 1750. Nitra : Enigma, 1996. ISBN 80-85471-30-2.

SUCHÝ, M., JAKSICOVÁ, V. *Malá antológia z diel filozofov I*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. ISBN 80-08-00487-8.

KICZKO, L., ONDREJOVIČ, D., ŠOKA, S., ZIGO, M. *Malá antológia z diel filozofov II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. ISBN 80-08-01825-9.

BILASOVÁ, V., GEREMEŠOVÁ, G. *Malý slovník filozofie*. Košice : Pezolt, 2000. ISBN 80-88797-13-6

PIAGET, J. *Múdrosť a ilúzie filozofie*. Bratislava : Pravda, 1977. (bez ISBN)

SCHAEFFER, F. *How Should We then Live?*, Westchester : Crossway books, 1988. ISBN 0-89107-352-3

8. AJ FILOZOFI SÚ ĽUDIA

Ďalší z pohľadov na filozofiu poskytujú postavy a osudy filozofov. Filozofii môžeme lepšie porozumieť nielen na základe podrobného vysvetľovania jej obsahu, ale aj prostredníctvom zoznámenia s jej tvorcami - filozofmi. Filozof Wilhelm WEISCHEDEL takýto prístup nazýva "zadným schodiskom filozofie" a hovorí, že tu môžeme filozofov stretnúť "...bez slávnostného lisku a okázalého správania. Možno ich tu spoznáme ako ľudí, takých, akí sú: s ich ľudskými chybami a súčasne s ich veľkolepými a trochu dojímavými pokusmi dostať sa nad to obyčajné ľudské." (WEISCHEDEL, W. *Zadní schodiště filosofie*, s. 5)

☝ Pokúste sa nájsť (ak je to možné) spoločnú črtu všetkých príbehov alebo charakteristických črt zo života filozofov (89-99). Potom vyberte, ktorý z týchto úryvkov je vám "najsympatickejší", a ktorý vás najviac odpudzuje - vysvetlite prečo! Vyjadrite svoj názor, nakoľko sú názory mysliteľov ovplyvnené ich životnými skúsenosťami, a či máme mať rovnaký vzťah k ich filozofii, ako k ich životnému štýlu.

8.1 VŠESTRANNÝ TALES

TALES (6. st. pr. Kr.) nezanechal po sebe žiadne písomné pamiatky. V dielach viacerých starovekých autorov sa zachovali správy, ktoré je možné dať dohromady, a tak získať predstavu, kto bol tento "prvý filozof".

89. V každom prípade Tales musel byť neobyčajným mužom, ktorý bol celým svojim okolím považovaný za vyššieho človeka, ktorého sláva si u prvých historikov zaslúžila zmienku popri kráľovských a svetových skutkoch. Kritická úvaha o tom, čo z tradície o ňom je pravdepodobné, dovoľuje si ho predstaviť ako vplyvného a zámožného muža, zároveň snád' politika, obchodníka, inžiniera, ktorý sa vyznačoval medzi ostatnými svojimi rodákmi neobyčajne širokým obzorom a zvláštnou zvedavosťou; stal sa pravdepodobne tlmočníkom egyptskej a mezopotámskej vedy, tj. jednotlivých vedomostí týchto vied a vymožeností pre vlastných krajanov. (PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie*, s. 36)

TALES MILÉTSKY (624-547 pr. Kr.)
Grécky matematik a astronóm, tradične považovaný za prvého filozofa.
Zakladateľ milétskej školy..

90. Niektorí si myslia, že Tales bol prvý, ktorý študoval nebeské telesá a predpovedal zatmenia slnka a slnovrat... Tales zmeral výšku pyramíd podľa ich tieňa, keď pozoroval dĺžku tieňa v takom čase, keď náš vlastný tieň je zhodný s našou výškou... použil geometrickú (Talesovu) vetu na zmeranie vzdialenosti lodí na mori. (HAKIM, A. B. *Historical Introduction to Philosophy*, s. 12)

8.2 STATOČNÝ SOKRATES

O SOKRATOVI (5. st. pr. Kr.) sa najviac dozvedáme z PLATÓNOVHO diela. Tento úryvok je časťou monológu nazvaného *Obrana Sokratova*.

91. Takáto je teda skutočnosť, občania aténski; kdekoľvek sa niekto postaví v presvedčení, že je to najlepšie miesto, alebo kdekoľvek ho postaví vládca, treba tam podľa môjho názoru vytrvať aj v nebezpečenstve a nepozerať pritom ani na smrť, ani na nič iné, iba na hanbu. Keď mi veliteľia, ktorých ste mi zvolili za veliteľov, prikázali miesto pri Poteidai, Amfipolide a Deliu, vytrval som tam, kde ma postavili, ako každý iný a vystavoval som sa nebezpečenstvu smrti; ale keď mi boh kázal, ako som sa domnieval, že sa mám celý život zaoberať filozofiou a skúmať seba aj iných, bol by som sa, občania aténski, dopustil opovrhnutiahodného činu, keby som bol zo strachu pred smrťou alebo čímkol'vek iným opustil svoje miesto. Bolo by to zavrhnutiahodné a vtedy by ma mohol niekto naozaj plným právom priviesť pred súd že neverím v existenciu bohov, ak neposlúcham veštbu, bojím sa smrti a namyšľam si, že som múdry, aj keď nie som. Lebo báť sa smrti, občania, nie je nič iné než vzbudzovať zdanie, že človek je múdry, hoci nie je; je to totiž domnienka, že človek vie, čo nevie. Nikto totiž nevie, či práve

smrť nie je pre človeka zo všetkého najväčším dobrom, ľudia sa jej však boja, akoby bezpečne vedeli, že je to najväčšie zlo. A nie je potom toto tá najhanebnejšia nevedomosť spočívajúc v tom, že sa človek domnieva, že vie, čo nevie? Ja sa však, občania, možno aj v tejto veci líšim od väčšiny ľudí, a ak tvrdím, že som skutočne o niečo múdrejší než niekto iný, podľa mňa som preto múdrejší, že ako nič neviem o osudoch človeka po smrti, naozaj si uvedomujem, že o nich neviem; viem však, že je zlé a hanebné páchať bezprávie a neposlúchať lepšieho, či už boha, alebo človeka. Teda tých zlých vecí, o ktorých viem, že sú zlé, vždy sa budem väčšmi báť a sa im vyhýbať ako tých, o ktorých neviem, že sú zlé. Preto keby ste ma chceli teraz prepustiť a neuverili by ste Anytovi, ktorý hovoril, že som alebo vôbec nemal sem pred súd prísť, alebo keď som už prišiel, že ma treba popraviť, a vykladal vám, že sa všetci vaši synovia celkom skazia, ak uniknem trestu, pretože sa budú zamestnávať tým, čo učí Sokrates - keby ste mi teda na to povedali: "Sokrates, neposlúchame Anyta, ale ťa oslobodzujeme, lenže s podmienkou, že sa už nikdy nebudeš zaoberať takýmto skúmaním ani filozofovaním; lebo ak ťa ešte raz prichytíme pri takejto činnosti, zomrieš" - keby ste ma teda chceli prepustiť s touto podmienkou, znovu, hovorím, by som vám odpovedal: "Mám vás, občania aténski, úprimne rád, ale radšej poslúchnem boha než vás, a uistujem vás, že dokiaľ budem dýchať a mať silu, neprestanem filozofovať a povzbudzovať vás i napomínať, s kýmkoľvek z vás sa kedy stretnem, vykladajúc, ako mám vo zvyku: Ty, šľachetný muž, Atéňčan, občan z obce najväčšej a preslávenej múdrosťou i silou, nehanbíš sa starať len o to, mať čo najviac peňazí, slávy a pocty, ale o rozum, pravdu a dušu, aby bola čo najlepšia, nedbáš a nestaráš sa?" A ak to bude niekto z vás popierať a tvrdiť, že sa stará, neprepustím ho hneď ani neodídem, ale sa ho budem vypytovať, skúmať ho a vyšetrovať, a ak sa mi zezdá, že nedosiahol dokonalosť, ale to len hovorí, budem mu vyčítať, že si veľmi málo váži najväčšie veci, ale väčšmi horšie. Takto to urobím s mladším i starším, s kýmkoľvek sa stretnem, s cudzincom i s občanom, ale častejšie s občanmi, pretože ste mi bližší rodom, To mi totiž prikazuje boh, vedzte, a ja si myslím, že ste ešte v štáte nemali väčšieho dobra, než je moja služba zasvätená bohu. Chodím totiž po meste a nerobím pritom nič iné, len presviedčam mladých i starých, aby sa predovšetkým a tak usilovne nestarali ani o telo, ani o peniaze ako o dušu, aby bola čo najlepšia, a hlásam: "Cnosť nevznikla z bohatstva, ale z cnosti bohatstvo i všetko ostatné dobre pre ľudí v súkromnom i verejnom živote!" Ak teda takýmito výkladmi kazím mládež, sú škodlivé; ak však niekto tvrdí, že hovorím niečo iné, nehovorí pravdu. Preto - povedal by som - občania aténski, buď uveríte Anytovi, alebo nie, buď ma oslobodíte, alebo nie, uistujem vás však, že nebudem ináč robiť, aj keby som mal stokrát zomrieť. (PLATÓN, *Dialógy I*, s. 352-353)

☞ Porovnajte SOKRATOVE postoje a zásady (91) s tým, ako si predstavujete postoje kresťana. Vymenujte podobnosti a odlišnosti. Dá sa jeho postoj k smrti porovnať s Kristovým?

8.3 ZBOŽNÝ TOMÁŠ

92. Tomáš Akvinský sa narodil v bohatej a vplyvnej vojenskej rodine v Neapoli, ktorá od neho očakávala, že sa vydá na podobnú životnú dráhu. Tomáš sa však rozhodol stať sa dominikánskym mníchom. Jeho matka písala listy pápežovi, aby vyslobodil jej syna z bláznovstva. Napriek odporu rodiny, šiel študovať do Paríža, ale na ceste bol vlastnou rodinou zajatý a dva roky väznený vo veži v Rocca Secca. Keď sa ani tento pokus nepodaril a Tomáš nezmenil svoje rozhodnutie, poslali k nemu prostitútku, aby ho zvedla. Tomáš ju vyhnal horiacim polenom z krbu a na dvere, ktoré za ňou zabuchol, vypálil znamenie kríža. Konečne mu jeho sestra, ktorá si vážila jeho rozhodnutie, dopomohla k úteku do Paríža, kde študoval u jedného z najväčších súčasných učencov - Alberta Veľkého. ...Tomáš napísal mnoho teologických a filozofických kníh a zložil aj niekoľko duchovných piesní. Jeho najslávnejšie dielo, *Summa Theologica*, ostala však nedokončená. Počas omše na sviatok sv. Mikuláša, mal mystickú skúsenosť, ktorá ho presvedčila, že "všetko, čo som napísal, mi teraz pripadá ako slama v porovnaní s tým, čo mi bolo zjavené." (Z Internetu)

TOMÁŠ AKVINSKÝ (1225-1273)
Stredoveký teológ a filozof, tvorca po ňom pomenovanej syntézy aristotelizmu a kresťanskej teológie: tomizmu.

8.4 SKEPTICKÝ HUME

Keď sa HUMEA tesne pred jeho smrťou priateľ opýtal, či sa nebojí smrti, odpovedal:

93. Je možné, aby kus uhlia, keď ho hodíš do ohňa, nehorel, ale je to extrémne nepravdepodobné. Tak isto je možné, že človek žije po smrti, ale je to extrémne nepravdepodobné. (Z Internetu)

8.5 SENZITÍVNY ROUSSEAU

94. Každý večer, keď sme sa najedli, čítali sme nejakú knihu zo zbierky romancí, ktoré patrili mojej matke. Môj otec chcel len vylepšiť moje čítanie a myslel, že tieto zábavné diela mohli vo mne vyvolať lásku k čítaniu. Čoskoro sme však zistili, že nás príbehy tak zaujali, že sme čítaním trávili celé noci a nedokázali sme prestať, kým sme sa nedostali na koniec knihy. Stávalo sa, že keď sme ráno začuli vonku lastovičky, otec zahanbene vykrikoval: "Poďme do postele, som väčšie decko ako ty". Čoskoro som prostredníctvom tohto nebezpečného zvyku nadobudol nielen mimoriadnu ľahkosť v čítaní a porozumení, ale na môj vek aj priveľmi intímne zoznámenie s vášňami. Poznal som nekonečné množstvo pocitov bez toho, aby som mal presnú predstavu o tom, na aké objekty sa vzťahujú - nič som si pod nimi nepredstavoval - pociťoval som len celok. Tento zmätený sled citov nijako nebránil mojim neskorším snahám používať rozum, hoci pridal extravagantnú, romantickú predstavu o ľudskom živote, ktorú ani skúsenosť ani premýšľanie nedokázali vymazať. (ROUSSEAU, J. J. *Confessions*, Kniha 1. Z Internetu)

Jean-Jacques ROUSSEAU (1712-1778)
Francúzsky osvietený filozof, teoretik pedagogiky a literát, predchodca romantizmu. Mal veľký vplyv na Francúzsku revolúciu.

8.6 DISCIPLINOVANÝ KANT

Heinrich Heine stručne opísal Kantov život takto:

95. Vstávanie, ranná šálka kávy, písanie, prednášky, obed, prechádzka - všetko sa odohrávalo v presne určený čas, takže susedia vedeli, že je pol štvrtej odopoludnia, keď Emanuel Kant vychádzal zo svojho domu v sivom kabáte s trstinovou palicou v ruke a namieril si to do malej aleje, ktorá dodnes nesie názov "Filozofova aleja". (Z Internetu.)

8.7 MELANCHOLICKÝ KIERKEGAARD

96. Od otca zdedil melancholickú povahu, ktorú maskoval hranou veselosťou. Jeho otec vyrastal ako pastier v západnom Jutsku. Jedného dňa pod tlakom osamelosti vyšiel na kopec a vášnivo sa rúhal Bohu, ktorý mu dal taký biedny život. Spomienka na tento "hriech proti Duchu Svätému" sa ho držala až do konca jeho dlhého života... Svojho najmladšieho syna, Sorena, vychoval na svoj obraz. Domácnosť bola preniknutá zamračenou atmosférou ťažkej nábožnosti. Prísny otec bol absolútnym pánom a heslom bola okamžitá poslušnosť. ...Soren sa krátko pred otcovou smrťou zoznámil s Reginou Olson, krásnou mladou dievčinou z dobrej rodiny. To, čo nasledovalo, bolo veľmi smutné. Melancholický a samotársky mysliteľ možno najprv ani nepomýšľal na nejaký trvalý vzťah, pretože na jednej strane sa vzdal svetského šťastia a na druhej strane sa začal považovať za vyvolený nástroj neba, ktorý nemá byť viazaný bežnými ľudskými vzťahmi. Prírodná túžba byť šťastnými ako všetci ostatní na chvíľu premočila úzkostlivé obavy. Láska mladého nádejného muža s hlbokými smutnými očami a brilantným vtipom bola vrelo opätovaná. Čoskoro nastali ťažkosti. Nešlo natoľko o nezrelosť dievčaťa - mala sotva šesťnásť rokov - v porovnaní s jeho úžasnou duševnou pokročilosťou, ani o jej "totálny nedostatok náboženských predpokladov", hoci už tieto veci mohli byť prekážkou šťastného manželstva. Oveľa nebezpečnejšia bola jeho vlastná neprekonateľná a zdrvivá melanchólia. Tú nedokázala premôcť. Nech sa snažil, ako chcel, nevedel ju zahnať. Okrem toho, keby sa mu to aj podarilo, premýšľal, také ukrývanie by bolo podvodom. Nechcel ju však zaťažovať ani tým, že bude o nej rozprávať. ...Hoci ju až do konca života neprestane milovať, rozhoduje sa, že sa musia rozísť. Ona však lipne k nemu sentimentálnou odovzdanosťou, čo však len posilňuje jeho rozhodnosť. Nakoniec prikróčí k zúfalému predstieraniu ľahkovážnej ľahostajnosti k jej citom. Túto komédiu hrá s celou dialektickou dokonalosťou svojho génia, kým ho nakoniec nenechá ísť. Po chvíli zápasu s nechápavou verejnou mienkou a nesúhlasom priateľov - na potvrdenie jej zlej mienky o sebe - s otrasenými nervami a krvácajúcim srdcom ušiel do Berlína. (HOLLANDER, L. M. www.ccel.org/k/kierkegaard/selections/intro.htm)

8.8 BOHOROVNÝ MARX

Klub mladohegeliánov, ktorého sa MARX stal členom, sa zaoberal nielen kritikou náboženstva a cirkvi, ale aj kritikou štátu, politiky a spoločnosti vôbec. MARX sa stal známym diskutérom v ohnivých klubových debatách a jeden z členov ho opísal vo veršoch:

97. Kto to tu plný prudkej vášne hrmotá? - Je to temná postava z Trieru, odviazaná obluda, - sebaistým krokom dupe zem ako kladivom - ramená dvíha proti nebesiam v hneve zbesnenom - akoby klenbu nebies uchopiť a na zem strhnúť chcel. - V zúrivom záchvate oháňa sa pästami - akoby ho diablov tisíc držalo za vlasy. (In: LYON, D. *Karl Marx*, s. 37

Karl MARX (1818-1883) Nemecký filozof a teoretik robotníckeho hnutia. Po ňom pomenovaná filozofia, marxizmus, bola a je jednou z najvplyvnejších politických síl v dejinách ľudstva.

8.9 ROZPORUPLNÝ HEIDEGGER

Allan BLOOM v knihe *The Closing of the American Mind* hovorí, že HEIDEGGEROVE myšlienky sú najväčšou intelektuálnou silou súčasnosti a HEIDEGGERA opisuje ako najzaujímavejšieho mysliteľa nášho storočia. Jeho filozofia je podľa niektorých teológov založená na sekularizovanej interpretácii novozmluvného pohľadu na bytie človeka. (LEHMANN, K. *Vom Ursprung und Sinn der Seinsfrage im Denken Martin Heideggers*, s. 10) Tento vplyvný filozof má však aj druhú - temnú stránku osobnosti.

Uvádžam tu časť HEIDEGGEROVEJ výzvy študentom freiburskej univerzity, kde bol rektorom. Výzva bola vydaná pri príležitosti HITLEROVHO plebiscitu k otázke vystúpenia Nemecka z Ligy národov 3. novembra 1933. Toto vyhlásenie bolo publikované v univerzitnom spravodaji:

98. Nemeckí študenti! Národno-socialistická revolúcia prináša úplnú transformáciu našej nemeckej existencie (*Dasein*)... Nech vaša lojalita a vaša vôľa je zo dňa na deň a z hodiny na hodinu silnejšia. Nech vaša odvaha rastie bez prestania, aby ste boli schopní priniesť obe potrebné na záchranu podstaty nášho národa (*Volk*) a pozdvihnúť jeho najvútornejšiu silu v prospech Štátu. Nech vaše bytie (*Sein*) nie je ovládané žiadnymi "ideami". Jedine Vodca je súčasnosť aj budúcnosť nemeckej skutočnosti a jej zákonom. Naučte sa chápať stále hlbšie, že odteraz každá jedna vec vyžaduje rozhodnutie a každý čin vyžaduje zodpovednosť. Heil Hitler! - Martin Heidegger, Rektor. (WOLLIN, R. *The Heidegger Controversy: A Critical Reader*, M.I.T. Press, 1993, pp. 46-47. Z Internetu.)

Martin HEIDEGGER (1889-1976) Nemecký existencialistický filozof s veľkým vplyvom vo filozofii aj teológii 20. st. Podujal sa vybudovať novú ontológiu a nájsť zmysel ľudského bytia v podmienkach existencie bez Boha.

8.10 DÔSLEDNÝ WITTGENSTEIN

99. V tomto období Wittgenstein ...neobyčajne usilovne pracoval a ustavične trpel nedostatkom spánku. Keď sa raz, už po polnoci, vracali z nočnej prechádzky, cítil sa cestou taký vyčerpaný, že ho Leavis musel podopierať. Zaprisahal ho, aby si šiel ihneď ľahnúť. Ale on úplne vyčerpaný odpovedal: Tomu vy nerozumiете. Keď na niečom intenzívne pracujem, neustále sa bojím, že zomriem skôr, ako to dokončím. Preto každý deň pripravím kópiu toho, čo som urobil, a dám ju do úschovy Frankovi Ramseyovi. Dnešnú kópiu som ešte neurobil. (MONK, R. *Úděl génia*, s. 278)

Pozrite si životopisný video-záznam o niektorom z filozofov a diskutujte o vzťahu medzi jeho životnými osudmi a jeho filozofiou

Je lepšie byť nespokojným Sokratom, ako spokojnou sviňou. (John Stuart Mill)

8.11 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

JOHNSON, P. *Intelektuálové*. Praha : Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-50-3

WEISCHEDEL, W. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc : Votobia, 1995. ISBN 80-7198-015-3.

TAYLOR, ALFRED EDWARD *Socrates, the Man and His Thought*. New York : Doubleday Anchor Books, 1953.

BOËTHIUS *The Consolation of Philosophy*. New York : The Modern Library, 1943.

9. FILOZOFIA A TEOLÓGIA

Gerhard EBELING výstižne opisuje vzťah filozofie a teológie takto:

100. Partnerstvo medzi teológiou a filozofiou pozná mnoho modifikácií. Ich stupnica sa rozpína od najvnútornejšieho vzájomného preniknutia až po najkrajnejšie nepriateľstvo: od filozofie, ktorá sama seba vydáva za teológiu až po takú filozofiu, ktorá sa stavia ako opak teológie; od teológie, ktorá sa zdá celkom rozpustená vo filozofii až pod takú, ktorá sa snaží vyhnúť každému dotyku s ňou. (EBELING, G. *Studium der Theologie*, s. 54)

Gerhard EBELING (1912-2001) Nemecký evanjelický teológ, predstaviteľ hermeneutickej teológie.

9.1 TEOLÓGOVIA O FILOZOFII

 Sledujte vzťah teológov k filozofii v citátoch 101-112. Zatriedte ich podľa ich postoja k filozofii, vypíšte argumenty, ktoré používajú. V diskusii vyjadrite, ktoré sú pre vás presvedčivejšie. Formulujte svoje argumenty proti tým, s ktorými nesúhlasíte.

101. Filozofia je v skutočnosti najväčšie a najtíhodnejšie vlastníctvo pred Bohom, ku ktorému nás vedie a len jemu odporúča. A to sú naozaj svätí muži, ktorí venovali pozornosť filozofii. Čo však filozofia je a prečo bola zoslaná ľuďom unikal pozornosti väčšiny, lebo inak by neboli ani platonisti, ani stoici, ani peripatetici ani teoretici, ani pytagorejci, keďže toto poznanie je len jedno. (JUSTIN MARTÝR, *Dialogue with Trypho, a Jew 2*, In: *The Master Christian Library - CD ROM*)

Justin MARTÝR (okolo 100-165)
Kresťanský apologista, pôvodne filozof.

102. Filozofia je pestovaním správneho rozumu, z čoho nutne vyplýva, že všetko, čo sa koná mylným rozumom, je prestúpením a správne sa nazýva hriechom (ἀμαρτημα). (KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ *Učiteľ XIII*) ...filozofia bola daná Grékom ...kým Pán nepovolá Grékov. Lebo je to vychovávateľ, ktorý tak ako zákon Židov, privádza "grécku myseľ" ku Kristu. Filozofia je teda prípravou, ktorá dláždí cestu pre toho, kto je zdokonalený v Kristovi. (KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ: *Stromateis I/5*)

KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ (okolo 155-220)
Jeden z prvých kresťanských systematických teológov.

103. Odkiaľ pochádzajú tie "bájkky a nekonečné rodokmene" a "neužitočné otázky" a "slová, ktoré sa šíria ako rakovina"? Keď nás pred tým všetkým apoštol chce varovať, výslovne menuje *filozofiu* ako to, pred čím sa máme mať na pozore. Keď píše Kolosanom, hovorí "nech vás nikto nezvedie filozofiou a prázdny zavádzaním podľa tradícií ľudí a proti múdrosti Ducha Svätého." Predtým už bol v Aténach vo svojich rozhovoroch (s tamojšími filozofmi) sa oboznámil s tou ľudskou múdrosťou, ktorá predstiera, že pozná pravdu, zatiaľ čo ju len kazí a je sama rozdelená na množstvo heréz podľa rozličnosti navzájom si odporujúcich skupín. Čo vlastne majú Atény spoločné s Jeruzalemom? Aký súhlas je medzi Akadémiou a cirkvou? Aký medzi heretikmi a kresťanmi? Naše vyučovanie pochádza zo "stĺporadia Šalamúnovho", ktorý sám učil, že "Hospodina treba hľadať v prostote srdca". Preč so všetkými pokusmi vyprodukovať strakaté kresťanstvo zložené zo stoicizmu, platonizmu a dialektiky! Nechceme žiadne čudné dišputy po tom, ako sme získali Krista Ježiša, žiadne pátranie po tom, ako sme dostali radosť evanjelia! K našej viere si neželáme žiadne ďalšie presvedčenie. Lebo toto je naša víťazná viera, že nejestvuje nič ďalšie, čo by sme ešte potrebovali veriť. (TERTULIÁN: *Predpis proti heretikom*, 7.9.)

TERTULIÁN (okolo 160-215) Kresťanský teológ, cirkevný otec, prívrženec montanizmu.

104. "Milovať budeš Pána, svojho Boha, z celého srdca, z celej duše a z celej mysle a svojho blížneho ako seba." Tu je celá filozofia: fyzika, etika, logika. Fyzika preto, lebo Boh je Stvoriteľom a príčinou každej

existencie v prírode, etika preto, lebo dobrý a počestný život nie je možné dosiahnuť žiadnym iným spôsobom ako takou láskou k Bohu a k blížnemu, akou majú byť milovaní a logika preto, lebo Boh sám je Pravda a Svetlo racionálnej duše. (AUGUSTINUS: *Letters*, CXXXVII/5)

105. "...filozofia nerozumie ničomu z božských vecí. Nehovorím, že ľudia nemajú vyučovať a študovať filozofiu. Schvaľujem to, pokiaľ je to v rámci rozumu a miernosti. Nech filozofia ostane vo svojich medziach ako to určil Boh a použijeme ju ako jednu z postáv v divadelnej hre. Ale nesmie sa pripustiť, aby sa miešala do božských vecí. (LUTHER, *Table Talk*, XLVIII)

Martin LUTHER (1483-1546) Nemecký teológ a cirkevný reformátor.

106. Potom sme vstúpili do nejakej siene a hľa, tu páni filozofi mali pred sebou kravy, oslov, vlkov, hadov a všelijakú zver; vtáky, plazy, ako aj drevo, kamenie, vodu, oheň, oblaky, hviezdy a planéty, a tiež anjelov. Viedli dišputu, ako by bolo možné každému tvorovi odobrať to, čo je na ňom odlišné tak, aby všetky boli rovnaké. A tak z nich vyzliekali najprv formu, potom materiu a nakoniec akcidencie až ostalo holé Ens. Potom sa hádali, či sú všetky tieto veci jedno a to isté, či sú všetky dobré a či sú všetky naozaj tým, čím sú - kládli si viacero takých otázok. Iní ich pozorovali a začali sa čudovať a hovoriť, ako vyniká ľudský rozum, a že ako dokáže prekonať bytie a oddeliť telesnosť od telesných vecí, až som aj ja začal v týchto subtílnostiach nachádzať záľubu. Ale vtom niekto vystúpil a začal kričať, že sú to len fantázie, aby to zanechali. Niektorých prilákal k sebe, ale iní povstali a vyhlásili ich za sektárov, že chcú filozofii odňať najvyššie umenie ako hlavu. Keď som sa tých hádok dost napočúval, odišiel som odtiaľ. (KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*, s. 65)

Jan Amos KOMENSKÝ (1592 -1670) Moravský biskup Jednoty bratskej, filozof a pedagóg. Tvorca princípov modernej pedagogiky.

107. Filozofia nemá byť podľa Božieho úmyslu ničím iným ako zákonitým panovaním človeka nad všetkými vecami, ktoré sú nižšími tvormi. A to všetko sa vykonáva príjemným pozorovaním vecí, ich rozumným riadením a múdрым užívaním. (KOMENSKÝ, J. A. *Jednoho jest potřebí*, s. 106)

108. V náboženských veciach neuznávam žiadnu inú autoritu, len inšpirovanú. ...V čase, keď som bol vo veľkom nebezpečenstve nevážiť si dostatočne túto autoritu, urobil ste túto dôležitú poznámku: "Vidím, kde je váš omyl. Chceli by ste mať filozofické náboženstvo, ale nič také nejestvuje. Náboženstvo je najjasnejšia a najjednoduchšia vec na svete. Je to len: 'Milujeme ho, lebo on najprv miloval nás'. V akej miere pridávate k náboženstvu filozofiu, v takej miere ho kazíte." Na túto poznámku som nikdy nezabudol a dúfam v Boha, že ani nikdy nezabudnem. (WESLEY, J. A. *Letter to the Rev. Mr. Law*, In: *Works IX*, s. 467)

John WESLEY (1703-1791) Pôvodne anglikánsky kňaz, revivalista, zakladateľ metodizmu.

109. Či už slovom "filozofia" myslíme poznanie Boha a prírody dosahované rozumom alebo princípy, ktoré majú viesť všetky snahy dosiahnuť poznanie, slovo pokrýva celú oblasť ľudskej inteligencie. ...Filozofia a teológia pokrývajú spoločnú oblasť. Obe sa podujímajú učiť to, čo je pravdivé o Bohu, človeku, svete a vzťahu Boha k jeho stvoreniam. Zatiaľ čo ich predmet je identický, ...ich metódy sú zásadne odlišné. Filozofia sa snaží dosiahnuť poznanie prostredníctvom špekulácie, indukcie, alebo pomocou výkonu našich intelektuálnych schopností. Teológia sa spolieha na autoritu a prijíma ako pravdu všetko, čo Boh zjavil vo svojom Slove. Obe tieto metódy sú legitímne. (HODGE, C. *Systematic Theology I*, s. 55-56)

Charles HODGE (1797-1878) Americký reformovaný (presbyteriánsky) teológ, autor vplyvnej *Systematickej teológie*.

110. Medzi filozofiou a teológiou nie je nutný konflikt, ale nie je medzi nimi možná ani syntéza. ...Konflikt nie je možný preto, lebo pre preň nejestvuje spoločná báza... z toho istého dôvodu nie je možná ani syntéza. ...Filozofická báza je ontologická analýza štruktúry bytia (ktorú teológ prijíma od filozofa)... teologická úroveň je odhalenie existenciálnej vášne a racionálnych schopností filozofa, ktorých spojenie je podmienkou pravdivosti filozofie... (TILICH, P. *Systematic Theology I*, s. 26-27)

Paul TILICH (1886-1965) Nemecký evanjelický teológ a filozof. Jeden z najvplyvnejších existenciálnych mysliteľov dvadsiateho storočia.

111. ...keď je rozum uzavretý v rámci (stvoriteľského) poriadku (*ordo*), je tu možnosť pravej rozumnosti, tj. zdravej filozofie. V takom prípade človek nepracuje prostredníctvom rozumu zmeneného nízkymi pudmi. Pod

Helmuth THIELICKE (1908-1986) Nemecký evanjelický teológ a pastor, blízky evanjelikalizmu. Autor *systematickej teológie* a *teologickej etiky*.

kresťanskou filozofiou sa má ...rozumieť taká filozofia, ktorá ostáva plne v medziach prírody hierarchicky zaradenej, k sebe privedenej - v medziach prírody lokalizovanej podľa jej určenia v rámci správneho poriadku (*rectitudo*). (THIELICKE, H. *Theologische Ethik I*, s. 336)

112. Každý pokus formulovať ortodoxnú teológiu úplne mimo filozofických záujmov protirečí kresťanskému dedičstvu už od čias AUGUSTINA, a dokonca aj pred ním. ...Filozofické diskusie o ontológii a epistemológii sú nevyhnutným predmetom úvah každého teológa, ktorý sa hlbkovo zaoberá teologickými problémami zoči-voči alternatívnym teóriám. (HENRY, C. F. H. *God, Revelation and Authority I*, s. 189, 190)

Carl. F. H. HENRY (1913-) Americký baptistický evanjelikálny teológ a autor. Jeden zo zakladajúcich redaktorov časopisu *Christianity Today*.

☞ K akému osobnému postoju k filozofii vás vedú citáty 101-112? Mení sa váš názor na filozofiu alebo na teológiu? Ak áno, ktorým smerom?

9.2 TEOLÓGIA VO FILOZOFII

Pri súčasnom stave filozofie by sa mohlo zdať, že teológia nemá vo filozofii čo hľadať. Skutočnosť je ale taká, že teológia bola pôvodne integrálnou súčasťou gréckej filozofie. Samotný pojem *teológia* vznikol zrejme u PLATÓNA a do kresťanstva sa dostal cez snahu kresťanských apologistov dokázať všeobecnú platnosť kresťanstva pre ľudské poznanie.

113. Dejiny pojmu "teológia" v kresťanstve sú dokladom úzkeho spojenia kresťanského myslenia s filozofiou: na tomto poli sa kresťanskí myslitelia od druhého storočia snažili preukázať všeobecne platnú pravdu kresťanského posolstva a táto snaha mala fundamentálny význam pre kresťanstvo ako židovskú sektu šíriacu sa v nežidovskom svete. (PANNENBERG, W. *Wissenschaftstheorie und Theologie*, s. 17)

Wolffhart PANNENBERG (1928-) Nemecký evanjelický teológ zastávajúci objektivitu Božieho zjavenia v dejinách (proti BARTHOVI)

Filozof Wilhelm WEISCHEDEL v knihe *Boh filozofov* ukazuje, že filozofická teológia je v centre filozofie. "Filozofická teológia sa pri pohľade na jej dejiny ukázala... centrálnou problematikou filozofie... Správne sa teda ...reč o Bohu považuje za podstatný problém filozofie." (WEISCHEDEL, W. *Der Gott der Philosophen I*, s. 494).

☞ Pokúste sa o "teologickú kritiku" nasledujúcich úryvkov (114-121).

9.2.1 PLATÓN

114. Nie sme teraz básnikmi, Adeimantos, ani ja (Sokrates), ani ty, ale zakladateľmi štátu; zakladatelia sú povinní poznať všeobecné zásady, podľa ktorých majú básnici tvoriť mýty a od ktorých sa nesmú odchyliť, sami však nemajú nijaké mýty tvoriť. - Správne. Ide však o to, aké sú to zásady, čo platia pre rozprávanie o bohoch? (οὐ τύποι περὶ θεολογίας) - Asi takéto: aký je Boh v skutočnosti, takého ho treba vždy aj zobraziť, nezáleží na tom, či ho niekto zobrazuje v epickej básni, alebo v lyrickej, alebo v tragédii. - To treba. - Nie je Boh v skutočnosti dobrý a nemá sa o ňom takto hovoriť? - Zaiste. - Ale z toho, čo je dobré, nič nie je škodlivé. Nie je pravda? - ...Nepochybné. - Teda ani Boh, keďže je dobrý, nemôže byť príčinou všetkého, ako hovorí väčšina ľudí, ale je príčinou iba nepatrného počtu ľudských vecí, väčšiny však nie je príčinou. Lebo máme oveľa menej dobra ako zla. A pre dobro nesmieme hľadať iného pôvodcu, pre zlo však musíme hľadať inú príčinu, ale nie Boha. - Zdá sa mi, že máš pravdu. ...-To by bol teda jeden zo zákonov a zásad o bohoch, a podľa nich sa bude musieť riadiť v próze i v poézii každý, totiž, že Boh nie je pôvodcom všetkého, ale iba dobrého. (PLATÓN, Štát, In: *Dialógy II*, s. 79-81)

9.2.2 ARISTOTELES

115. Keďže teda jestvuje veda o bytí ako bytí, čo môže jestvovať samostatne, musíme uvažovať, či je to to isté ako fyzika, alebo ide o niečo iné. Fyzika sa zaoberá vecami, ktoré majú princíp pohybu samy v sebe; matematika je teoretická a zaoberá sa vecami, ktoré sú v pokoji, ale jej predmety nemôžu jestvovať samostatne. Preto o tom, čo môže jestvovať oddelene a je nepohnutelné, jestvuje veda, ktorá je odlišná od oboch týchto vied. Ak na svete jestvuje substancia tohto druhu (tj. oddeliteľná a nepohnutelná), ako sa

pokúsime dokázať, že jestvuje, určite musí byť božská (θεῖον) a musí byť prvým a najdominantnejším princípom. Je teda zrejmé, že sú tri druhy teoretických vied (ἐπιστήμη): fyzika, matematika a teológia (φυσική, μαθηματική, θεολογική). Tento druh teoretických vied je najlepší a z týchto je najlepšia posledná menovaná, pretože sa zaoberá najvyššími jestvujúcimi vecami a každá z vied je lepšia alebo horšia podľa ňou študovaných predmetov. (ARISTOTELES, *Metafyzika*, 1064 a, b)

9.2.3 PLOTINOS

116. Vždy, keď povstanem z tela k sebe a dostanem sa von z iných vecí do svojho vnútra, vidím úžasnú krásu. Vtedy som viac ako kedykoľvek presvedčený, že mám spoločenstvo s najvyšším poriadkom, žijem najvznešenejší život, stávam sa totožným s božským a takouto aktivitou som v ňom usídlený nad všetkým iným, čo sa dá myslieť alebo duchovne vnímať (ὅπερ πᾶν τὸ νοητόν). Po tomto pobyte v božskom príde chvíľa zostupu z ducha do myslenia (ἐκ νοῦ εἰς λογισμὸν) a ja som v rozpakoch: ako je to možné, že teraz zostupujem a ako to, že moja duša niekedy vošla do môjho tela, keď mi ukázala aká je sama osebe, dokonca aj keď je v tele. ...Duša každého bola poslaná, aby univerzum bolo úplné, aby tie isté rody, ktoré jestvujú vo svete duchovnom (ἐν νοητῷ κόσμῳ) boli aj vo svete zmyslovom. (PLOTINOS, *Six Eneads*, IV/8; In: *Sestry duše*, s. 41, 46)

PLOTINOS (203-269) Grécky antický filozof a mystik, predstaviteľ novoplatonizmu, filozofie, ktorá mala značný vplyv na kresťanskú teológiu.

9.2.4 BOËTHIUS

BOËTHIUS bol filozofom a vysokopostaveným úradníkom. Písal tiež teologické pojednania (napr. *O Trojici*, *O dvoch prirodzenostiach Kristových*). Keď bol obvinený z velezrady (pravdepodobne neprávom), obracia sa o útechu k perzonifikovanej filozofii. Tak vznikla jedna z najvplyvnejších kníh stredoveku: *O úteche (z) filozofie*, (*De consolatione philosophie*). Filozofia mu na jednom mieste hovorí:

117. Nesmieš rozmýšľať o Bohu, Otcovi všetkého, o ktorom hovoríme, že je naplnený najvyšším dobrom, akoby prijal toto dobro do seba zvonku, ani akoby mal takú prirodzenosť, že by si ho mohol považovať za vlastníka tohto dobra, a to šťastie, ktoré má, akoby malo odlišné esenciálne bytie. Pretože ak si myslíš, že dobro bolo prijaté zvonku, to, čo ho dalo, musí byť vynikajúcejšie ako to, čo ho prijalo - ale my sme správne vyhlásili, že on je najvynikajúcejšou zo všetkých vecí. A ak si myslíš, že je v ňom podľa jeho prirodzenosti, ale je odlišné v druhu (hoci hovoríme o Bohu ako prameni všetkých vecí), kto by si potom dokázal predstaviť, kým boli tieto rôzne druhy (jestvovania) zjednotené? Nakoniec, to, čo je od niečoho odlišné, nemôže byť vecou, od ktorej sa líši. Takže čokoľvek, čo je prirodzenosťou odlišné od najvyššieho dobra, nemôže byť najvyššie dobro. A toto si nesmieme myslieť o Bohu, o ktorom sme sa zhodli, že nad neho nič vynikajúcejšie nejestvuje. Nič na tomto svete nemôže mať prirodzenosť, ktorá je lepšia ako jej pôvod, a preto uzatváram, že to, čo je prameňom všetkých vecí podľa najsprávnejšej argumentácie je svojou podstatou najvyššie dobro. (BOËTHIUS *The Consolation of Philosophy*, s. 61)

Anicius Manlius Torquatus Severinus BOËTHIUS (480-524/5). Latinský filozof, logik a teológ, pokladaný za prvého scholastika. Prekladal ARISTOTELA a písal učebnice (aritmetika, hudba).

9.2.5 LEIBNIZ

118. Konečne, za tejto dokonalej vlády (monarchia mesta Božieho) žiadny dobrý skutok neostane bez odmeny a žiadny zlý skutok neostane bez trestu. Všetko musí vychádzať v prospech tých, čo sú dobrí, tj. tých, ktorí sa nebúria proti tomuto veľkému štátu, ktorí dôverujú v prozreteľnosť, keď vykonávajú svoju povinnosť, a ktorí milujú a napodobňujú Pôvodcu všetkého dobra, tak ako to majú robiť. To znamená čerpať pôžitok z úvah o jeho dokonalostiach v súhlase s vlastnosťami pravej *čistej lásky*, ktorá má pôžitok zo šťastia milovaného. Práve toto spôsobuje, že múdri a cnostní ľudia pracujú v prospech všetkého, čo sa zdá v byť v súhlase s pravdepodobnou alebo predchádzajúcou Božou vôľou, a predsa sú spokojní s tým, čo Boh v skutočnosti koná vo svojej skrytej vôli, ktorá je následná a rozhodujúca. Uznávame, že keby sme dostatočne dobre dokázali pochopiť poriadok vesmíru, zistili by sme, že prekonáva priania najmúdrejších ľudí, a že je nemožné urobiť ho lepším ako v skutočnosti je - nielen vzhľadom na celok vo všeobecnosti, ale ani vzhľadom na nás špecificky. Toto však platí len v tom

Gottfried Wilhelm von LEIBNIZ (1646-1716) Nemecký filozof a matematik (logika, infinitezimálny počet), predstaviteľ racionalizmu. Zaoberal sa aj problémom teodicey.

prípade, ak máme k Pôvodcovi všetkého správny vzťah - nielen ako strojcovi dostatočného dôvodu nášho bytia, ale aj ako nášmu pánovi a cieľovej príčine, ktorá musí konštituovať celok cieľov našej vôle, ak ktorá jedine dokáže byť strojkyňou nášho šťastia. (LEIBNIZ, G. W. *Monadology*, §90. Z Internetu)

9.2.6 KANT

119. Ak spoločnosť má byť etická, ľudia ako ľud nemôžu byť považovaní za zákonodarcov, pretože v takej spoločnosti sú zákony vyslovene určené na podporu morálnosti činov (ktoré sú čímsi vnútorným, a preto nemôžu byť podriadené verejným ľudským zákonom), kým v protiklade k tomu tieto verejné zákony ... sú nasmerované len na zákonnosť činov, čo uspokojuje oko, a nie (vnútornú) morálku, o ktorú jedine nám ide. Preto tu musí byť niekto iný, kto je schopný byť určený za verejného zákonodarcu etickej spoločnosti. A predsa, o etických zákonoch sa nedá uvažovať ako o prameniach len vo vôle tejto vyššej bytosti ...pretože v takom prípade by to neboli etické zákony a poslušnosť, ktorá im patrí, by nebola slobodná povinnosť cnosti, ale násilná povinnosť zákona. Preto len ten môže byť považovaný za najvyššieho zákonodarcu etickej spoločnosti, voči komu všetky povinnosti (aj etické) musia byť zároveň reprezentované ako jeho príkazy. Preto to musí byť niekto, "kto pozná srdce", aby videl do najvnútornejších postojov každého jednotlivca a, ako je potrebné v každej spoločnosti, zabezpečil, že každý dostane, čo si jeho skutky zaslúžia. Ale toto je idea Boha ako morálneho vládcu sveta. Preto etická spoločnosť sa dá predstaviť len ako ľudia pod Božimi prikázaniami, tj. ako ľud Boží a isteže pod zákonmi cnosti. (KANT, I. *Religion within the Limits of Reason Alone*, s. 89, 90. Z Internetu)

9.2.7 COMTE

COMTE je pozitivista, ktorý odmieta teológiu aj metafyziku a namiesto nich navrhuje uctievanie Ľudstva ako *Veľkej Bytosti*.

120. Hlboké štúdium univerzálneho poriadku nám napokon odhalí primárnu existenciu skutočnej Veľkej Bytosti, ktorá je určená na neprestajné zdokonaľovanie tohto poriadku tým, že sa mu stále prispôbuje a v tom nám predstavuje najlepšie pravé spojenie. Táto nepopierateľná prozreteľnosť, vrcholný arbirer nášho osudu, sa prirodzene stáva spoločným centrom našich citov, našich myšlienok a našich činov. Hoci táto Veľká Bytosť evidentne prekonáva všetky ľudské sily, aj kolektívne, jej nutná stavba a jej vlastné určenie ju činia eminentne sympatizujúcou so všetkými jej služobníkmi. Ten najmenší medzi nami môže a musí neustále ašpirovať na jej zachovanie ako aj zlepšovanie. Tento normálny cieľ všetkej našej činnosti, súkromnej alebo verejnej, určuje pravý univerzálny charakter zvyšku nášho bytia citového a rozumového, neustále zameraného na to, aby ju milovalo a ju poznávalo, aby sme jej mohli dôstojne slúžiť rozumným použitím všetkých prostriedkov, ktoré nám poskytla. Naopak, ak táto služba pokračuje tak, že konsoliduje našu pravú jednotu, činí nás zároveň lepšími a šťastnejšími. Jej posledný nevyhnutný výsledok spočíva v tom, že nás neodvolateľne inkorporuje do Veľkej Bytosti, ktorej sme takto pomohli k rozvoju. (COMTE, A. *Théorie générale de la religion*. Z Internetu)

9.2.8 WHITEHEAD

121. ...vesmír si treba predstaviť ako aktívne seba-vyjadrenie vlastnej palety protikladov, svojej vlastnej slobody a vlastnej nevyhnutnosti, svojej vlastnej multiplicity a vlastnej jednoty, svojej vlastnej nedokonalosti a vlastnej dokonalosti. Všetky "protiklady" sú prvkami v prirodzenosti vecí a sú nenapraviteľne tu. Idea "Boha" je spôsob akým rozumieme tejto neuveriteľnej skutočnosti, že to, čo nemôže byť, predsa je. Takto následná prirodzenosť Boha sa skladá z mnohosti prvkov s individuálnou seba-realizáciou. Je natoľko mnohonásobná ako je aj jednotná, je práva tak jedným bezprostredným faktom ako aj neprestajným postupom k seba-prekonaniu. Takto skutočnosť Boha sa musí chápať ako multiplicita konkrétnych komponentov v procese stvorenia. Toto je Boh vo svojej funkcii v kráľovstve nebeskom. (WHITEHEAD, A. N. *Process and Reality*, s. 350)

Porovnajte jednotlivé úryvky 114-121 s "imidžom", aký ste si doteraz vytvorili o jeho autorovi. (Pokiaľ žiadnu predstavu nemáte, prečítajte si charakteristiku vo filozofickom slovníku.) Porovnajte prívlastky autora s prívlastkami, ktoré dáte "teologickému" citátu z jeho diela.

9.3 FILOZOFIA V TEOLÓGII

Hoci napr. BARTH tvrdí, že filozofia a kresťanská teológia sa nedajú integrovať do nejakého vyššieho celku s názvom *kresťanská filozofia*...

122. Nikdy nejstvovala skutočná *philosophia christiana*, lebo ak to bola *philosophia*, nebola *christiana* a ak bola *christiana*, nebola to *philosophia*. (BARTH, K. *Church Dogmatics I/1*, s. 6)

...predsa pripúšťa, že filozofii sa teológia nemôže celkom vyhnúť.

123. Je to groteskná komédia, ktorej je lepšie nezúčastňovať sa: totiž že znovu a znovu sú tu takí, ktorí si myslia, že môžu ukazovať prstom na všetkých ostatných a obviňovať ich z toho, že sa stali obeťami tej alebo onej filozofie, kým oni ostávajú naplno pri faktoch a spoľiehajú jedine na svoje zdravé oči. Toto neplatí o nikom, pretože to nikto nedokáže. To, že niekto nemieša Evanjelium s nejakou filozofiou, nie je o nič pravdivejšie ako to, že je bez viery slobodný od hriechu. (BARTH, K. *Church Dogmatics II/2*, s. 728)

Karl BARTH (1886-1968) Švajčiarsky reformovaný teológ, vedúca osobnosť tzv. *dialektickej teológie*. Proti prirodzenej teológii položil dôraz na transcenciu Božieho zjavenia..

☞ Pokúste sa o čo najrigoróznejšie porovnanie úryvkov 124-132 s biblickým učením tak ako ho poznáte. Potom zistíte, či prípadné rozdiely pochádzajú z filozofických názorov partnerskej filozofie.

9.3.1 AUGUSTINUS A PLATÓN

AUGUSTINUS vo Vyznaniach hovorí o vplyve platonizmu na svoj duchovný vývoj toto: "Keď som čítal knihy platonistov a naučil som sa od nich hľadať netelesnú Pravdu, videl som, že veci neviditeľné sa chápu skrze veci, ktoré sú stvorené." (AUGUSTINUS *Confessions VII/20*).

124. Lebo ak bol človek tak stvorený, aby skrze to, čo je v ňom najvyššie dosiahol to, čo prevyšuje všetky veci, totiž jediného a absolútne dobrého Boha, bez ktorého žiadna príroda nejstvie, žiadna doktrína nepoučuje, žiadne cvičenie nie je užitočné, nech On je vyhľadávaný, v ktorom sú nám dané všetky veci, nech On je objavovaný, v ktorom sa nám každá pravda stáva istou, nech On je milovaný, v ktorom sa nám všetko stáva správnym. Ak teda Platón definoval múdreho človeka ako takého, ktorý napodobňuje, pozná a miluje tohto Boha, a ktorý je blahoslavený skrze spoločenstvo s Ním v Jeho vlastnej blaženosti, načo ešte máme diskutovať s inými filozofmi? Je zrejmé, že žiadni iní sa k nám viac nepriblížili ako platonisti. (AUGUSTINUS *The City of God*, VIII/5,6)

9.3.2 TOMÁŠ A ARISTOTELES

Tomáš AKVINSKÝ vo svojej *Summa theologiae* cituje ARISTOTELEA (nazýva ho jednoducho "Filozof") viac ako tisíc štyristo krát. To samozrejme neznamená, že mu je celkom poplatný, ale ukazuje to, akú mal ARISTOTELES v jeho očiach autoritu.

125. Dobrota a bytie sú v skutočnosti to isté a líšia sa len v idei, čo je jasné z nasledujúceho argumentu. Podstata dobroty spočíva v tom, že je nejakým spôsobom želateľná. Preto Filozof hovorí (Étika I): "Dobrota je to, čo si všetci želajú". Je tiež jasné, že vec je želateľná len natoľko, ako je dokonalá, pretože všetci si želajú svoju dokonalosť. Ale všetko je dokonalé len natoľko, ako je skutočne jestvuje. Preto je jasné, že vec je dokonalá, pokiaľ existuje, pretože je to práve existencia, ktorá robí veci skutočnými, ako sme dokázali vyššie. Je preto jasné, že dobrota a bytie sú v skutočnosti totožné. Ale dobrota predstavuje tú stránku želateľnosti, ktorú bytie nepredstavuje. (AKVINSKÝ, T. *Summa Theologica I, Q 5/1*)

9.3.3 NEOLÓGIA A RACIONALIZMUS

Neológiou sa nazývala racionalizmu poplatná protestantská teológia (hlavne v 18. st.). Vychádzala z názorov vtedy populárnej racionalistickej filozofie, ktorá dôverovala schopnostiam ľudského rozumu vysvetliť svet pomocou matematických a prírodovedeckých metód, odmietala zázraky ako zásah do Bohom daných zákonov sveta a kritizovala dogmy, ktoré sa priečia ľudskému rozumu a zmyslu pre etiku. Jedným z najdialekosiahlejších činov neológie bolo spochybnenie autority biblického kánonu a odtrhnutie exegézy od systematickej (dogmatickej) teológie.

126. Čestný čitateľ môže obsah nejakej [biblickej] knihy považovať pre seba za zbytočný, keď pri nej narazí na ťažkosti a pohoršenie, ktoré prekazujú jeho morálnej alebo duchovnej zbehlosti a náprave. Môže vyhľadať najvýdatnejšie a najľahšie miesta a časti iných spisov a nebude postrádať vôbec nič z toho, čo je potrebné ako prameň jeho vlastného kresťanského poznania. (SEMMLER, J. S. Abhandlung von freier Untersuchung des Canon, In: *Kirchen- und Theologie-Geschichte in Quellen*, s. 129)

Johann Salomo SEMLER (1725-1791)
vedúca osobnosť tzv. *neológie*, ktorá popierala inšpiráciu Biblie a študovala ju čisto z historického hľadiska.

9.3.4 SCHLEIERMACHER A ROMANTICKÝ IDEALIZMUS

Romantizmus reagoval na suchopárnosť racionalizmu a pod vplyvom filozofov ako bol ROUSSEAU a nemeckí idealisti zdôrazňoval cit, tvorivosť a intuíciu. Romantizmus zdieľal s absolútnym idealizmom dôraz na možnosti individuálnej osobnosti (génus), hoci na rozdiel od jeho hlavného predstaviteľa HEGELA, ktorý vybudoval špekulatívny systém vybudovaný na prísnom dodržaní zásad novej dialektickej logiky, romantickí idealisti (SCHLEGEL) sa vyjadrovali poeticky a spoliehali na mystickú intuíciu. Romantizmom sprostredkovaný vplyv idealizmu pôsobil pri vzniku tzv. *liberálnej teológie* (Tento termín sa niekedy v užšom zmysle rezervuje pre RITSCHLOVU školu.), ktorá oddelila náboženstvo od dogmy. Jej zakladateľom bol SCHLEIERMACHER.

127. Pravá podstata náboženstva nie je ani tento ani iný pojem, ale bezprostredné uvedomovanie (*Bewußtsein*) Božstva ako ho nachádzame v rovnakej miere nachádzame v sebe samých ako aj vo svete. A práve to je cieľ a charakter náboženského života - nie nesmrteľnosť, ako si ju mnohí prajú a v ňu veria, nesmrteľnosť mimo času a na konci času, alebo oveľa viac len po tomto čase, ale predsa v čase. Tu však ide o nesmrteľnosť, ktorú môžeme mať bezprostredne už v tomto časnom živote a je jedinou úlohou, ktorej vyriešením sme neustále zaujatí. Uprostred konečnosti byť jedno s nekonečnom a v každom momente byť večným, to je nesmrteľnosť náboženstva (porovnaj Ef 2:8; Gal 4:15; Rim 5:3-5, I:31-39). (SCHLEIERMACHER, D. F. E. Reden über die Religion. In: ZANGE, F. *Zeugnisse der Kirchengeschichte*. s. 398)

Daniel Friedrich Ernst SCHLEIERMACHER (1768-1834) Nemecký evanjelický teológ, "cirkevný otec devätnásteho storočia", pôvodca liberálnej teológie, zakladateľ modernej teologickej hermeneutiky.

9.3.5 TÜBINGENSKÁ ŠKOLA A HEGEL

HEGELOVA dialektická metóda sa najvýznamnejšie prejavila v dielach *Tübingenskej školy*, ktorej zakladateľom bol F. C. BAUR, historik cirkevných dogiem a novozmluvný kritik. V novozmluvnom kánone sa podľa tejto hegelianskej schémy prejavuje téza (petrovské židokresťanstvo), antitéza (pavlovské pohanokresťanstvo) a syntéza (ranokatolícke kresťanstvo, ktoré je vraj spojením oboch). Novozmluvný kánon mohol byť podľa tohto modelu dokončený až ku koncu druhého storočia! Nasledujúci úryvok je príkladom hegelovského myslenia o vývoji idey (v našom prípade dogmy).

S porozumením celého úryvku 128 sa príliš netrápte (predpokladá znalosť Hegelovej filozofie), ale pokúste sa nájsť prvky tie prvky hegelianizmu, ktoré už poznáte.

128. Metóda dejín dogiem môže byť jedine objektívnou k samotnej veci. Môžeme sa iba postaviť do procesu jej rozvoja, ktorý vo svojom imanentnom pohybe vykonala, a sledovať ho tak, aby sme tu, kde niet nič náhodného ani svojvoľného, uchopili jeden moment ako nutný predpoklad iného (momentu) a potom ich uchopili všetky spolu ako jednotu pojmu dogmy. Je to teda dogma sama, ktorá v tomto procese seba uchopuje, sama k sebe sa vzťahuje a svoj obsah zo seba vykladá a v ňom sa sama sebe stáva predmetom, aby dospela k uvedomovaniu seba samej. Rovnako dobre by sme mohli povedať, že celý priebeh dejín dogiem je pokračujúcim procesom mysliaceho vedomia s dogmou a každá významná zmena, ktorá vstupuje do dejín dogiem, je len iná poloha, ktorú si vedomie subjektu dáva objektívne dogmy. Ale to, že jedno aj druhé je rovnako dobre možné povedať, a že oboje rovnakým spôsobom je pravdivé, má len v tom svoj základ, že na oboch stranách je tá istá podstata (*Wesen*) Ducha, ktorý tento proces podstupuje na sebe. (BAUR, F. C. *Methode der Dogmengeschichte*. In: *Kirchen- und Theologie-Geschichte in Quellen*, s. 235)

Ferdinand Christian BAUR (1792-1860)
Nemecký evanjelický teológ, historik a teoretik dejín dogiem, zakladateľ vplyvnej kritickej Tübingenskej školy

9.3.6 BARTH A KIERKEGAARD

BARTHOVA dialektická teológia (obzvlášť na začiatku) kládla dôraz na paradoxnosť Božieho zjavenia, na nepoznateľnosť Boha vo svete a v dejinách, na subjektívne rozhodnutie viery, ktorá ostáva v trvalom napätí s poznanou realitou, ale odvážne prijíma pohoršenie evanjelia. BARTH neskôr zastával objektívnejšie postoje k Božiemu slovu a jeho teológia bola menej "kierkegaardovská".

Porovnajte úryvky 129 a 130. Formulujte svoje reakcie a porovnajte prístup k viere v Boha u KIERKEGAARDA a BARTHA.

129. Je teda Boh natoľko podobný človeku, je tu taký malý rozdiel medzi nimi, že pri zdravom rozume môžem predpokladať, že Kristus bol človekom? A pokiaľ ide o to, či sám Kristus netvrdil, že je Bohom? Na druhej strane, ak Boh a človek sa tak veľmi na seba podobajú a sú navzájom do takej miery spríbuznení - tj. esenciálne patria do tej istej kategórie bytostí, potom záver "on bol Boh" je predsa obyčajný humbuk, pretože ak to je všetko, čo je na Božom bytí, potom Boh vôbec nejestvuje. Ale ak Boh existuje, a teda patrí do kategórie od človeka nekonečne odlišnej, prečo potom ani ja ani nikto iný nemôže začať s predpokladom, že Kristus bol človek a skončiť záverom, že preto bol Boh? Každý s trochou zmyslu pre logiku ľahko rozozná, že celá otázka o dôsledkoch Kristovho života na zemi je nezrovnateľná s rozhodnutím, že on je Boh. V skutočnosti sa toto rozhodnutie musí urobiť na úplne inej rovine: človek sa musí sám v sebe rozhodnúť, či bude veriť, že Kristus je tým, čo o sebe tvrdil, totiž Boh, alebo tomu veriť nebude. (KIERKEGAARD, S.: *Preparation for a Christian life*, IIIc. Z Internetu)

130. Boh, čistá hranica a čistý začiatok všetkého toho, čo sme, máme a konáme, ktorý stojí v nekonečnej kvalitatívnej odlišnosti k ľuďom a všetkému ľudskému, nikdy a nikde nie totožný s tým, čo my nazývame Bohom, ako my Boha prežívame, tušíme a uctievať, to bezpodmienečné Stoj! pre každý ľudský nepokoj a to bezpodmienečné Vpred! pre každý ľudský pokoj, Áno v našom Nie - a Nie v našom Áno, prvý a posledný a ako taký neznámy, nikdy a nikde nie veličina medzi inými veličinami v nám známom prostredí, Boh Pán, Stvoriteľ, a Vykupiteľ - to je *živý Boh!* (BARTH, K.: *Der Römerbrief*, s. 344)

9.3.7 BULTMANN A HEIDEGGER

BULTMANN prijíma HEIDEGGEROVU existenciálnu analýzu ľudského bytia, ako je podaná v diele *Bytie a čas*, medziiným aj HEIDEGGEROV hermeneutický princíp: "Výklad niečoho ako niečoho je bytostne fundovaný pred-sa-vzatím (*Vorhabe*), pred-videním (*Vorsicht*) a pred-pojatím (*Vorgriff*). Výklad nikdy nie je uchopenie niečoho daného bez prítomnosti nejakých predpokladov" (HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*, s. 178). BULTMANN predpokladá, že "svetonázor Biblie" je určený mytológiou tak, ako je myslenie moderného človeka určované vedeckým svetonázorom. Odmytologizovanie biblickej zvesti pre moderného človeka znamená, že ju pochopí v existenciálnych, na svetonázore nezávislých, pojmoch. Napr. Ježišovým slovám "Ja som tá cesta, pravda a život" dáva takýto výklad:

131. Keď Ježiš sám seba označuje za cestu, je jasné, že: 1. Pre jeho učeníkov to znamená niečo iné ako pre neho. On sám pre seba nepotrebuje žiadnu "cestu" v tom zmysle, ako ju potrebujú učeníci, naopak - on je cestou pre nich. 2. Cesta a cieľ sa nemôžu od seba oddeliť v zmysle mytologického myslenia. V mýte je vykúpenie zvecnené na nejakú kozmickú udalosť a predsa - proti intenciam samotného mýtu - je predstavené ako udalosť vnútorného sveta, ako príbeh bohov, ktorý sa odohráva bez ohľadu na existenciu človeka, a na ktorý je človek odkazovaný ako na záruku jeho budúcnosti. Podľa Jána vykúpenie je udalosťou, ktorá sa odohráva v existencii človeka skrze stretnutie so Zjaviteľom, takže prítomnosť veriaceho pochádza z budúcnosti; jeho existencia je eschatologickou existenciou, je cesta je už jeho cieľom. (BULTMANN, R. *Das Evangelium des Johannes*, s. 467)

Rudolf BULTMANN (1884-1976) Nemecký evanjelický teológ, predstaviteľ hermeneutickej teológie, známy programom "odmytologizovania" novozmluvnej zvesti.

9.3.8 TEOLÓGIA OSLOBODENIA A MARXIZMUS

Z mnohých viac alebo menej radikálnych teológií, ktoré sa modelujú podľa nejakej filozofie (napr. teológia procesu, teológia nádeje, teológia revolúcie, feministická teológia, naratívna teológia...) tu uvediem teológiu oslobodenia, ktorá je vybudovaná na marxistickej analýze dejín ako triedneho zápasu. MARX vyhlásil, že : „...Akumulácia bohatstva na jednej strane, je súčasne akumuláciou biedy, agónie ťažkej práce, otroctva, nevedomosti, brutality, a mentálnej degradácie na strane druhej, tj. na

strane triedy, ktorá vytvára svoj vlastný produkt vo forme kapitálu.“ (Marx, K. *Kapitál I*, kap. 25) Celý problém pripísal forme vlastníctva a výroby (kapitalizmus). Teológ oslobodenia GUTTIEREZ:

132. Len keď prekonáme spoločnosť rozdelenú na triedy, len keď ustanovíme politickú moc v službách veľkých ľudových väčšín, len keď eliminujeme súkromné využívanie bohatstva vytvoreného ľudskou prácou, len vtedy vybudujeme základy spravodlivejšej spoločnosti. Preto rast konkrétneho historického pochodu vpred k novej spoločnosti v Latinskej Amerike ide stále viac smerom k socializmu. Je to ale socializmus, ktorý si uvedomuje nedostatky jeho konkrétnych foriem v súčasnom svete. Snaží sa oslobodiť od kategórií a klišé a tvorivo hľadať svoju vlastnú cestu. (GUTTIEREZ, G. *The Power of the Poor in History*. In: NOVAK, M. *Will it Liberate?*, s. 167)

Gustavo GUTTIEREZ (1928-) Peruánsky katolícky teológ a kňaz a revolucionár. "Otec" teológie oslobodenia založenej na marxistickej analýze spoločnosti.

Vzťah medzi teológiou a filozofiou by sme mohli uzavrieť slovami J. L. HROMÁDKU: "Nemôžeme zostať nad človekom, musíme ísť za ním, ale nesmieme sa dať jeho kategóriami ovládnuť. Chyba liberálnej teológie bola v tom, že sa už vopred vzdala pred poslednými pravdami moderného človeka, a preto mu nemohla pomôcť. To, čo z náboženstva a kresťanstva zachránila, bolo postupne absorbované celou štruktúrou moderného myslenia. To je dilema moderného človeka a liberálnej teológie. Moderný teológ vie, že posledné filozofické kategórie človeku nebudú postačovať." (HROMÁDKA, J. L. *Přelom v protestanské teologii*, s. 25)

☞ Na základe toho, čo ste sa dozvedeli v tejto kapitole, sa pokúste sformulovať vzťah medzi filozofiou a teológiou.

☺ *Teológ sa zavrel do pracovne a desať rokov rozmýšľal o tom, čo je život. Nakoniec prišiel na to, že život je možné pripodobniť k mostu. Vyšiel von, stretol sa filozofom a ten sa ho opýtal: "Kde si bol? Desať rokov som ťa nevidel!" Teológ sa pochválil: "Rozmýšľal som o živote a prišiel som na to, že život je možné pripodobniť k mostu." Filozof sa skúmavo pozrel na teológa a vraví: "Mohol by si to vysvetliť?" Po krátkom zamyslení teológ odpovedá: "Máš pravdu, život nie je ako most!"*

9.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

- SMOLÍK, J. *Současné pokusy o interpretaci evangelia*. Praha : Kalich, 1981. (bez ISBN)
GAŽÍK, P. *Justín Martýr a jeho doba*. Martin : Biblická škola v Martine, 2003. ISBN 80-968542-1-6
GILSON, É. *Bůh a filosofie*. Praha : Oikúmené, 1994. 80-85241-65-X
JASPERS, K. *Filosofická víra*. Praha : Oikúmené, 1994. ISBN 80-85241-77-3
HENRY, C. F. H. *Frontiers in Modern Theology*. Chicago : Moody Press, 1965. (bez ISBN)
TILLICH, P. *The Courage to Be*. Yale : University Press, 1952. (bez ISBN)
LEWIS, C. S. *The Pilgrim's Regress*. Collins, 1990. ISBN 0-00-623859-9

10. FILOZOFIA A SPOLOČNOSŤ

Ludská spoločnosť je zložitý komplex javov, ktorý nie je možné celkom vysvetliť - o tom asi nikto nepochybuje. Tradícia humanitného vzdelania sa v minulosti snažila uchopiť spoločnosť pomocou náboženských doktrín a v novej dobe pomocou vedeckých teórií. Teológ bude zrejme najväčší podiel vysvetlenia vždy hľadať v Božej prozreteľnosti, čo však neznamená (aspoň pre klasické kresťanstvo nie), že vo svete nepôsobia aj iné faktory. V tejto kapitole sa študenta teológie pokúsím presvedčiť, že znalosť filozofie mu pomôže pochopiť niektoré dôležité fenomény dejín spoločnosti, jej usporiadania a diania v nej. (Pripomínam však, že "filozofický faktor" vo vysvetlení nie je univerzálny prostriedok "vysvetlenia všetkého".)

Motív kresťanskej teológie porozumieť svetu je založený na jej poslaní pomôcť človeku. Ak sa ale pokus pomôcť človeku nepripraví snahou o pochopiť ho, môže byť kontraproduktívny. Človek, ktorý je Evanjeliom volaný k záchrane, je konfrontovaný nielen s novými etickými požiadavkami, ale aj s novým svetonázorom a jeho filozofické poznanie mu často bráni plne prijať zvesť Evanjelia. Výsledkom môže byť "schizofrenický kresťan", ktorý v otázke večnej spásy prijíma Evanjelium, ale svet si stále vysvetľuje pomocou nebiblických teórií. Takéto rozdvojenie môže viesť aj k vážnym pastorálnym problémom.

10.1 FILOZOFIA A Pochopenie dejín

Nehovoríme tu o *filozofii dejín*, ktorá sa zaoberá nájdením príčin, cieľov a zmyslu historického diania. Ide tu o pokračovanie témy, ktorú sme uviedli v druhej kapitole, teda o význame myšlienok v historických udalostiach.

133. Aby sme pochopili, kde sa v dnešnom svete nachádzame, v našich intelektuálnych ideách a v našom kultúrnom a politickom živote, musíme stopovať v dejinách tri línie: filozofickú, vedeckú a náboženskú. Filozofická hľadá intelektuálne odpovede na základné otázky života. Vedecká má dve časti: prvá, z čoho pozostáva fyzikálny vesmír, a potom praktickú aplikáciu objavov v technike. Smerovanie, ktorým sa veda bude ďalej pohybovať, je dané filozofickým svetonázorom vedcov. Náboženské názory ľudí podobne determinujú smerovanie ich individuálneho života a ich spoločnosti. (SCHAEFFER, F. *How Should We Then Live? In: Complete Works V*, s. 84)

Francis SCHAEFFER (1912-1984)
Americký evanjelikálny teológ a autor.
Zakladateľ centra pre štúdium vzťahu
kresťanstva a spoločnosti.

10.1.1 FILOZOFIA A VEĽKÉ OSOBNOSTI

Obdiv veľkých ľudí je súčasťou "výbavy" vzdelaného človeka. Ak je takýto obdiv neinformovaný, môže znamenať nekritické prijímanie postojov, ktoré Evanjeliu protirečia. (Napri. Albert SCHWEITZER je v kresťanských kruhoch ctený pre jeho filantropické dielo v Afrike. Menej sa už hovorí o tom, že neveril v Ježiša Krista ako inkarnovaného Boha.) Naopak, MARX je dnes synonymom ateizmu a nepriateľstva filozofie voči kresťanstvu a náboženstvu vôbec, ktorý sa stal známym HEINEHO výrokom "náboženstvo je ópium ľudstva". Menej sa vie, že sedemnášťročný MARX napísal študentskú prácu, ktorá môže, ale nemusí byť (ako niektorí tvrdia) len zopakovaním názorov jeho učiteľa:

134. Jednota s Kristom spočíva v najintímnejšom a najživšom spoločenstve s ním, keď ho máme pred očami a v našich srdciach a sme tak nadchnutí k nemu najvyššou láskou, že súčasne svoje srdcia obrátíme k našim bratom, s ktorými nás on úzko spojil, a za ktorých sa obetoval. ... spojenie s Kristom dáva vnútorné pozdvižnutie, útechu v utrpení, pokojnú istotu a otvorené srdce pre ľudstvo, pre všetko, čo je vznešené, pre všetko, čo je veľké, nie z vlastnej ambície, nie skrze túžbu po sláve, ale len pre Krista. Preto zjednotenie s Kristom poskytuje radosť, ktorú nadarmo hľadajú epikurejci, ktorí ju odvodzujú z jeho frivolnej filozofie, alebo hlbší mysliteľ z najskrytejších hĺbok poznania, radosť známou len úprimným detinským mysliam, ktoré sú spojené s Kristom a cez neho s Bohom, radosť, ktorá činí život vyšším

a krajším. (Ján 15: 11.) (MARX, K. *The Union of Believers With Christ According to John 15: 1-14, Showing its Basis and Essence, its Absolute Necessity, and its Effects*, www.marxists.org)

👉 Analyzujte úryvok z Marxovej práce (134) a uveďte dôvody za a proti tvrdeniu, že mu ide o skutočné zjednotenie s Kristom prostredníctvom znovuzrodenia.

Čítanie HEGELOVEJ filozofie MARXA priviedlo k radikálnej zmene postoja. Otcovi o tom napísal:

135. Opona spadla a moja svätýňa svätých sa roztrhla a bolo treba ustanoviť nových bohov. Opustil som idealizmus, ktorý som mimochodom istým spôsobom prechovával s Kantovým a Fichtovým idealizmom a začal som hľadať ideu samotnej reality. Ak bohovia predtým bývali nad zemou, teraz sa stali jej centrom. (In: MCLELLAN, D. *Marxism and Religion*, s. 8-9)

👉 Ktoré iné osobnosti viete uviesť ako príklad rozhodujúceho vplyvu filozofie na (pre)smerovanie ich životnej dráhy? Ako pomáha znalosť filozofie pochopiť ich život a dielo?

10.1.2 FILOZOFIA A ROZVOJ PRÍRODNÝCH VIED

Úspech prírodných vied približne od 17. storočia znamená pre moderného človeka pohrdanie teologickou (a často aj filozofickou) "špekuláciou", pretože je tu niečo hmatateľné, dokázané a spoľahlivé - vedecké poznanie stelesnené vo vedecko-technickom pokroku. Teológ by mal vedieť, že celý tento proces v skutočnosti umožnila filozofia vychádzajúca z kresťanského vysvetlenia sveta.

136. Práca filozofov a historikov vedy v tomto storočí veľmi jasne ukázala, že celé dielo modernej vedy spočíva na pevných presvedčeniach viery (*faith-commitments*), ktoré sa nedajú demonštrovať metódami vedy. ...Rozvoj vedy, ako ju poznáme by nebol možný bez dvoch presvedčení (*beliefs*): že vesmír je racionálny, a že je podmienený (*contingent*). (NEWBIGIN, L. *The Gospel in a Pluralist Society*, s. 20)

Lesslie NEWBIGIN (1909-1998) Škótsky presbyteriánsky misionár v Indii, biskup, tajomník Svetovej rady cirkví a misiológ.

137. ...čím stredovek najväčšmi prispel k formovaniu vedeckého hnutia. Mám na mysli neotrasiteľnú vieru, že každú jednotlivú udalosť možno usúvzťažniť s tým, čo jej predchádzalo, a to celkom určitým spôsobom, spríkladňujúcim všeobecné princípy. Bez tejto viery by obrovské úsilie vedcov bolo beznádejné. Práve toto inštinktívne presvedčenie, živo pociťované predstavivosťou, je motivačnou silou vedeckého bádania: presvedčenie, že je tu tajomstvo a že sa dá odhaliť. Ako mohlo byť toto presvedčenie tak živo vštepené európskemu duchu? Keď porovnávame tento tón európskeho myslenia so spôsobom myslenia iných civilizácií, ktoré sa vyvíjali izolovane, zdá sa, že existuje jediný zdroj jeho vzniku. Muselo vychádzať zo stredovekého zotrúvania na požiadavke racionálnosti Boha: Boha, ktorému sa pripisovala osobná energia Jahveho a racionálnosť gréckeho filozofa. Každá jednotlivosť bola zaradená a pod kontrolou: skúmanie prírody mohlo viesť iba k posilneniu viery v racionalitu. Pripomínam, že nemám na mysli explicitné presvedčenie niekoľkých jednotlivcov. Mám na mysli pôsobenie na európskeho ducha, ktoré v ňom zanechali stáročia bezvýhradnej viery. Mám na mysli inštinktívne ladenie myslenia, a nie iba slovné vyznanie. (WHITEHEAD, A. N. *Veda a moderný svet*, s. 66)

👉 Ako by ste na základe odsekov 136, 137 zdôvodnili, že prírodná veda nie je v protiklade s vierou v Boha? Ako by ste na ich základe presnejšie charakterizovali vzťah veda-viera?

10.1.3 FILOZOFIA A OBDOBIA DEJÍN ĽUDSTVA

Obdobia dejín majú svoje vedúce motívy, ktoré vyplývajú zo svetonázoru ich účastníkov a vedúcich osobností. Dá sa povedať, že v staroveku sa ľudia na seba pozerali cez náboženstvo a tak to bolo aj v Európe až do konca stredoveku, ktorému ešte udávala tón kresťanská teológia. Od renesancie stále viac a viac sa ujíma slova nezávislá filozofia. Nasledujúci úryvok výstižne charakterizuje osvietenstvo a to, čo nasledovalo po ňom.

138. Osvietenstvo mocnou kombináciou britského empirizmu a francúzskeho racionalizmu...uskutočnilo konečné oddelenie medzi rozumom a zjavením. Boj bol odtiaľto vedený v pojmoch *grécky* proti *hebrejskému*,

Os GUINNESS (1940-) Evanjelikálny teológ írskeho pôvodu (narodený v Číne, študoval v Británii žije v USA). Apologéta a kritik západnej spoločnosti.

svetlo proti tme, rozum proti povere, filozof proti kňazovi a ľudia reality proti ľudom mytológie. ...*Les philosophes* sa pokúsili vybudovať most ku Grékom a Rimanom. Podarilo sa im získať od nich cennú trofej: ducha kritiky. Boli hrdí na neobmedzené schopnosti rozumu nielen preto, že verili v jeho všemohúcnosť, ale aj preto, lebo si vypestovali extrémne anti-autoritársky postoj. Presadzovali svoje právo používať rozum na spochybnenie čohokoľvek. (GUINNESS, O. *The Dust of Death*, s. 6)

☞ Nájdite v európskych dejinách 18.-20. storočia príklady ilustrujúce úryvok 138.

10.1.4 FILOZOFIA A NÁSILIE V DEJINÁCH

Svetom často otriasajú násilné udalosti - vojny a revolúcie. Nepokoje majú najrôznejšie príčiny a je nebezpečné redukovať ich na nejakú jednu príčinu. Moderný človek sa však pokúsil zmeniť spoločnosť k lepšiemu na základe politickej filozofie, ktorá teoretizuje o ideálnej spoločnosti. Toto "sociálne inžinierstvo" viedlo k nesmiernemu krvipreliatiu v mene lepšej budúcnosti ľudstva. Je poučné stopovať tieto pokusy k ich filozofickým prameňom - napr. Francúzska revolúcia má ideové korene v dielach filozofov: "...klasickým spisom európskej politickej filozofie je *Duch zákonov* (MONTESQUIEU). Táto fundamentálna práca spolu so Spoločenskou zmluvou ROUSSEAU sa pokladá za bibliu Francúzskej revolúcie." (LEŠKO, V., MIHINA, F. a kol.: *Dejiny filozofie*, s. 159)

139. Podľa tejto barbarskej filozofie, ktorá je výplodom kamenného srdca a zakaleného rozumu, a ktorej chýba ako praktická múdrosť, tak aj akýkoľvek vkus a elegancia, sa zákony opierajú iba o vlastnú represívnu silu a o význam, ktorý do nich vkladá každý jednotlivec na základe svojich osobných špekulácií alebo aký je im ochotný prepozičovať s ohľadom na vlastné záujmy. V hájoch akadémie *týchto filozofov* vidíte na konci každej aleje len šibenice. Neostalo nič, čo by nás v srdci pýtalo k spoločnosti. Podľa princípov tejto mechanistickej filozofie nemôžu byť naše inštitúcie nikdy stelesnené - ak môžem použiť tento výraz - v konkrétnych osobách, aby v nás mohli vzbudzovať lásku, úctu, obdiv alebo oddanosť. Ale tento druh rozumu, ktorý zapudzuje lásku a náklonnosť nie je schopný zaujať ich miesto. Táto láska k spoločnosti je spolu s dobrými spôsobmi žiadúca niekedy ako doplnok, inokedy korektíva, ale vždy ako podpora zákona. Pravidlo, ktorým by sa podľa múdreho človeka a veľkého znalca mali riadiť básnici, platí podobne aj pre štáty: *Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunt.* (Nestačí, ak je báseň krásna, nech je aj dojímavá...) (BURKE, E. *Úvahy o revoluci v Francii*, s. 87)

Edmund BURKE (1729-1797) Anglický filozof a štátnik, teoretik konzervativizmu. Známy výrokom "Na víťazstvo zla stačí to, aby dobrí ľudia nič nerobili."

☞ Na čom podľa BURKEHO (139) spočíva autorita revolučných zákonov? Porovnajte svoj postoj k zákonom svojho štátu s postojom, ktorý vyžaduje BURKE.

10.1.5 FILOZOFIA A ZMYSEL DEJÍN

Na niekoľkých príkladoch (133-139) sme ilustrovali ako môže poznanie filozofie osvetliť niektoré dejinné udalosti. O vysvetlenie zmyslu dejín *ako celku* sa pokúša *filozofia dejín*. Kresťanská teológia sa významne odlišuje od iných náboženstiev práve tým, že nie je založená na metafyzike alebo mytologických príbehoch, ale na výklade Božích činov v dejinách, udalostiach, ktoré majú presné umiestnenie v priestore a čase a týkajú sa konkrétnych historických osobností.

☞ Porovnajte úryvky 140-143. Podľa každého z nich napíšte niekoľkými vetami zhrnutie na tému *V čom spočíva zmysel a vysvetlenie dejín ľudstva*.

140. Ani najpozornejšie sledovanie *jednej* vyvíjajúcej sa húsenice nám nepomôže predpovedať jej premenu na motýľa. A pokiaľ ide o dejiny ľudskej spoločnosti - čo nás tu najviac zaujíma - našu argumentáciu formuloval H. A. L. Fisher takto: "Ľudia ...postrehli v dejinách príbeh, rytmus, vopred určený vzor... Ja vidím len improvizované riešenia jednej nečakanej krízy za druhou... , *len jeden veľký fakt, z ktorého, pretože je jedinečný, nie je možná žiadna generalizácia.* (POPPER, K. *Bída historicizmu*, s. 89)

141. Rozum nie je taký bezmocný, aby bol neschopný vyprodukovať nič viac ako len ideál, púhy úmysel - aby jeho miesto bolo mimo reality, nikto nevie kde; niečo oddelené a abstraktné v hlavách určitých

ľudských bytostí. (V skutočnosti) je to *nekonečný komplex vecí*, ich celková Podstata a Pravda. Je to svoj vlastný materiál, ktorý si sám spracúva svojou vlastnou Aktívnou Energiou; nepotrebuje - tak ako konečnosťou obmedzená činnosť - podmienky vonkajšieho materiálu a prostriedky, odkiaľ by bral svoju podporu a predmety svojej aktivity. Poskytuje si svoju vlastnú výživu a je objektom svojej vlastnej činnosti. Tak ako je výlučne svojím vlastným základom jestvovania a jeho absolútnym konečným cieľom, je tiež silou, ktorá tento cieľ realizuje a rozvíja ho nielen v javoch Prírodného, ale aj Duchovného univerza - v Dejinách Sveta. To, že táto "Idea" alebo "Rozum" je *Pravdivá, Večná*, absolútne *mocná* esencia, že sa zjavuje vo svete, a že v tomto svete sa nezjavuje nič iné, len toto a jeho česť a sláva - je téza, ktorá, ako sme povedali, je vo filozofii dokázaná a tu je považovaná za preukázanú. (HEGEL, G. W. F. *The Philosophy of History*, s. 23. Z Internetu)

142. Dozvedáme sa, že pre Grékov historický proces bol nezmyselný prúd s cyklickým opakovaním. Význam bolo treba hľadať nie vo svete stávania sa, ale vo svete bytia, nie v dejinách, ale v metafyzike, matematike a teológii. Preto grécki historici písali o minulých činoch (perzské vojny, Peloponézská vojna) ako o samostatných a nezávislých jednotkách a zriedkakedy boli takí zvedaví, aby stopovali vývoj spoločnosti alebo štátu k jeho začiatkom. Slovom, história nebola pre nich príbehom so zápletkou. Na druhej strane, história pre Židov videla celú minulosť ako zjavenie cieľov Jahveho. Kresťanstvo vychádzajúc z tejto pozície činí svetové dejiny v ich celku jednotným, transcendentne významným príbehom s dobre definovanou zápletkou sústredenou okolo Stvorenia, Pádu, Vykúpenia a Súdu. (LEWIS, C. S. *The Discarded Image*, kap. 7/H/1-2)

Clive Staples LEWIS (1898 -1963)
Anglický literárny vedec a filozof,
apologista a popularizátor kresťanského
svetonázoru.

143. ...Evanjelium sa nezaobrá filozofiou dejín, ale nachádzame tu výroky, ktoré sú pre filozofa dejín veľmi vyjasňujúce - výroky, ktoré môžeme použiť z nášho vlastného filozofického hľadiska tak, že ich použijeme na tento špecifický predmet - filozofiu dejín. Mám na mysli podobenstvo v Mat 13 o človeku, ktorý nasial dobré semeno na svojom poli... Toto podobenstvo je veľmi pozoruhodným vyjadrením zákona, o ktorom tu uvažujeme. Znamená toľko, že dobro nie je v ľudských dejinách oddelené od zla - rastú spoločne. ...Takže z hľadiska dejín kráľovstva milosti, alebo Kristovho mystického tela, sa dá povedať, že vo vývoji ľudstva sa navzájom v každom bode križujú dve hnutia, a ovplyvňujú každý z jeho momentálnych komplexov. Jedno z týchto hnutí ťahá nahor (ku konečnej spáse) všetko v ľudstve, čo sa zúčastňuje na božskom živote kráľovstva milosti alebo Cirkvi (ktorá je vo svete, ale nie je zo sveta) a nasleduje volanie Krista, Hlavy ľudskej rasy. Druhé hnutie ťahá nadol (ku konečnému odsúdeniu) všetko v ľudstve, čo patrí Kniežat'u tohto sveta, hlavy (ako hovorí sv. Tomáš) všetkých činiteľov zla. Prostredníctvom týchto dvoch vnútorných hnutí dejiny ľudstva napredujú v čase. Kresťan vie, že hoci neustále rušené a neustále ukryvané, dielo Ducha pokračuje napriek všetkému vpred, tak ako pokračujú dejiny. Takto od pádu k pádu, ale aj od skrytého víťazstva k ďalšiemu skrytému víťazstvu, čas pochoduje ku vzkrieseniu. (MARITAIN, J. www.nd.edu/Departments/Maritainetext/philhist.htm)

Jacques MARITAIN (1882 -1973)
Francúzsky katolícky teológ a filozof,
predstaviteľ novotomizmu. Venoval sa aj
etike, teórii umenia a estetike.

10.2 FILOZOFIA A STAV SPOLOČNOSTI

10.2.1 FILOZOFIA A VLÁDNÚCA PLAUZIBILITA

Slovom plauzibilita sa označuje to, "čo spoločnosť bez dôkazov považuje za uveriteľné". (Napri., ľudia, ktorí vyrástli v prostredí úspechov empirických vied, skôr považujú za rozumné veriť vedeckým vysvetleniam vecí vymykajúcich sa skúsenosti, ako vysvetleniam, ktoré sa odvolávajú na Boží zásah. Pre človeka stredoveku, ktorý bol naučený odvolávať sa na Božie konanie, bolo plauzibilným vysvetľovať nečakané javy ako zázrak. Animista si neznáme javy celkom ľahko vysvetlí odvolaním sa na pôsobenie duchov.) Štruktúru plauzibility spoluvytvárajú tradícia, kultúra, náboženstvo (teológia) a filozofia, pričom treba počítat' aj so zvláštnosťami skupín (národnostnými, náboženskými ap.). Plauzibilitu (to, čo je uveriteľné) je tiež možné chápať ako súčasť kultúry definovanej ako "pravidlami riadené, zdieľané, na symboloch založené a naučené obyčaje a články viery prenášané z generácie na generáciu" (KOTTAK, P. *Cultural Anthropology*, s. 46). Pre teológa je dôležité poznať aj iné štruktúry plauzibility, ako je tá, ktorá vládne v jeho prostredí. Pomôže mu to oslobodiť sa od *tlaku*

samozrejmosti s akým prostredie odmieta kresťanský svetonázor a poučí ho o veciach, ktoré možno sám nevidí, ale skrze ktoré vidí (interpretuje) iné veci.

☞ Podľa úryvku 144 sa pokúste charakterizovať štruktúru svojej vlastnej plauzibility, ktorou by ste uvedené udalosti vysvetľovali vy.

144. Ak čarodejníctvo posudzujeme ako systém prírodnej filozofie, potom je v nej obsiahnutá istá príčinnosťná teória: nehoda je výsledkom čarovania, ktoré pracuje v zhode s prírodnými silami. Keď nejakého muža naberie na rohy byvol, keď mu spadne na hlavu krov, ktorého podpory prežrali termity, alebo keď dostane cerebrospinálnu meningitídu, Zandovia (africký národ) vyhlásia, že byvol, krov alebo nemoc sú príčinami, ktoré spôsobili smrť človeka preto, lebo sa ich účinok spojil s účinkom čarov. Byvol, krov a nemoc sa nepripisuje čarom, pretože jestvujú samy od seba; na ich účet patrí len tá zvláštna okolnosť, ktorá ich uvádza do ničivého vzťahu k určitému jednotlivcovi. Krov by sa bol zrútil v každom prípade, ale čary sú príčinou toho, že spadol práve v danom okamihu, keď pod ním odpočíval určitý jednotlivec. Zo všetkých týchto príčin jedine čary pripúšťajú nejaký opravný zásah, pretože jedine ony prichádzajú od nejakej osoby. Proti byvolovi a proti krovu sa nedá nič robiť. Aj keď sa ako príčiny tiež uznávajú, v rovine spoločenských vzťahov nemajú žiadny význam. (EVANS-PRITCHARD *Witchcraft*, s. 418, 419) Najzákladnejší rozdiel medzi mágiou a vedou by teda z tohto hľadiska spočíval v tom, že jedna postuluje determinizmus úhrnný a úplný, kým druhá rozlišuje rôzne roviny, z ktorých len niektoré pripúšťajú určité formy determinizmu, pričom tieto sú na iných rovinách neplatné. (LÉVI-STRAUSS, C. *Myšlení přírodních národů*, s. 26)

Claude LÉVI-STRAUSS (1908-1990)
Francúzsky antropológ a filológ,
predstaviteľ štrukturalizmu.

Michael POLANYI uvádza príklad viery Zandov v moc čarov ako analógiu objektivizmu moderného vedeckého myslenia (145).

145. Náš objektivizmus, ktorý netoleruje žiadne otvorené priznanie sa k viere, prinútil moderné presvedčenia (*beliefs*) vziať na seba implicitné formy - také, aké majú Zandovia. A nikto nepoprie, že tí, ktorí majstrovsky ovládli tie jazykové obraty (*idioms*), ku ktorým tieto presvedčenia logicky vedú, sú schopní v rámci týchto jazykových obratov veľmi dômyselne argumentovať, aj keď - podobne ako Zandovia - bez váhania ignorujú všetko, čo ten ustálený jazykový obrat nepokrýva. (POLANYI, M. *Personal Knowledge*, s. 288)

Michael POLANYI (1891-1976) Americký fyzik a chemik maďarského pôvodu zaoberajúci sa aj epistemológiou empirických vied.

Teológ THIELICKE tento postoj charakterizuje nasledovne:

146. Vo vedeckom skúmaní pravdy ako aj vo svetskej filozofii je zrejme viac ako len púhy pokrytecký sebaklam, kde ľudia považujú za pravdu to, čo je súčasne symbolom a predmetom ich strachu a nádeje - to, čo ako objekt nášho myslenia je aspoň čiastočne určované želaním, ktoré je otcom myšlienky. Napriek všetkej výskumníkovej snahe je v každom vedeckom hľadaní pravdy čosi viac ako púhe nesebecké uznanie toho, čo je. V jeho hľadaní je nevyslovený aj tajný čin zaprisahania: nech je to *toto*, a nie *tamto*. (THIELICKE, H. *Theological Ethics I*. s. 268)

☞ Na základe úryvkov 144-146 opište svoje vlastné skúsenosti, pri ktorých ste sa stretli s odlišnou (možno prekvapujúcou) plauzibilitou prostredia, v ktorom žijete.

10.2.2 FILOZOFIA A MORÁLKA

Pokiaľ plauzibilita označuje štruktúry implicitných článkov viery, morálka spoločnosti označuje správanie, ktoré sa všeobecne a bez otázok považuje za "normálne". Podobne ako plauzibilita ani morálka nie je plne určovaná filozofiou, ale ide o súbor vplyvov. Filozofia je však jedným z dôležitých faktorov, ktoré môžu morálny stav spoločnosti pomôcť pochopiť, vysvetliť a prípadne aj korigovať.

147. Každá éra má svoje "mysliteľné" a "nemysliteľné" veci. Jedna éra je si celkom intelektuálne aj emocionálne istá tým, čo je prijateľné, Napriek tomu iná éra sa rozhodne, že tieto "istoty" sú neprijateľné a dá do obehu inú sériu hodnôt. Na humanistickom základe ľudia sa samovoľne posúvajú z generácie na generáciu a to, čo bolo morálne nemysliteľné, sa po rokoch stáva mysliteľným. Pod "humanistickým

základom" mám na mysli tú základnú myšlienku, že ľudia môžu začať od seba a odvodiť odtiaľ normy, podľa ktorých je možné posudzovať všetky veci. Pre takýchto ľudí nejestvujú pevné normy správania, žiadne normy, ktoré by nepodliehali erózii alebo by nemohli byť nahradené tým, čo sa zdá nutné, výhodné alebo dokonca je v móde. ...Materiálny vesmír sám osebe nedáva žiadnu bázu pre hodnoty. Tí, ktorí začínajú materiálnym univerzom, môžu *opisovať*, ale nikdy nemôžu *definovať*. Môžu hovoriť len v indikatíve, nikdy nie v imperatívve. (SCHAEFFER, F., KOOP, C. E. Whatever Happened to the Human Race?, In: SCHAEFFER, F. *The Complete Works V*, s. 282, 367)

148. Jedna príčina biedy a nerestí je neustále prítomná v nenásytosti a pýche ľudí, ale v určitých obdobiach dejín je táto prítomnosť oveľa intenzívnejšia kvôli dobovej vláde nejakej zlej filozofie. Správne myslenie neurobí zlých ľudí dobrými, ale čisto teoretický omyl môže odstrániť obyčajné zábrany zla a zbaviť dobré úmysly ich prirodzenej opory. Jeden z takých omylov je dnes rozšírený. Nehovorím o filozofiách moci vládnúcich v totalitných štátoch, ale o niečom, čo ide hlbšie a šíri sa ďalej, a čo v skutočnosti dalo týmto filozofiám zlatú príležitosť. Hovorím o subjektivizme. ...Už samotná idea slobody predpokladá nejaký objektívne platný morálny zákon, ktorý je nad vládcami a ovládanými. Subjektivizmus v otázke hodnôt je večne nekompatibilný s demokraciou. My a naši vládcovia sme príslušníci jedného druhu len v tom prípade, ak sme poddaní jednému zákonu. Ale ak taký zákon Prírody nejestvuje, potom *etos* každej spoločnosti je výtvorom jej vládcov, edukátorov a kondicionérov - a každý tvorca je nad a mimo svojho vlastného výtvoru. (LEWIS, C. S. *Christian Reflections*, s. 98, 108).

☞ K filozofickým názorom (147, 148), ktoré sú uvedené vyššie, pridajte ďalšie, ktoré podľa vás ovplyvňujú súčasnú morálku spoločnosti.

10.2.3 FILOZOFIA A POLITICKÉ USPORIADANIE SPOLOČNOSTI

Politické usporiadanie štátu je predmetom záujmu filozofie od jej počiatkov. PLATÓN aj ARISTOTELES napísali významné diela v oblasti politickej filozofie. Z európskeho novoveku sú známe mená ako napr. MACHIAVELLI, HOBBS, MONTESQUIEU, LOCKE, ROUSSEAU, MILL, MARX, ktorí rôzne definovali čo je to štát, aké sú jeho úlohy a práva a aké sú povinnosti občanov. Znalosť politickej filozofie pomáha pochopiť postoje ľudí k štátu. (Napri., že marxizmus definoval štát ako "nástroj utlačania jednej triedy inou triedou", a že islamský odpor proti americkej demokracii vyplýva aj z toho, že ju moslimovia považujú za prejav kresťanstva.) Ak si uvedomíme, aké nádeje ľudia spájajú s demokratickou formou usporiadania štátu, potreba poznania filozofického pozadia je tým naliehavjšia. Jedna z najvplyvnejších politických teórií novoveku je teória *spoločenskej zmluvy*, ktorej tvorcom je HOBBS, ale vplyv získala v ROUSSEAUOVEJ interpretácii. Pre ROUSSEAU je štát *suverénom*, ktorý má *všeobecnú vôľu* (*volonté générale*) v prospech svojich občanov, ale táto všeobecná vôľa nie je súčtom vôlí všetkých jednotlivcov:

149. Každý jednotlivec môže mať svoju vlastnú vôľu, ktorá je v protiklade alebo sa nepodobá na všeobecnú vôľu, ktorú má ako občan. Jeho špecifický záujem môže k nemu prehovárať celkom inak, ako jeho spoločný záujem: jeho absolútna a prirodzene nezávislá existencia môže spôsobiť, že na svoju podlžnosť voči spoločnej veci sa pozerá ako na neodôvodnenú požiadavku, ktorej strata spôsobí menej škody iným ako jemu ťažkosť, ak ju bude plniť. Pokiaľ ide o morálnu osobu, ktorou (tento jednotlivec) ako *persona ficta* tvorí štát, keďže to nie je skutočný človek, môže chcieť sa tešiť občianskym právam bez toho, aby plnil povinnosti poddaného. Trvanie takejto nespravodlivosti by nemohlo znamenať nič iné, ako rozpad politického telesa. Nato, aby spoločenská zmluva nebola prázdnu formulkou, mlčky zahrňuje taký záväzok, ktorý jedine dokáže dať pôsobnosť ostatným, totiž že ktokoľvek odmietne poslúchať všeobecnú vôľu, bude celým telesom prinútený tak urobiť. To neznamena nič menej, ako že bude prinútený byť slobodným; pretože toto je podmienka, ktorá dávajúc každého občana jeho vlasti, zabezpečuje ho proti každej osobnej závislosti. Tu leží kľúč k fungovaniu politického stroja, jedine toto legitimizuje občianske záväzky bez toho, aby boli absurdné, tyranské a vystavené najhroznejším zneužitiam. (ROUSSEAU, J.-J. *Du contrat social*, s. 32)

☞ Pokúste sa ilustrovať protirečenie úryvku 149 na súčasnom demokratickom zriadení. Ako sa je možné vyhnúť mu?

150. Neustále je nutné zdôrazňovať: demokratická republika nespočíva len v zámene monarchu prezidentom, rozdiel nespočíva len v štátnej forme, ale v rozdielne zásadnom. Demokracia je štátnou formou novodobej organizácie spoločnosti, moderného názoru na svet, moderného človeka. Demokracia vyplýva z celého názoru na svet a na život, názoru nového - nového svojím zorným uhlom, novou metódou. Uznatie a uskutočňovanie rovnosti všetkých občanov, priznanie slobody všetkým občanom, humanitná zásada bratstva vo vnútri aj navonok - to je novum nielen politické, ale aj mravné. (MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 542)

Tomáš Garrigue MASARYK (1850-1937)
Český filozof a štátnik. Vo filozofii hľadal odpovede predovšetkým na praktické otázky náboženstva, politiky a etiky.

☞ Na základe citátu 150 vymenujte niektoré prvky svetonázoru, ktoré podľa vás vyžaduje demokratické štátne zriadenie.

10.3 FILOZOFIA A UMENIE

Umenie nie je možné opísať nejakou jednou definíciou tak, aby sme sa pri tom nevyhli zjednodušovaniu a frázovitosti.

151. Umenie je ľudská činnosť spočívajúca v tom, že jeden človek, vedome, s použitím istých vonkajších znakov, odovzdáva iným city, ktoré prežil, a že iní ľudia sú týmito citmi naočkovaní, a tiež ich prežívajú. (TOLSTOJ, L. N. What is Art? In: CASTELL, A., BORCHERT, D. M. *Introduction to Modern Philosophy*, s. 481)

Lev Nikolajevič TOLSTOJ (1828-1910)
Ruský spisovateľ a náboženský mysliteľ. Jeho teória umenia zdôrazňovala etické poslanie umeleckého diela.

TOLSTÉHO definícia nie je jediná možná, ale nám tu môže stačiť. Pre teológa je dôležité uvedomiť si, že umenie sprostredkúva najhlbšie zážitky často spojené s *uctievaním*, ktoré kresťan vyhradzuje Bohu. Zážitok z umeleckého diela je preto dobre spojiť s poznaním, či sa umelec pokúša sprostredkovať nejaký svetonázor. Umelci sa síce zväčša nenamáhajú sformulovať svoj pohľad na svet do nejakej systematickej teórie, tým menej ju podať v písomnej forme, v niektorých prípadoch však sa ich diela dajú pochopiť pomocou porozumenia svetonázoru, ktorým žili. Výsledky nikdy nebudú jednoznačné (okrem prípadov filozofov-spisovateľov), ale takáto analýza je pre teológa súčasťou orientácie v komplikovanom svete modlárstva. Pritom je potrebné mať na pamäti, že umenie nie je "dobré" len podľa svojho kresťanského obsahu. Ešte raz: analýza nie je jednoduchá!

☞ Menujte a sprostredkujte v skupine umelecké diela (výtvarné umenie, literatúra, hudba), ktoré podľa vás komunikujú nejaký filozofický pohľad na svet. Zdôvodnite.

10.4 APLIKOVANÁ FILOZOFIA

Pod aplikovanou filozofiou sa rozumie "filozofia genitívov", z ktorých niektoré sme už spomínali (napr. filozofia dejín). Niektoré základné časti filozofie, ako sú ontológia a epistemológia, je možné študovať v ich aplikovanej forme - napr. epistemológiu ako filozofiu poznávania (čo je dôkaz, čo je oprávnená viera). Vo všeobecnosti "filozofia genitívov" môže pracovníkom v danom odbore poskytnúť hlbšie pochopenie teoretických a ideových opôr ich odboru.

V ďalšom sa obmedzím na stručnú charakteristiku niektorých z týchto filozofických odborov ako sa nachádza na Internete (www.wikipedia.org).

152. Filozofia biológie: štúdium základných pojmov biológie, vrátane pojmu "druh" a toho, či sú biologické koncepcie redukovateľné na nebiologické.
Filozofia edukácie: štúdium cieľa a najzákladnejších metód edukácie.
Filozofia fyziky: napr. štúdium koncepcií priestoru, času a sily.
Filozofia jazyka: štúdium koncepcií významu a pravdy.
Filozofia matematiky: čo je to číslo, aký je pôvod a aké sú vlastnosti matematického poznania.
Filozofia mysle: základné vlastnosti mysle jej vzťah k telu a k ostatku sveta.
Filozofia percepcie: napr. otázka "bezprostredného predmetu" percepcie.
Filozofia psychológie: štúdium fundamentálnych otázok o metódach a koncepciách psychológie a psychiatrie. Napr. aký je význam freudovských koncepcií.

Filozofia náboženstva: napr. význam predstavy Boha a racionality viery v jeho existenciu.
Filozofia spoločenských vied: základné koncepcie, metódy a predpoklady spoločenských vied.
Filozofia vedy: ide nielen o poddisciplíny menované vyššie, ale o otázky všeobecnej vedeckej metódy, vedeckého pokroku ap.
Politická filozofia: štúdium koncepcií ako sú: vláda, štát, politická spravodlivosť, politická sloboda, základné vlastnosti zákona.

☞ Porovnajzte a upresnite definície (152) podľa filozofického slovníka. Pokúste sa doplniť zoznam o nejakú ďalšiu "filozofiu genitívu".

☺ *Aký je rozdiel medzi filozofom a inžinierom? - Asi 20 000 korún mesačne!*

10.5 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

- EDVARDESEN, A. *Padlí bohové a nový světový řád*. Modřice : Josef Tůma, rok neudaný. ISBN 80-902565-2-X
- FAZEKAŠ, Ľ. *Ako žiť. Úvod do kresťanskej aplikovanej etiky*. Banská Bystrica : Združenie evanjelických cirkví, 2000. ISBN 80-88945-20-8
- PEARCYOVÁ, N. R., THAXTON, C. B. *Duše vědy*. Praha : Návrat domů, 1997. ISBN 80-85495-73-2
- JOHNSON, P. *Nepřátelé společnosti*. Řevnice : Rozmluvy, 1999. ISBN 80-85336-33-2
- SCHAEFFER, F. *Ten, který je skutečností*. Praha : Návrat, 1995. ISBN 80-85495-02-3
- STOTT, J. *The Contemporary Christian*. Leicester : IVP, 1992. ISBN 0-85110-973-X
- ORTEGA Y GASSET, J. *Vzbura davov*. Bratislava : Remedium, 1994. ISBN 80-85352-25-7
- BILLINGSLEY, K. L. *The Seductive Image (A Christian Critique of the World of Film)*. Westchester : Crossway Books, 1989. ISBN 0-89107-525-9
- GUINNESS, O. *The Dust of Death*. London : IVP, 1973. ISBN 0 85110 574 2

11. FILOZOFIA TAKMER SÚČASNÁ

Historici, ktorí píšu dejiny svojej filozofickej súčasnosti, sa zvyknú vyjadrovať veľmi opatrne. "Význam filozofických osobností a smerov sa nikdy nedá určiť raz a navždy, najmä ak sa snažíme hodnotiť jav, ktorý stále viac či menej patrí k súčasnosti ..." (SOLOMON, R. *Vzostup a pád subjektu alebo od Rousseaua po Derridu*, s. 205). Iný historik: "Bolo by opovážlivé vyvodzovať nejaké "poučenia" z týchto rokov, ktoré sú nám stále také blízke: ktoré už pominuli, pretože ich komentujeme, avšak pre nás ešte stále nie sú *minulosťou*." (DESCOMBES, V. *Stejně a jiné*, s. 178)

Z tejto perspektívy je treba chápať názov tejto kapitoly. Súčasná filozofia je tu označením tých filozofických smerov, ktoré vznikli za posledných dvadsať-tridsať rokov, ale vo filozofickej diskusii sú vnímané ako filozofia súčasnosti. Niekedy sa "súčasnou filozofiou" myslí všetko, čo vo filozofii vzniklo po WITTGENSTEINOVÍ.

11.1 NOVÉ NÁVRHY

Vyznať sa v súčasnom filozofickom dianí je teda ešte oveľa náročnejšie ako poznať filozofie minulosti. Na jednej strane je známe tvrdenie, že filozofia stále rieši tie isté problémy...

153. Každý problém, ktorým sa zaoberal PLATÓN, je živý dodnes. (WHITEHEAD, A. N. *Dobrodružství idejí*, s.22)

čo by mohlo znamenať, že v súčasnosti sa vo filozofii vlastne nemôže diať nič naozaj zaujímavého. Na druhej strane však súčasný filozof R. RORTY sa díva na dejiny filozofie nie...

154. ...ako na následnosť alternatívnych riešení rovnakých problémov, ale následnosť úplne odlišných súborov problémov. (RORTY, R. *Filozofia a zrkadlo prírody*, s. xi)

Toto vyhlásenie už dáva tušiť, že v tejto súčasnej filozofii ide o nie práve jednoduchý pokus *myslieť od základov inak*.

Iný typ nárokov súčasnej filozofie je v použití odborných postupov matematickej logiky.

155. Veľká časť súčasnej filozofie je takého charakteru, že ten, kto nie je školený matematik, fyzik alebo ekonóm, príliš hlboko do nej neprenikne. (STEGMÜLLER, W. *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie*. In: PASSMORE, J. *Recent Philosophers*, s. 11).

Netradičné postoje sa objavujú v postoji k exaktnej vede, ktorú si dlho nikto nedovolil spochybniť

156. ...veda je oveľa bližšie k mýtu, ako je vedecká filozofia ochotná priznať. Je to jedna z mnohých foriem myslenia, ktoré človek vyvinul, a nie je nutne najlepšia. Je nápadná, hlučná a drzá, ale podstatne nadradená len pre tých, ktorí sa už rozhodli v prospech istej ideológie, alebo ktorí ju prijali bez akéhokoľvek preskúmania jej výhod a hraníc. (FEYERABEND, P. *Against Method* (1975), www.marxists.org)

Paul FEYERABEND (1924-1994). Rakúsky filozof (pôsobiaci v USA a Švajčiarsku). kritik empirizmu a zástanca "epistemického anarchizmu".

Vo vzťahu reči a písma bolo písmo tradične považované len za záznam reči, teda za niečo druhotné, čo je hovorenej reči podriadené. Dekonstrukcia tvrdí niečo iné:

157. Písmo vo všetkých zmysloch tohto slova *obsahuje* reč. Niežeby slovo "písmo" prestávalo označovať označujúce označujúceho, ale vo zvláštnom svetle sa prejavuje to, že "označujúce označujúceho" prestáva definovať prídavné zdvojenie a úpadkovú druhotnosť. "Označujúce označujúceho" naopak opisuje pohyb reči: iste v jeho pôvode, ale už nalieha, že pôvod, ktorého štruktúra sa hlásuje takto - označujúce označujúceho - sa sama unáša a zotiera vo svojej vlastnej produkcii. Označované v nej vždy funguje ako označujúce. Druhotnosť, o ktorej sa verilo, že ju možno vyhradiť písmu, zasahuje každé označované

vôbec, vždy ho už zasahuje, t.j. od jeho *vstupu do hry*. Nejestvuje označované, unikajúce hre označujúcich poukazov, ktorá konštituuje reč, iba ak kvôli tomu, aby do nej upadlo. Nastolenie písma je nastolením hry; hra dnes pochádza sama zo seba, zotierajúc hranicu, o ktorej sa verilo, že z nej možno riadiť obeh znakov, pripájajúc k sebe všetky upokojujúce označované, redukujúc všetky ustálené miesta, všetky úkryty mimo-hry, ktoré by dozerali na oblasť reči. (DERRIDA, J. *Gramatológia*, s. 16)

Jacques DERRIDA (1930-) Francúzsky filozof, postštrukturalista zaraďovaný k postmodernej filozofii. "Dekonštrukcia" je metóda, ktorou oddeľuje písmo od zvukovej podoby reči.

Niečo iné hovorí P. RICOEUR:

158. Pri písaní dochádza k plnej manifestácii toho, čo v živej reči existuje potenciálne, ako vznikajúce a formujúce sa, a to odlúčenie významu od udalosti. Toto odlúčenie však nie je také, že by narušilo základnú štruktúru diskurzu... Sémantickú autonómiu textu, ktorá sa teraz objavuje, stále riadi dialektika udalosti a významu. Môžeme dokonca povedať, že táto dialektika sa stáva zrejmom a explicitnou práve pomocou písania. Písanie je plnou manifestáciou diskurzu. Nazdávať sa, ako to robí Derrida, že písanie sa podstatne líši od hovorenia a že sme si to neuvedomili preto, lebo sme venovali nadmernú pozornosť reči, jej zvuku, jej *logu*, znamená prehliadať založenie obidvoch modov realizácie diskurzu na jeho dialektickej konštitúcii. (RICOEUR, P. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*, s. 42)

Paul RICOEUR (1913-) Francúzsky filozof, predstaviteľ hermeneutickej filozofie. Pokúša sa o vypracovanie celkovej filozofie jazyka.

Problém vzťahu medzi skúsenosťou a výrokom navrhuje W. SELLARS riešiť takto:

159. Predstava, že pozorovanie "prísne a správne tak nazvané" je tvorené určitými samo-autentizujúcimi non-verbálnymi epizódami, ktorých autorita sa prenáša do verbálnych a kvázi-verbálnych výkonov v tých prípadoch, keď sa tieto výkony robia "v súhlase so sémantickými pravidlami jazyka", je v samotnom srdci Mýtu daného, pretože *dané* je v epistemologickej tradícii to, čo je *vzaté* týmito samo-autentizujúcimi epizódami. Tieto 'vzaté veci' sú takpovediac nepohnutými hýbateľmi empirického poznania, 'poznatkami v prítomnosti', ktoré sú predpokladom každého ďalšieho poznania - všeobecných právd, ako aj poznania 'v neprítomnosti' iných špecifických faktov. Takáto je štruktúra, v ktorej tradičný empirizmus charakteristicky tvrdí, že to, čo je perceptuálne dané, je základom empirického poznania. ...Tvrdím však, že jestvuje logická dimenzia, podľa ktorej nielen empirické vety spočívajú na pozorovaniach, ale naopak, pozorovania spočívajú na empirických vetách. (SELLARS, W. *Empiricism and the Philosophy of Mind*, VIII/38. Z Internetu)

Wilfrid SELLARS (1912-1989) Americký filozof zaoberajúci sa epistemológiou a filozofiou vedy. Snažil sa o zladenie ľudského seba porozumenia s obrazom, ktorý o človeku vytvára veda.

...D. DAVIDSON takto:

160. Navrhujem, aby sme sa vzdali aj rozlišovania medzi pozorovacími vetami a ostatnými vetami. Pretože rozlišovanie medzi vetami, v prípade ktorých je presvedčenie o ich pravdivosti zdôvodnené pomocou vnemov a vetami, v prípade ktorých je presvedčenie o ich pravdivosti zdôvodnené iba odvolaním sa na iné vety považované za pravdivé, je pre koherentistu rovnakou anatemou ako rozlišovanie medzi presvedčeniami zdôvodnenými pomocou vnemov a presvedčeniami zdôvodnenými iba odvolaním sa na ďalšie presvedčenia. V súlade s tým navrhujem, aby sme sa vzdali idey, že význam alebo poznanie je založené na niečom, čo sa považuje za konečný zdroj evidencie. (DAVIDSON, D. *Čin, myseľ, jazyk*, s. 147)

Donald DAVIDSON (1917-) Americký filozof, predstaviteľ postanalytickej filozofie. Vzťah medzi mentálnymi a fyzikálnymi udalosťami rieši pomocou anomálneho monizmu.

Významná časť súčasnej filozofie sa venuje analýze jazyka.

161. ...štúdium jazyka môže v súhlase s tradičnými predpokladmi poskytnúť pozoruhodne pozitívnu perspektívu pre štúdium mentálnych procesov človeka. Tvorivý aspekt použitia jazyka, keď sa skúma starostlivo a rešpektujú sa fakty, ukazuje, že súčasné predstavy o zvyku a zovšeobecňovaní ako determinantoch správania sa alebo poznania, sú úplne nedostatočné. Abstraktnosť jazykovej štruktúry tento záver podopiera a ďalej naznačuje, že aj pri vnímaní aj percepcii a učení sa myseľ hrá aktívnu úlohu pri určovaní charakteru získavaného poznania. Empirické štúdium lingvistických všeobecne platných vlastností viedlo k formulácii vysoko reštriktívnych a som presvedčený celkom plauzibilných hypotéz

o možných formách ľudských jazykov. Tieto hypotézy získavania vedomostí, ktorá dáva správne miesto vnútornej mentálnej aktivite. Zdá sa mi teda, že štúdium jazyka by malo zastávať centrálné miesto vo všeobecnej psychológii. (CHOMSKY, N. *Language and Mind*. Z Internetu)

prispievajú k pokusu vyvinúť teóriu takého Noam CHOMSKY (1928-) Americký lingvista a filozof. Lingvistiku považuje za časť kognitívnej psychológie. Rozlišuje medzi povrchovou a hĺbkovou štruktúrou jazyka.

☞ Podľa úryvkov 154-161 v niekoľkých bodoch vypíšte témy, ktorými sa zaoberá súčasná filozofia. Zdá sa vám v ich svetle výrok 153 (Whitehead) oprávnený, alebo nie? Odpoveď zdôvodnite.

11.2 FILOZOFICKÉ "IZMY" SÚČASNOSTI

Kvôli prehľadnosti rozdelíme súčasné filozofie podľa základných východísk, hoci väčšinou nejestvujú v "čistej" forme, ale filozofi spájajú východiská rôznych filozofických smerov. Treba tiež upozorniť, že tí z nich, ktorí sa hlásia k postmodernému pohľadu na svet, takéto "nálepkovanie" prudko odmietajú.

☞ Nájdite názvy filozofických smerov a mená filozofov uvedené v odsekoch 11.2.1–11.2.6 vo filozofickom slovníku. Pokúste sa ich stručne charakterizovať.

11.2.1 VÝCHODISKO: ČLOVEK

- Existencializmus - Martin HEIDEGGER (1889-1976); Jean-Paul SARTRE (1905-1980)
- Hermeneutika - Hans-Georg GADAMER (1900-2002), Paul RICOEUR (1913-)
- Filozofická antropológia - Arnold GEHLEN (1904-1976)

11.2.2 VÝCHODISKO: SPOLOČNOSŤ

- Marxizmus - Louis ALTHUSSER (1918-1990)
- Kritická teória - Jürgen HABERMAS (1929-)
- Liberalizmus - John RAWLS (1921-)

11.2.3 VÝCHODISKO: VEDA

- Kritický racionalizmus - Karl POPPER (1902-1994); Friedrich A. HAYEK (1899-1992)
- Novopragmatizmus - Richard RORTY (1931-)
- Panpsychizmus (psychikalizmus) - Charles HARTSHORNE (1897-2000)
- Filozofia vedy - Michael POLANYI (1891-1976), Thomas KUHN (1922-1996), Paul FEYERABEND (1924-1994)

11.2.4 VÝCHODISKO: JAZYK

- Analytická filozofia - Willard Van Orman QUINE (1908-2000), Donald DAVIDSON (1917-), Michael A. E. DUMMETT, (1925-)
- Filozofia bežnej reči - Gilbert RYLE (1900-1976), John SEARLE (1932-)
- Štrukturalizmus - Claude LÉVI-STRAUSS (1908-), Michel FOUCAULT (1926-1984),
- Dekonstrukcia - Jacques DERRIDA (1930-),

11.2.5 NÁBOŽENSKÉ FILOZOFIE

11.2.5.1 KATOLÍCKE

- Novotomizmus - Jacques MARITAIN (1882-1973), Étienne GILSON (1884-1978)
- Teilhardizmus - Teilhard DE CHARDIN (1881-1955)

11.2.5.2 PROTESTANTSKE

- radikálne teológie (teológia smrti Boha; evanjelický ateizmus; postkresťanská teológia)

11.2.5.3 PRAVOSLÁVNE

- Intuitívny realizmus - Nikolaj O. LOSSKIJ (1870-1965)

11.2.6 POSTMODERNIZMUS

K postmodernistickej forme filozofovania sa zaraďujú aj niektorí z vyššie menovaných filozofov. Je však otázne, nakoľko je postmodernizmus filozofickým smerom, a nakoľko celkovou "náladou" straty hodnôt a cieľavedomosti vo všetkých odboroch ľudskej činnosti. Na Internete sa môžete dočítať napr. toto (článok z roku 1993):

162. V súčasnej filozofii prebieha revolúcia. Štyri školy (pragmatizmus, pozitivizmus, analytická filozofia a existencializmus), ktoré predtým vládli tomuto storočiu, sú mŕtve, mŕtve ako aktívna sila riadiaca budúcnosť filozofie a formujúca kultúru. Je tu nový, postmoderný prístup k filozofii. Podstata tohoto postmoderného prístupu k filozofii je presvedčenie, že nič také ako filozofia nejestvuje. Neexistuje pre ňu špecifický obsah, nie sú žiadne zvláštne "filozofické" problémy, v skutočnosti nič, na čo by sa filozofia mala vzťahovať. Postmodernisti chcú zabiť filozofiu ako disciplínu a ako ideu. Postmodernizmus je jednoducho koncová zastávka na ceste skepticizmu, presvedčenie, že poznanie je nemožné. Postmodernizmus je spojený s nihilizmom, želaním ničť... (HULL, G. *Contemporary Philosophy: A Report from the Black Hole* <http://www.aynrand.org/ssg/blackhole.html>)

163. Bez "chaosu" niet poznania. Bez častého odmietania racionality niet pokroku. Idey, ktoré dnes tvoria opravdivý základ vedy, existujú len preto, že existovali také veci ako predsudok, domýšľavosť, vášeň; pretože tieto veci *odporovali rozumu*, pretože im *bol daný priechod*. Musíme teda uzavrieť, že *vo vnútri vedy* nemôže (a nemalo by) byť rozumu dovolené, aby bol vševládny, a že musí byť často potlačený či vylúčený v prospech iných činiteľov. Neexistuje jediné pravidlo, ktoré by ostávalo platné za všetkých okolností a neexistuje jedna jediná autorita, ku ktorej by sa bolo možné vždy odvolať. (FEYERABEND, P. *Rozprava proti metodě*, s. 187)

☞ Úryvky 162, 163 sú anti- a pro- postmodernistické. Pokúste sa nájsť dôvody najprv v prospech oboch, potom proti nim.

Do slovníkov sa predbežne dostali napr. tieto mená postmoderných mysliteľov: Michel FOUCAULT, Jacques DERRIDA, Jean-Francois LYOTARD, Roland BARTHES, Richard RORTY, Donna Jeanne HARAWAY, Helene CIXOUS, Paul FEYERABEND...

☞ Niektorí teológovia vidia v postmodernej situácii veľkú príležitosť pre kresťanskú teológiu. Vedeli by ste vysvetliť prečo?

11.3 PROBLÉMY S PREŽITÍM SVETA

Filozofia je dnes blízko teológii tam, kde sa prostredníctvom zdôvodňovania alebo budovania *etických* hodnôt snaží o *záchranu* sveta a života na zemi. Kresťanská teológia je veľkou *soteriologiou* o záchrane človeka skrze Ježiša Krista. Kto však pozná biblickú zvesť, ihneď tuší veľké napätie medzi týmito dvoma typmi záchrany. Každý angažovaný teológ si preto potrebuje zodpovedať otázku, nakoľko je spolupráca teológii s filozofiou na tejto úlohe žiadúca, alebo či je vôbec možná.

Okrem toho sa ozývajú sťažnosti, že filozofia sa o záchranu sveta príliš nestará...

☞ Odpovedzte na argumenty úryvku 164 najprv z hľadiska cestujúcich na lodi a potom z hľadiska filozofa "vo veži". Je možné zdôvodniť správanie sa filozofov? Je podľa vás možné povedať niečo na ich obranu?

164. Predstavte si kedysi nádhernú loď, ktorá je teraz veľmi poškodená a zmietaná na mori. Z niektorých jej palúb ostali len steny plné trosiek, v ktorých bývajú bezmocní ľudia. Niektoré iné paluby sú krajšie, ale aj tam sú veľké problémy. Čo vec ešte zhoršuje, niektorí členovia posádky a cestujúci sú zoskupení v súperiacich skupinách a občas sa navzájom vraždia. Situácia je o to horšia, že loď nemá žiadne záchranné člny a prakticky žiadnu nádej na pomoc zvonku (hoci niektorí prisahajú, že na oblohe videli svetlá). Nemnohí sa snažia loď opraviť a dostať späť na správnu trasu. Najzvláštnejšie je, že niektorí z najschopnejších cestujúcich sa utiahli do lodných veží (ktorých steny sú vykladané krásnou slonovinou). V týchto vežiach títo nadaní ľudia zúrivo píšú na kusy papiera v rečiach, ktorým rozumejú len oni a ich spoločníci. Tieto zdrapy papiera, ktoré sa zaoberajú takými strašnými vecami, ako či je modrá farba zelená alebo zelená je modrá, sú posielané z veže do veže pre potešenie ich obyvateľov. Niekedy sa zhro-

maždia za bezpečne zavretými dverami a diskutujú o takých dôležitých veciach, ako či existujú alebo nie. Dalo by sa čakať, že posádka a cestujúci sa spoja a týchto čudákov hodia žralokom, ale nie je to tak. Namiesto toho sa týmto obyvateľom veží vzdávajú zvláštne pocity. (LA BOSSIERE, M. *Immoral Philosophers*, In: www.philosophers.co.uk/portal_article)

11.3.1 POMOC ALEBO HROZBA?

165. V snahe vyriešiť hrozivé problémy, ktoré stoja pred dnešným svetom, sa prirodzene obraciame k tomu, čo vieme najlepšie. Využívame svoju silu, a naša sila je vo vede a technike. Na zvládnutie populačnej explózie sa snažíme nájsť lepšie metódy kontroly pôrodnosti. Pred hrozbou nukleárnej katastrofy sa chránime budovaním väčších odstrašujúcich síl a antibalistických raketových systémov. Pokúšame sa odvrátiť hlad novými druhmi potravín a lepšími metódami pestovania. Zlepšená hygiena a medicína má, ako dúfame, pomôcť pri kontrole nemocí, lepšia bytová výstavba a doprava vyriešili problémy giet a nové spôsoby odstraňovania odpadkov zastavia znečisťovanie životného prostredia. Vo všetkých týchto oblastiach sa môžeme preukázať pozoruhodnými úspechmi, preto nie je prekvapením, že ich chceme rozšíriť. Veci sa však vytrvalo zhoršujú a je veľmi skľučujúce zistiť, že stále viac na príčine je sama technika. Hygiena a medicína urobili problémy s populáciou ešte akútnejšími, vojna nadobudla nové hrôzy s vynájdenním nukleárných zbraní a bohatstvo ženúce sa za šťastím má do veľkej miery na svedomí znečisťovanie životného prostredia. Je to tak, ako to povedal Darlington: "Každý nový zdroj, ktorým človek zväčšil svoju moc na zemi, bol použitý na zníženie výhľadov jeho potomkov. Celý jeho pokrok znamenal poškodenie jeho prostredia, ktoré nedokáže napraviť, a ktoré nemohol predvídať. (SKINNER, B. F. *Beyond Freedom and Dignity*, s. 1-2)

Burrhus Frederic SKINNER (1904-1990)
Americký psychológ, predstaviteľ
neobehaviorizmu. Navrhoval šokujúce
metódy manipulácie s človekom.

Úryvky 164 a 165 hovoria o tom, že so svetom nie je všetko v poriadku. Vedecko-technický pokrok je často kontraproduktívny a filozofi sa (vraj) o problém dostatočne nestarajú. Nech sa veci už majú akokoľvek, isté je, že z hľadiska filozofie a teológie je etika kľúčovou otázkou pre pokračovanie života na zemi (166).

166. Tento základný etický problém dnešného človeka môžeme súhrnne vyjadriť takto: človek konca 20. storočia už v dostačujúcej miere nevládne nad tým, čo vytvoril, ale stal sa obeťou svojej vlastnej svojmocne motivovanej aktivity a jej výsledkov. Technika a vôbec všetky vymoženosti civilizácie sa stali preňho skôr prekliatím ako požehnaním. Ukazuje sa, že rozhodujúca nemá byť technická a organizačná úroveň našej civilizácie, ale etická kvalita základnej motivácie jej tvorby a rozvíjania. (LETZ, J. *Sloboda a etické konanie z filozofického hľadiska*, In: KOLEKTÍV *Sloboda a etické konanie človeka*, s. 331)

 Uvedte konkrétne príklady na etické problémy 11.3.2–11.3.4.

11.3.2 VEDECKO-TECHNICKÝ POKROK

- Technika: technicky možné a eticky želateľné
- Potraty][eutanázia]["deti zo skúmavky"][genetické inžinierstvo][ochrana zvierat
- Populačná explózia a kontrola pôrodnosti][znečistenie životného prostredia][zbrane hromadného ničenia

11.3.3 HOSPODÁRSTVO

- Konzum a šťastie][umenie a reklama][kultúra a uniformita
- Ekonomický rast a udržateľný rozvoj
- Sloboda podnikania a štátna kontrola (kapitalizmus-socializmus)][etika podnikania

11.3.4 POLITIKA

- Demokracia a totalita][pluralizmus a spravodlivosť][vláda a ovládanie][národ a štát][sloboda a násilie
- Trest smrti][spravodlivá vojna][výchova a práva dieťaťa
- Civilizácia a politika][tolerancia a kresťanská etika][sloboda prejavu a obscénnosť

☺ *Televíziu považujem za veľmi užitočnú pre vzdelanie. Ožily, keď niekto zapne televízor, idem do vellažšej miestnosti a čítam knihu. (Groucho Marx)*

11.4 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

GRENZ, S. *Úvod do postmodernizmu*, Praha : Návrat,

ORTEGA Y GASSET, J. *Evropa a idea národa*. (miesto neudané) : Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0380-9

HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.

ELLUL, J. *The Technological Bluff*. Grand Rapids : Eerdmans, 1990. ISBN 0-8028-3678-X.

STOTT, J. *Issues Facing Christians Today (New perspectives on social & moral dilemmas)*. London : Marshall-Pickering, 1990. ISBN 0-551-01158-0

STOTT, J. *The Contemporary Christian*. Leicester : IVP, 1992. ISBN 0-85110-973-X

GUINNESS, O. *The American Hour*. Toronto : The Free Press, 1993. ISBN 0-02-913173-1

12. FILOZOFIA A KREŠŤAN

Na záver niekoľko slov o tom, aké miesto môže mať filozofia v živote kresťana. V prvom rade musí byť jasné, že pre kresťana filozofia nemôže byť *prameňom* odpovedí na základné otázky viery. V týchto otázkach má pre neho Biblia - a v nej zjavenie Boha v Ježišovi Kristovi - jedinečnú a nezastupiteľnú autoritu. Ale filozofické poznanie kriticky videné vo svetle tohto zjavenia môže byť pre neho užitočným *nástrojom* na analýzu špecifických problémov, ako aj prostriedkom poznania človeka a jeho myslenia. Na otázky "Môže byť filozof kresťanom?" a "Môže byť kresťan filozofom?" odpovedám teda čiastočne kladne s tým, že slovo "filozof" tu stráca svoj najvlastnejší význam "tvorca filozofického systému". Kresťan-filozof je znalec filozofie, ktorý používa filozofické postupy tam, kde je to z biblického hľadiska možné. To, že ho "skutoční filozofi" nebudú považovať za filozofa, ale za teológa, patrí ku kresťanskému povolaniu.

12.1 MÔŽE BYŤ FILOZOF KREŠŤANOM?

Porovnajtie tieto dve skúsenosti (167, 168) a diskutujte o tom, čo sa vám na nich zdá špecificky "filozofické".

167. Počas môjho dlhého pobytu v nemocnici som trpel miernou depesiou a často počas návštevy Caroline som nečakane začal plakať. Otec Howell, farár cirkevného zboru Sv. Chryzostoma ma tiež navštevoval a raz, keď sa modlil za moje uzdravenie, začalo ma dusiť a plakal som. Jediná modlitba, ktorú som poznal spamäti, bola Otče náš. Od toho dňa som sa mimovoľne začal túto modlitbu modliť každý deň znovu a znovu a sústreďoval som sa na každé jej slovo. Jednej noci, keď som bdel, zrazu na mňa zostúpilo svetlo, a ja som si uvedomil, čo sa stalo, bez toho, aby som jasne rozoznával, o čo ide keď sa to začalo diať. (ADLER, M. A Philosopher's Religious Faith. In: CLARK, K.J. *Philosophers Who Believe*, s. 216)

168. Vzdelanie som dostal v Británii ako študent na Eton College a King's College v Cambridge. Sedem rokov som študoval filozofiu, dosiahol titul bakalára a magistra a bol som vybratý do učiteľského zboru ako profesor filozofie na King's College, kde som ostal deväť rokov. Mojou špecializáciou boli metódy definície u gréckych aj moderných filozofov - napr. v logickom pozitivizme. V tom čase som sa celkom odvrátil od kresťanstva, ktoré som považoval za viac-menej neškodné zamestnanie pre staré dámy alebo starých ľudí vôbec. Roku 1940 som sa rozhodol, že mojou povinnosťou ako filozofa je študovať Bibliu, ktorú som považoval akoby za nejaký filozofický systém. Absolútne som odmietal akúkoľvek teóriu božskej inšpirácie a rozhodol som sa študovať ju tak ako každú inú knihu a prečítať ju od začiatku do konca. Zistil som však, že je to čudná kniha. Nevedel som určiť, či ide o filozofiu, dejiny, poéziu alebo mytológiu a nenachádzal som v nej žiadne jasné posolstvo. Asi o rok neskôr, roku 1941 som prežil znovuzrodenie. Odohralo sa jednej noci v kasárňach. Moc Božia prišla na mňa s takou silou, že som dve hodiny, možno aj viac, ležal na podlahe. Nikdy predtým som o takej skúsenosti nepočul. Táto skúsenosť vypôsobila viacero jasných, okamžitých a ďalekosiahlych zmien v mojom živote, z ktorých vypíšem päť: (1) Kristus sa mi zjavil s takou mocou, že som už nikdy nedokázal pochybovať, že žije. (2) Biblia sa mi stala jasnou a zrozumiteľnou a odvtedy som už nikdy nepochyboval o jej inšpirovanosti. (3) Bol som okamžite vyslobodený, bez akejkoľvek snahy z mojej strany, od silnej a pravidelnej túžby po whisky a od častého používania nadávok a rúhavých slov. (4) Predtým som sa nikdy nemodlil, ale v tej chvíli sa mi modlitba a rozhovor s Bohom stali také prirodzené ako dýchanie. (5) Moje hlavné túžby, motívy a ciele v živote sa okamžite a radikálne zmenili, čoho výsledkom bola celková zmena môjho života zahrňujúca viacero dôležitých materiálnych a osobných obetí. (PRINCE, D. *Philosophy, the Bible and the Supernatural*, s. 7-8)

Derek PRINCE (1915-) Britský teológ, autor, misionár a vedúca osobnosť charizmatického hnutia.

12.2 MÔŽE BYŤ KREŠŤAN FILOZOFOM?

Na základnú otázku sme odpovedali vyššie (12.0), ale v tejto časti sa vraciame k úvahám naznačeným v častiach 1.2 a 9.3.

12.2.1 FILOZOFIA V APOLOGETIKE A EVANJELIZÁCI

Kreštan používa filozofické poznanie na kritické určovanie rozhrania medzi teológiou a filozofiou. Túto úlohu nie je možné raz a navždy vyriešiť a nové okolnosti vyžadujú nové riešenia a novú pripravenosť. Spoliehanie na staré určenia vzťahu teológia-filozofia môže byť nebezpečné.

169. Na boj proti konkrétnej filozofii teológ potrebuje nástroje. Niekedy sú tieto nástroje odvodené z alternatívnych filozofií, ktoré nielenže nemusia byť kresťanské, ale môžu byť v priamom rozpore s biblickým kresťanstvom. Pre nás je ľahké pri čítaní Augustina a Akvinského vidieť silný vplyv Platóna a Aristotela a ich nasledovníkov. Pre Akvinského a Augustina to ale nebolo také ľahké uvedomiť si tento vplyv alebo dlhodobý účinok, ktorý to bude mať na kresťanstvo, evanjelizáciu a apologetiku. O mnoho storočí neskôr, keď cirkev zápasila s filozofiou darwinizmu, bolo jej ťažké uvedomiť si svoju vlastnú závislosť na iných pohľadoch na vedu a realitu - na filozofiách, ktoré nemali s kresťanstvom nič do činenia, ale boli produktom vedeckého štúdia pred devätnástym storočím. Tá istá vec platí aj dnes, keď kresťanstvo diskutuje s filozofiou marxizmu a existencializmu. Kresťania sa pričasto odvolávajú na výrobky sekulárneho sveta a jeho vzdelanosti, a nie na biblicky založenú "kresťanskú" filozofiu, ak je taká možná. (COOK, D. *Thinking about Faith*, s. 190)

170. Je naozaj veľmi ťažké vyhovieť nám. Zaobchádzame s Bohom tak, ako polícia zaobchádza so zatknutým človekom - čokoľvek urobí, sa použije proti nemu. Nemyslím si, že ide o našu podlosť. Mám podozrenie, že v samom spôsobe nášho myslenia je niečo, čo robí túto vec nevyhnutnou; že sme skutočnou existenciou vždy vyvedení z konceptu, nech by už ten charakter skutočnej existencie bol akýkoľvek. Snáď je to tak, že konečná a závislá bytosť - bytosť, ktorá vôbec nemusela jestvovať - bude mať vždy ťažkosti zmieriť sa s hrubým faktom, že je tu a teraz - napojená na skutočný poriadok vecí. (LEWIS, C. S. *God in the Dock*, s. 30)

171. Základný problém kresťanov v tejto krajine približne za posledných osemdesiat rokov (1981) vzhľadom na spoločnosť a vládu je v tom, že vidia veci čiastkovo a po kúskoch a nie ako celok. Veľmi pomaly sa začali znepokojovať morálnou povolnosťou, pornografiou, stavom verejného školstva, rozpadom rodiny a nakoniec potratmi. Ale toto všetko nevidia ako celok - každú vec ako časť, symptóm oveľa väčšieho problému. Nespozorovali, že k tomu všetkému došlo kvôli posunu vo svetonázore, tj cez fundamentálnu zmenu celkového spôsobu ako ľudia myslia a nazerajú na svet a život ako celok. (SCHAEFFER, F. A Christian Manifesto. In: *The Complete Works of Francis A. Schaeffer*, s. 423)

172. Slečna Kresťanka odíde na štátnu univerzitu plná nadšenia a poznania tých niekoľko základných právd. Tam sa nestretne s učiteľmi, ktorí by venovali príliš veľa času vyvráteniu jej právd. Skôr tam nájde mnoho učiteľov, ktorí ju budú presvedčať, že význam jej náboženstva, ako každého iného náboženstva, je v spoločenskom predsudku, preto je relatívny a subjektívny. Žiadne náboženstvo si nemôže činiť platné nároky transcendentnej povahy. Pravda, nech už je to čokoľvek, nespočíva v objekte alebo v idei alebo vo výroku alebo v tvrdení o skutočnosti, či už historickej alebo inej, ktorá by sa dala poznať konečnými ľudskými bytosťami. Pravda spočíva v omylných, chybných názoroch, ktoré majú koneční majitelia poznania, ktorí sa na veci pozerajú istým spôsobom len preto, lebo patria k istej časti spoločnosti. Slečna Kresťanka sa dozvie, trochu s pohrdaním, že ak jej jej náboženstvo pomáha, mala by byť vďačná, ale že žiadny inteligentný človek po Derridovi, Foucaultovi a Fishovi nemôže veriť, že jeho presvedčenie má transcendentný nárok pre každého a všade. Takto slečna Kresťanka bez toho, aby zaprela svoju vieru, objavuje, že jej životodarnosť vyschla. Bola relativizovaná, trivializovaná a marginalizovaná. Bez toho, aby čo len jeden z jej hlavných článkov bol vyvrátený historickým alebo iným argumentom, celá budova kresťanskej pravdy sa odtrhla od objektívneho postavenia, ktoré kedysi mala. (CARSON, D. A. *The Gagging of God*, s. 36)

173. Štúdium filozofie nie je úloha pre tých, ktorí zo života vycúvali. Je chyba myslieť si, že na všetko vystačíme nezúčastneným odstupom. Oveľa viac ako to potrebujú tí, čo chcú prekuknúť frázy, polopравdy, heslá a nespochybnené východiská, s ktorými sa všetci každý deň stretávame. Je tu mnoho nevyriešených problémov. Odvaha, trpezlivosť, múdrosť a nemilosrdná pravdivosť sa vyžaduje od tých,

čo sa chcú pustiť do ich riešenia. Ale pretože kresťan je presvedčený, že Boh je Bohom každej pravdy, nebude strácať odvahu. (BROWN, C. *Philosophy and the Christian Faith*, s. 289)

☞ Akú funkciu môže mať pre kresťana poznanie filozofie podľa úryvkov 169-173? Čo z toho vyplýva pre vaše osobné diskusie a vašu argumentáciu v prospech kresťanstva?

12.2.2 TÉMY PRE ROZVÍJANIE KRESŤANSKÉHO SVETONÁZORU

J. SIRE v knihe *Učenie mysle (Discipleship of the Mind)* predkladá program formovania kresťanského myslenia v konfrontácii s rôznymi oblasťami a spôsobmi ľudského poznávania. V úvode knihy udáva tri súčasti formovania kresťanskej mysle: (1) štúdium Biblie, (2) čítanie kresťanskej literatúry, (3) aplikácia biblického a naštudovaného poznania v praxi. Z povahy vecí vyplýva, že pre nás je dôležitý práve druhý bod jeho analýzy, keďže kresťanský svetonázor sa utvára v konfrontácii so svetonázorom (filozofiou), ktorý je v pozadí každého ľudského poznania.

174. Sedem základných svetonázorových otázok

- (1) Aká je prvotná realita - to čo je naozaj skutočné? (Boh, bohovia, hmota, kozmická inteligencia...)
 - (2) Aký je charakter vonkajšej reality? (chaos alebo poriadok, závislosť alebo autonómia...)
 - (3) Čo je človek? (stroj, spiaci boh, nahá opica, obraz Boží...)
 - (4) Čo sa stane s človekom po smrti? (koniec, transformácia, prevtelenie...)
 - (5) Prečo je možné niečo vedieť? (človek je obraz Boží, rozum je výsledkom evolúcie...)
 - (6) Ako vieme čo je dobré a čo zlé? (Božie zjavenie, spoločenská konvencia...)
 - (7) Aký je zmysel ľudských dejín? (Božia vôľa, dejiny nemajú zmysel...)
- (SIRE, J. *The Discipleship of the Mind*, s. 30 - skrátene)

V knihe je pomerne rozsiahla príloha s bibliografiou kníh pre budovanie kresťanského svetonázoru (v angličtine). Tu uvádzam len oblasti, ktoré autori (WALSH, MIDDLETON) považujú za dôležité.

12.2.2.1 SVETONÁZOR A KULTÚRNA ANALÝZA

Čo je svetonázor? - Znak kresťanského svetonázoru - Kresťanská viera a univerzitné štúdium - Analýza západnej kultúry

12.2.2.2 PRÍRODNÉ A TECHNICKÉ VEDY

Formovanie kresťanskej perspektívy vo vede - Biológia (a diskusia o evolúcii) - Geografia a štúdium životného prostredia - Fyzika - Matematika - Technika - Medicína a starostlivosť o zdravie - Poľnohospodárstvo a potravinárstvo

12.2.2.3 HUMANITNÉ A SPOLOČENSKÉ VEDY

Kresťanské základy humanitných a sociálnych vied - Filozofia - Biblické štúdium - Teológia - Etika - Dejiny - Psychológia - Sociológia - Ekonomika a obchod - Politika - Umenia a estetika - Médiá a komunikácia - Literatúra - Problémy žien - Edukácia - Právo a kriminológia

12.2.2.4 PRÁCA A VOĽNÝ ČAS

☞ Pozorne čítajte názvy jednotlivých oblastí štúdia (12.2.2.1–12.2.2.4) a povedzte, aký kresťanský aspekt v každej z nich poznáte. Ak vo svojom postoji nachádzate dichotómiu (kresťanské- nekresťanské), je najvyšší čas, aby ste začali formovať svoj kresťanský svetonázor.

☺ *Zákazník v kníhkupectve sa pýta predavača: "Máte, prosím, nejaké knihy o tom ako sa naučiť rozumieť politike?" Predavač (prekvapene): "Prepáčte, ale toto je kresťanské kníhkupectvo!"*

12.3 PRE ĎALŠIE ŠTÚDIUM

GUINNESS, O. *Doubt*. Herts : Lion Publishing, 1983. ISBN 0 86760 369 0

MIDDLETON, J. R., WALSH, B. *Truth is Stranger Than it Used to Be (Biblical Faith in a Postmodern Age)*. London : SPCK, 1995. ISBN 0-281-04938-6

MYERS, K. A. *All God's Children and Blue Suede Shoes (Christians & Popular Culture)*. Westchester : Crossway Books, 1989. ISBN 0-89107-538-0

VEITH, G. E. *Reading Between the Lines (A Christian Guide to Literature)*. Wheaton : Crossway Books, 1990. ISBN 0-89107-582-8

SIRE, J. W. *Discipleship of the Mind*. Downers Grove : IVP, 1990. ISBN 0-87784-985-4

13. (VEĽMI) STRUČNÝ PREHĽAD FILOZOFICKÝCH TEÓRIÍ

I. METAFYZIKA

- (1) Teória o podstate všetkých vecí
- (2) Ontológia (náuka o bytí)

Počet substancií:

A. Metafyzický monizmus

Realita je tvorená jediným typom bytia (jedinou substanciou)

- (1) Materializmus - všetky javy sú vysvetliteľné vlastnosťami hmoty
- (2) Absolútny idealizmus - všetky javy sú vysvetliteľné ako idey.

B. Metafyzický dualizmus

Realita je tvorená dvomi základnými typmi bytia (substanciami).

- (1) Teologický dualizmus (Boh - príroda).
- (2) Platonistický dualizmus (idea - hmota)
- (3) Descartovský dualizmus (myseľ - telo)

C. Metafyzický pluralizmus

Realita je tvorená množstvom typov bytia (pluralita substancií).

Idealizmus:

A. Solipsizmus

Subjektívny idealizmus, podľa ktorého jedinou realitou je myseľ. Všetko ostatné je jej výtvorom.

B. Kritický idealizmus

Realita osebe je nepoznateľná. Myslí sú prístupné len zmyslové vnemy (fenomény).

C. Objektívny idealizmus

- (1) Absolútny idealizmus - stotožnenie objektu a subjektu
- (2) Panpsychizmus - realita sa správa ako jeden živý organizmus
- (3) Personalizmus - pluralistický idealizmus, podľa ktorého v centre reality je poznávajúca a konajúca osoba

Naturalizmus:

A. Materializmus (ateizmus)

- (1) Atomistický materializmus - realitu je možné vysvetliť nedeliteľnými časticami hmoty
- (2) Mechanistický materializmus - realitu je možné vysvetliť mechanickými procesmi v hmote
- (3) Dialektický materializmus - realitu je možné vysvetliť dialektickými procesmi v hmote
- (4) Kritický materializmus - realitu treba vysvetľovať neredukovateľným počtom úrovní, ktoré sa skúmajú všetkými - nielen prírodnými - vedami

B. Panteizmus

Príroda a boh sú totožné pojmy.

Popretie možnosti metafyziky

- (1) Pozitívizmus - filozofia sa má obmedziť na vedecky overiteľné fakty
- (2) Logický pozitívizmus - filozofia sa má obmedziť na skúmanie jazyka

II. EPISTEMOLOGIA

Skúmanie pôvodu, vlastností a platnosti (pravdivosti) ľudského poznania.

Pôvod poznania:

- (1) Zjavenie - zdrojom poznania je Boh
- (2) Racionalizmus - zdrojom poznania sú vrodené idey
- (3) Intuicionizmus - zdrojom poznania sú veci dané v bezprostrednom zážitku (intuícii)
- (4) Empirizmus - zdrojom poznania sú zmyslové vnemy

- (5) Konvencionalizmus - poznanie je vecou dohody (konvencie)

Vlastnosti poznania:

- (1) Naivný realizmus - veci sú také, ako sa nám javia
- (2) Subjektívizmus - pre poznanie sú rozhodujúce poznávacie schopnosti subjektu
- (3) Fenomenalizmus - poznávame len javy v našom vedomí, ich skutočné vlastnosti sú neprístupné

Platnosť poznania:

- (1) Korešpondenčná teória pravdy - pravda je súhlas výroku so skutočnosťou
- (2) Koherenčná teória pravdy - pravda je logická bezospornosť výroku so všetkými ostatnými výroky v danom systéme výrokov
- (3) Pragmatická teória pravdy - pravda je to, čo je potvrdzované smerovaním poznania a životnou praxou

Logika

Veda o zákonoch správneho usudzovania

Logické systémy:

- (1) Klasická logika (aristotelovská) - základným zákonom myslenia je zákon kontradikcie
- (2) Dialektická logika (hegelovská) - základným zákonom myslenia je postup od tézy a antitézy k syntéze
- (3) Predikátová logika (fregeovská) - formalizovaný systém matematickej logiky

Súdy:

Trojnásobná dichotómia

- (1) Analytické alebo syntetické súdy
A. - pravdivosť je plne určená pojmami
S. - pravdivosť je určená pojmami a faktami
- (2) Nutné alebo odvodené súdy
N. - pravdivosť je rovnaká vo všetkých možných svetoch
O. - pravdivosť je závislá na svete, v ktorom je súd vyslovený
- (3) Apriórne alebo aposteriórne súdy
a priori - súdy na skúsenosti nezávislé
a posteriori - súdy na skúsenosti závislé

III. ETIKA

Časť filozofie zaoberajúca sa ľudským správaním

Odbory filozofickej etiky:

- (1) Deskriptívna etika (štúdium skutočného správania spoločnosti - morálky)
- (2) Normatívna etika (preskriptívna) (zdôvodnenie etických noriem)
- (3) Aplikovaná etika (štúdium konkrétnych etických problémov)
- (4) Metaetika (analýza opodstatnenosti a základov etiky ako vedy)

Zdôvodnenie etickej normy:

- (1) Deontologická etika - etická norma je plne určená povinnosťou (napr. náboženským prikázáním)
- (2) Teleologická etika - etická norma je určená následkami konania
- (3) Zmiešaná teleologicko-deontologická etika - do úvahy sa berie oboje: predpis aj následok konania

Etické systémy:

- (1) Teologická etika - plnenie Božích prikázání
- (2) Eudaimonizmus - naplnenie životného cieľa človeka
- (3) Hedonizmus - dosahovanie osobnej blaženosti (kyrenaikizmus, epikureizmus)
- (4) Stoicizmus - konanie v zhode so zákonmi prírody
- (5) Utilitarizmus - dosahovanie blaha čo najväčšieho počtu ľudí
- (6) Etika kategorického imperatív - plnenie autonómne vnímanej povinnosti (Kant)
- (7) Marxistická etika - konanie v prospech prichodu beztriednej spoločnosti
- (8) Etika hodnôt - konanie v súhlase s iracionálnym vnímaním hodnotového poriadku
- (9) Etika zodpovednosti (konzekvencionalizmus) - konanie s prevzatím zodpovednosti za jeho následky
- (10) Etika "práva silnejšieho" - príroda dáva za pravdu silnejšiemu (evolúcia)

IV. ESTETIKA

Časť filozofie, ktorá skúma krásne, vznešené a umelecké.

Umenie:

- (1) Napodobňovanie prírody (mimézis)
- (2) Vyjadrenie prežívania a citov (sebvýjadrenie)
- (3) Estetická forma (formalizmus)
- (4) Hra
- (5) Komunikácia
- (6) Zjavenie

V. POLITIKA

Spolužitie ľudí v štáte.

Politické alternatívy:

- (1) Moc sústredená vo vláde (centralizované štáty - totalita)
- (2) Moc rozptýlená medzi občanov štátu (demokratické štáty)

Politické postoje:

- (1) Radikálny - zmena za každú cenu
- (2) Liberálny - čo najviac slobody pre jednotlivca
- (3) Konzervatívny - zachovať cenné tradície
- (4) Reakcionársky - návrat do minulosti

14. LITERATÚRA

14.1 ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

1. ALLEN, D. *Filosofie jako brána k teologii*. Třebenice : Mlýn, 1999.
2. ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
3. BILASOVÁ, V., GEREMEŠOVÁ, G. *Malý slovník filozofie*. Košice : Pezolt, 2000.
4. BOCHEŇSKI, J. *Cesta k filozofickému myšlení*. Praha : Academia, 2001.
5. FÜRSTOVÁ M., TRINKS J. *Filozofia, náuka o spoločnosti*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996.
6. GAŽÍK, P. *Justín Martýr a jeho doba*. Martin : Biblická škola v Martine, 2003.
7. GAHÉR, F. *Logika pre každého*. Bratislava : IRIS, (rok neudaný).
8. JASPERS *Úvod do filozofie*. Praha : Oikúmené, 1996.
9. JASPERS, Karl. *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2002.
10. KICZKO, L., ONDREJOVIČ, D., ŠOKA, S., ZIGO, M. *Malá antológia z diel filozofov II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998.
11. KOLEKTIV AUTORŮ *Filosofický slovník*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998.
12. KOMENSKÝ, J. A. *Jednoho jest potřebi*. Praha : Jan Laichter, 1920.
13. KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha : Odeon, 1970.
14. KUNZMANN, P., BURKARD, F.-P., WIEDMANN, F. *Encyklopedický atlas filozofie*. Praha : Lidové noviny, 2001.
15. LEŠKO, V., MIHINA, F., *Dejiny filozofie*. Bratislava : IRIS, 1996.
16. OSUSKÝ, S. ŠT. *Prvé slovenské dejiny filozofie*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1948.
17. RÁDL, E. *Útěcha z filozofie*. Praha : Čin, 1942.
18. RUSSELL, Bertrand. *Problémy filozofie*. Bratislava : P and K, 1992.
19. SOLOMON, R. C. *Vzostup a pád subjektu alebo od Rousseaua po Derridu. Európska filozofia od r. 1750*. Nitra : Enigma, 1996.
20. STÖRIG, H. J. *Malé dejiny filozofie*. Praha : Zvon, 1992.
21. SUCHÝ, M., JAKSICSOVÁ, V. *Malá antológia z diel filozofov I*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991.
22. ŠOKA, S. *Úvod do dejín filozofie*. Bratislava : Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1993.
23. WEISCHEDEL, W. *Zadní schodiště filozofie*. Olomouc : Votobia, 1995.

14.2 POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ADLER, M. *Great Ideas from the Great Books*. New York : Washington Square Press, 1965.
2. AGES Digital Library, Version 5 *The Master Christian Library*. Albany : www.ageslibrary.com, 1997.
3. ALTHAUS, P. *Theology of Martin Luther*. Philadelphia : Fortress Press, 1966.
4. ARISTOTELES *Politika*. Bratislava : Pravda, 1988.
5. BARTH, K. *Church Dogmatics*. Edinburgh : T. & T. Clark, 1977.
6. BARTH, K.: *Der Römerbrief*. Zürich : Theologischer verlag Zürich, 1989.
7. BOCHEŇSKI, J. M. *Slovník filozofických pověr*. Praha : Academia, 2000.
8. BOËTHIUS *The Consolation of Philosophy*. New York : The Modern Library, 1943.
9. BROWN, C. *Philosophy and the Christian Faith*. Downers Grove : IVP, 1968.
10. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994.
11. BULTMANN, R. *Das Evangelium des Johannes*. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1963.
12. BURKE, E. *Úvahy o revoluci ve Francii*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997.
13. CARSON, D. A. *The Gagging of God*. Grand Rapids : Zondervan, 1996.
14. CASTELL, A., BORCHERT, D. M. *An Introduction to Modern Philosophy. An Introduction to Modern Philosophy*. New York : Macmillan Publishing Company, 1988.
15. CLARK, K.J. *Philosophers Who Believe*. Downers Grove : IVP, 1993.
16. COOK, D. *Thinking about Faith*. Leicester : IVP, 1986.

17. COPI, I.M. *Introduction to Logic*. New York : Macmillan, 1978.
18. DAVIDSON, D. *Čin, myseľ, jazyk*. Bratislava : Archa, 1997.
19. DERRIDA, J. *Gramatológia*. Bratislava : Archa, 1999.
20. DESCOMBES, *Stejné a jiné. Čtyřicetpět let francouzské filosofie (1933-1978)*. Praha : Oikúmené, 1995.
21. EBELING, G. *Studium der Theologie*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1977.
22. FEYERABEND, P. *Rozprava proti metodě*. Praha : Aurora, 2001.
23. FOUCAULT, M. *Slová a věci*. Bratislava : Kalligram, 2000.
24. GADAMER, H.-G. *Wahrheit und Methode*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993.
25. GILSON, E. *Bytí a někteří filosofové*. Praha : Oikúmené, 1997.
26. GÖDEL, K. *Filosofické eseje*. Praha : Oikúmené, 1999.
27. GUINNESS, O. *The Dust of Death*. London : IVP, 1973.
28. HAKIM, A. B. *Historical Introduction to Philosophy*. New York : Macmillan Publishing Company, 1987.
29. HASKER, W. *Metaphysics. Constructing a World View*. Downers Grove : IVP, 1983.
30. HENRY, C. F. H. *God, Revelation and Authority*. Wheaton : Crossway Books, 1999.
31. HODGE, C. *Systematic Theology*. Grand Rapids : Eerdmans, 1975.
32. HONER, HUNT, OKHOLM *Invitation to Philosophy. Invitation to Philosophy*. Belmont; Albany; Bonn; Boston;... : Wadsworth Publishing Company, 1996.
33. HORÁK, P. *Svět Blaise Pascala*. Praha : Vyšehrad, 1985.
34. HROMÁDKA, J. L. *Přelom v protestantské teologii*. Praha : Kalich, 1979.
35. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha : Academia, 1996.
36. JAMES, W. *Varieties of Religious Experience*. New York : The Modern Library, Random House, rok neuvedený.
37. JUNG, C. G. *Výbor z díla I*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996.
38. KANT, I. *Kritika praktického rozumu*, Bratislava : Spektrum, 1990.
39. KIŠŠ, I. *Sociálna etika*. Bratislava : EBF UK, 1998.
40. KOTTAK, C.F. *Cultural Anthropology*. New York : NcGraw-Hill, 1991
41. KRUMWIEDE, GRESCHAT, JACOBS, LINDT (ed.) *Kirchen- und Theologie-Geschichte in Quellen*. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener Verlag, 1979.
42. LETZ, J. (ed.): *Sloboda a etické konanie človeka*. Nitra : Katedra etiky a sociálnych vied FHV VŠPg , 1996.
43. LÉVI-STRAUSS, C. *Myšlení přírodních národů*. Liberec : Dauphin, 1996.
44. LEWIS, C. S. *Christian Reflections*. London : HarperCollins, 1991.
45. LEWIS, C. S. *God in the Dock*. London : HarperCollins, 1990.
46. LYON, D. *Karl Marx*. Herts : Lion Publishing, 1979.
47. MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Praha : Čin a Orbis, 1928.
48. MCLELLAN, D. *Marxism and Religion*. Hampshire : The Macmillan Press Ltd., 1987.
49. MONK, R. *Úděl génia*. Praha : Nakladatelství Hynek, s.r.o., 1996.
50. MUNITZ M. K. *Contemporary Analytic Philosophy*. New York; London : Macmillan, Collier, 1981.
51. NEWBIGIN, L. *The Gospel in a Pluralist Society*. Geneva : WCC Publication, 1989.
52. NOVAK, M. *Will it Liberate?* New York : Paulist Press, 1986.
53. PANNENBERG, W. *Wissenschaftstheorie und Theologie*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1987.
54. PASSMORE, J. *Recent Philosophers*. London : Open Court, 1992.
55. PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie*. Praha : Vyšehrad, 1996.
56. PERRY, J., BRATMAN, M. *Introduction to Philosophy*. New York : Oxford University Press, 1986.
57. PIAGET, J. *Múdrosť a ilúzie filozofie*. Bratislava : Pravda, 1977.
58. PLATÓN *Dialógy*. Bratislava : Tatran, 1990.
59. PLOTÍNOS, *Six Eneads, IV/8*; In: *Sestry duše*. Praha : Rezek, 1995.
60. POLANYI, M. *Personal Knowledge*. Chicago : The University of Chicago Press, 1974.
61. POPPER, K. *Bída historicizmu*. Praha : Oikúmené, 2000.
62. POPPER, K. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha : Oikúmené, 1997.
63. PRINCE, D. *Philosophy, the Bible and the Supernatural*. Ft. Lauderdale : Derek Prince Ministries, (rok neuvedený)
64. RAWLS, J. *Politický liberalismus*. Prešov : Slovacontact, 1997.
65. RICOEUR, P. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*. Bratislava : Archa, 1997.
66. RIDEAU, É. *Myšlení Teilharda de Chardin*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001.
67. ROLLO, V. *Emocionalita a racionalita aneb jak ďábel na svět přišel*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993.
68. RORTY, R. *Filozofia a zrkadlo prírody*. Bratislava : Kalligram, 2000.
69. ROUSSEAU, J.-J. *Du contrat social*. Paris : Bookking International, 1996.
70. SCHAEFFER, F. *How Should We then Live?*, Westchester : Crossway books, 1988.

71. SCHOPENHAUER, A. *Svet ako vôľa a predstava*. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov s.r.o., 1998.
72. SIRE, J. *The Discipleship of the Mind*. Downers Grove : IVP, 1990.
73. SKINNER, B. F. *Beyond Freedom and Dignity*. New York : Bantam Books, 1975.
74. SOLOMON, R.S. *Introducing Philosophy*. Fort Worth : Harcourt Brace Jovanovich, 1989.
75. STOTT, R. W. *Your Mind Matters*. Leicester : IVP, 1972.
76. STRAWSON, P. F. *Analýza a metafyzika*. Bratislava : Kalligram, 2001.
77. THIELICKE, H. *Theological Ethics*. Philadelphia : Fortress Press, 1966.
78. THIELICKE, H. *Theologische Ethik*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1958.
79. TILLICH, P. *Dynamics of Faith*. New York : Harper & Brothers, 1957.
80. TILLICH, P. *Systematic Theology*. Chicago : The University of Chicago Press, 1951, 1957, 1963.
81. WEISCHEDEL, W. *Der Gott der Philosophen*. Darmstadt : Primus Verlag, 1998.
82. WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*. Praha : Oikúmené, 1999.
83. WESLEY, J. *Works IX*. Grand Rapids : Baker Book House, 1979 (1872)
84. WHITEHEAD, A. N. *Dobrodružství ideí*. Praha : Oikúmené, 2000.
85. WHITEHEAD, A. N. *Process and Reality*. New York : The Free Press, 1978.
86. WHITEHEAD, A. N. *Veda a moderný svet*. Bratislava : Pravda, 1989.
87. WITTGENSTEIN, L. *Modrá a červená kniha*. Bratislava : Kalligram, 2002.
88. WITTGENSTEIN, L. *Filozofické skúmania*. Bratislava : Pravda, 1979.
89. WITTGENSTEIN, L. *Rozličné poznámky*. (miesto neudané) : Mladá fronta, 1993.
90. ZACHARIAS, R. *A Shattered Visage*. Grand Rapids : Baker Books, 1990.
91. ZACHARIAS, R. *Can Man Live Without God?* Milton Keynes : Word Books, 1994.
92. ZANGE, F. (ed.) *Zeugnisse der Kirchengeschichte*. Gütersloh : Verlag von C. Bertelsmann, 1919.